

450 Ft

LEVÉLTÁRI SZEMLE

66. évfolyam 2016. évi 2. szám

TARTALOMBÓL

CSEH GERGŐ BENDEGÚZ:

Beszámoló a levéltári szakfelügyelet 2015. évi munkájáról

FORRÁS ÉS ÉRTÉK

BALÁZS GÁBOR: Változó őrzési idejű iratok problémája a közlevéltárak gyűjtőterületi munkájában

SZIKSZAI MIHÁLY: A tervdokumentáció, mint irattípus forrásértéke

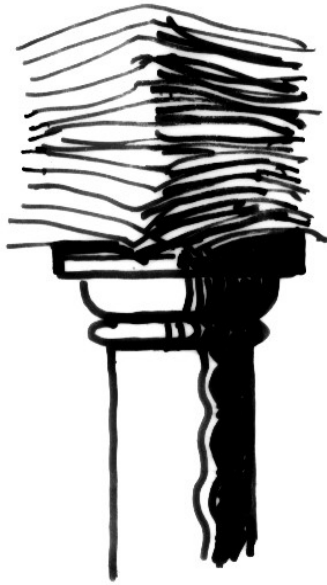
BOROSS ISTVÁN: Tervanyagok, műszaki dokumentációk átvétele és rendezése az MNL Veszprém Megyei Levéltárában

ERDÉLYI SZABOLCS:

Az MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltárában őrzött műszaki iratok forrásértéke

SÁFÁR GYULA: Forrásérték vizsgálat a Békés Megyei Tanács VB Építési, Közlekedési és Vízügyi Osztálya irataiban

66.
évfolyam
2016
2. szám

LEVÉLTÁRI SZEMLE

66. évfolyam
2016. év 2. szám

Levéltári Szemle

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR,
a MAGYAR LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETE és a
MEGYEI ÉS VÁROSI LEVÉLTÁRAK TANÁCSA folyóirata

E számunk megjelenését támogatta a

Szerkesztők:

HORVÁTH J. ANDRÁS (főszerkesztő), BANA JÓZSEF (felelős szerkesztő),
DOMINKOVITS PÉTER (szerkesztő), ERDÉSZ ÁDÁM (szerkesztő),
ÓLMOSI ZOLTÁN (olvasószerkesztő), BORBÉLY JÁNOS (tördelőszerkesztő)

<http://archivportal.arcanum.hu/levszem>

http://www.leveltaros.hu/Leveltari_Szemle/leveltari_szemle.html

www.mol.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kiadvanyok/kiadvanyok/folyoiratok/leveltari_szemle/leveltari_szemle.html

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4.

E-mail: leveltar@enternet.hu

ISSN 0457-6047

Terjeszti a *Levél- és Hírlapigazgatási Igazgatóság*

Előfizethető a LHI-nél.

Előfizetési díj egy évre 1400 forint.

Az előfizetésnél kérjük feltüntetni: *Levéltári Szemle*

Felelős kiadó:

A Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója,

a Magyar Levéltárosok Egyesületének elnöke és a

Megyei és Városi Levéltárak Tanácsának elnöke

Nyomdai munkák:

PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr

Felelős vezető: RADEK JÓZSEF ügyvezető igazgató

TARTALOM

CSEH GERGŐ BENDEGÚZ: Beszámoló a Levéltári Szakfelügyelet 2015. évi munkájáról.....	5
--	---

FORRÁS ÉS ÉRTÉK

BALÁZS GÁBOR: Változó őrzési idejű iratok problémája a közlevéltárak gyűjtőterületi munkájában.....	19
SZIKSZAI MIHÁLY: A tervdokumentáció, mint irattípus forrásértéke	28
BOROSS ISTVÁN: Tervanyagok, műszaki dokumentációk átvétele és rendezése az MNL Veszprém Megyei Levéltárában	38
ERDÉLYI SZABOLCS: AZ MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltárában őrzött műszaki iratok forrásértéke	51
SÁFÁR GYULA: Forrásérték vizsgálat a Békés Megyei Tanács VB Építési, közlekedési és vízügyi osztálya irataiban.....	61

MÉRLEG

Hátországban: Kecskemét az I. világháború idején (<i>Bojtos Gábor</i>)	66
---	----

HIREK

LEVÉLTÁR IGAZGATÓK KINEVEZÉSE:

WENCZ BALÁZS.....	73
KULT LÁSZLÓ	75
MELEGA MIKLÓS	78
Beszámoló az ICARUS 16. nemzetközi találkozójáról (<i>B. Stenge Csaba</i>).....	80
Konferencia a mosonmagyaróvári Piarista Iskola történetéről (<i>Tatai Zsuzsanna</i>)	81
Tudósítás a XVIII. Győri – Kisalföldi Levéltári Napról (<i>Nagy Róbert</i>)	83
Konferencia a magyar–csehszlovák lakosságcseré-egyezmény aláírásának hetvenedik évfordulóján (<i>Hegedűs Zoltán</i>)	85
A Nyitrai Állami Levéltár Komáromi Fióklevéltárának szakszimpoziuma (<i>Áldozó István</i>)	87

Műhelybeszélgetés „A szocialista rendszer történetének kutatása, a korszak iratai feltárásának és értékelésének problémáiról” (<i>Mátyás Zoltán</i>)	89
Beszámoló a Bedy Vince emlékkonferenciáról (<i>Nemes Gábor</i>).....	94

IN MEMORIAM

MÁRFI ÁRPÁD 1953–2016 (<i>Nagy Imre Gábor</i>).....	97
BODA LÁSZLÓ 1945–2016 (<i>Feiszt György</i>)	99
INHALT	101
CONTENT	103

SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

ÁLDÓZÓ ISTVÁN, fõlevéltáros, igazgatóhelyettes, MNL Gy-M-S Megye Gyõri Levéltára
B. STENGE CSABA, igazgató, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára
BALÁZS GÁBOR, osztályvezetõ, MNL
BOJTOS GÁBOR, fõlevéltáros, MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára
BOROSS ISTVÁN, fõlevéltáros, megbízott igazgató, MNL VeML
CSEH GERGÕ BENDEGÚZ, vezetõ szakfelügyelõ, fõosztályvezetõ, ÁBTL
ERDÉLYI SZABOLCS, mb. igazgatóhelyettes, MNL K-E Megyei Levéltár
FEISZT GYÖRGY, ny. fõlevéltáros, MNL Vas Megyei Levéltár
HEGEDÛS ZOLTÁN, fõlevéltáros, MNL Gy-M-S Megye Gyõri Levéltára
NAGY IMRE GÁBOR, fõlevéltáros, MNL Baranya Megyei Levéltár
NAGY RÓBERT, fõlevéltáros, MNL Gy-M-S Megye Gyõri Levéltára
NEMES GÁBOR, fõlevéltáros, Gyõri Egyházmegyei Levéltár
SÁFÁR GYULA, igazgatóhelyettes, MNL Békés Megyei Levéltára
SZIKSZAI MIHÁLY, fõlevéltáros, MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára
TATAI ZSUZSANNA, segédlevéltáros, MNL Gy-M-S Megye Gyõri Levéltára

Szerk.= szerkesztőség, BFL = Budapest Fõváros Levéltára. DRHE = Debreceni Református Hittudományi Egyetem, ELTE BTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. MNL CSML = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, MNL ZSZMLT = Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs Szatmár Megyei Levéltára, SZTE = Szegedi Tudományegyetem, MNL Gy-M-S = MNL Gyõr-Moson-Sopron Megye Gyõri Levéltára,

CSEH GERGŐ BENDEGÚZ

BESZÁMOLÓ A LEVÉLTÁRI SZAKFELÜGYELET 2015. ÉVI MUNKÁJÁRÓL

ELLENŐRZÉSI TAPASZTALATAIRÓL

A Levéltári Szakfelügyelet működése

A Levéltári Szakfelügyelet 2015-ben a Levéltári Kollégiumról és a levéltári szakfelügyeletről szóló 7/2002 (II. 27.) NKÖM rendelet alapján végezte tevékenységét, és ellenőrizte a vizsgált időszakban még érvényben volt 10/2002 (IV.13.) NKÖM rendeletben megfogalmazott szakmai követelmények teljesülését.

Az éves szakfelügyeleti munka alapját a vezető szakfelügyelő által készített, a Levéltári Kollégium egyetértésével és az Emberi Erőforrások Miniszterének jóváhagyásával kiadott Ellenőrzési Terv képezte.

A közlevéltári szakfelügyelők és a vezető szakfelügyelő az év során összesen negyvenhét közlevéltárban folytatott ellenőrzést, bár időközben a Budapesti Corvinus Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár beolvadt az egyetem központi levéltárába, így az illetékes szakfelügyelő az elvégzett vizsgálatokat közös jelentésben összegezte.

A két magánlevéltári szakfelügyelő a negyven hazai nyilvános magánlevéltárat a 2014-ben megfogalmazott ellenőrzési stratégia alapján, egyedi ellenőrzési terv szerint három év alatt járja végig, ez évente átlagosan 13-14 intézmény vizsgálatát jelenti. Az éves ellenőrzési terv alapján 2015-ben a következő nyilvános magánlevéltárak vizsgálatára került sor:

- Egri Főegyházmegyei Levéltár
- Magyar Ferences Levéltár
- Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára,
- Pécsi Püspöki Levéltár
- Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár,
- Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár
- Szeged-Csanádi Egyházmegye Levéltára
- Békéscsabai Evangélikus Gyülekezet Levéltára
- Magyarországi Román Ortodox Egyház Levéltára
- Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
- Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára
- Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára
- Magyar Zsidó Levéltár

A vizsgálatokról készült jelentéseket a levéltár vezetőjének esetleges kiegészítő véleményével együtt a szakfelügyelőnek megküldték a vezető szakfelügyelőnek, aki azt – saját megjegyzéseivel együtt – továbbította a levéltár fenntartójának.

A 2015. évi Ellenőrzési Terv tartalmazta még egy célvizsgálat lefolytatását a Kisgazda Örökség és Levéltár Alapítvány Kisgazda Levéltárában, azonban az illetékes szakfelügyelőnek sokszori próbálkozásra sem sikerült felvennie a kapcsolatot a levéltár illetékeseivel. A fenti okok miatt a célvizsgálatot 2016-ra halasztotta a szakfelügyelet.

Az év során kizárólag az éves Ellenőrzési Tervben megfogalmazott vizsgálatokat végezte el a szakfelügyelet, az Emberi Erőforrások Minisztériuma rendkívüli vizsgálat lefolytatására nem adott utasítást.

A Levéltári Szakfelügyelet másik fontos feladatköre a levéltári selejtezések ellenőrzése és jóváhagyása. 2015-ben összesen 16 esetben érkezett selejtezési terv illetve selejtezési jegyzőkönyv az illetékes szakfelügyelőkhöz (alkalmanként több is), akik ezt véleményezték (szükség esetén ellenőrizték vagy módosításukat kezdeményezték), majd a jogszabályoknak megfelelő terveket és jegyzőkönyveket javaslatukkal együtt továbbították jóváhagyásra a vezető szakfelügyelőnek.

A szakfelügyelet pénzügyi helyzete és infrastrukturális ellátottsága a Minisztérium támogatásának, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár együttműködésének köszönhetően az év során mindvégig stabil és biztosított volt.

A levéltári szakfelügyelet 2015. évi munkaprogramját a vezető szakfelügyelő (dr. Cseh Gergő Bendegúz), kilenc közlevéltári szakfelügyelő (Batalka Krisztina, Katona Klára, dr. Kovács Melinda, Tóth Eszter, dr. Csízi István, Káli Csaba, dr. Melega Miklós, Sáfár Gyula, dr. Sipos András), két magánlevéltári szakfelügyelő (dr. Lakatos Andor, dr. Szabadi István) és a szakfelügyeleti titkár (Vetró Ferencné) hajtotta végre.

Közlevéltárak ellenőrzése

Az Ellenőrzési Terv a 2015. évre a közlevéltárak esetében két feladatot határozott meg: az első, tavaszi ellenőrzés nem igényelt helyszíni vizsgálatot, míg a második félévi vizsgálat elvégzéséhez a szakfelügyelőnek mindenképpen személyesen kellett ellátogatnia az adott intézménybe. Ennek a munkabeosztásnak alapvetően kettős oka volt: egyfelől takarékosági szempontok indokolták a tavaszi „távvizsgálatot”, másfelől viszont a szakfelügyelőnek az érdemi vizsgálat elvégzéséhez legalább egyszer feltétlenül a helyszínen kellett tájékozódnia az előzetesen megadott témakörökkel kapcsolatban.

Az Ellenőrzési Terv – melyet az év elején minden levéltár részére postáztunk – a következő vizsgálati célokat tartalmazta a közlevéltárak számára:

- Az I. félévi vizsgálat tematikája az adott intézmény internetes szolgáltatásainak állapota és adattartalma volt, beleértve a honlap általános jellemzőit, az ügyfél- és kutatószolgálati információk napra kész állapotát, az elérhető levéltári segédletek körét és aktualizáltságát, a honlapon lévő adatbázisok rövid bemutatását, illetve az oldal interaktivitását, valamint a közösségi média igénybevétele a levéltár kommunikációs tevékenységében.

- A II. félévi vizsgálat tematikája – a szakfelügyelet 2015–2019 közötti stratégiai tervének megfelelően – a levéltári rendezési, segédletkészítési munka és a kutatószolgálat egyes kérdéseinek a vizsgálata volt. E program keretében a szakfelügyelők ellenőrizték – a vizsgált időszakban még érvényben volt – 10/2002. (IV.13.) NKÖM rendelet 33. § (2) bekezdése és a 43. § alapján zajlott segédletkészítési munkákat, az elkészült hagyományos segédletek kezelését és nyilvánosságát, illetőleg a számítógépes adatbázis-építés gyakorlatát és az ezen a téren elért eredményeket.

A 2015. évi első ellenőrzés tapasztalatai a közlevéltárakban

2015 első negyedében a szakfelügyelet a közlevéltárak internetes szolgáltatásainak állapotát, a közzétett adatok napra kész voltát, illetve az egyes intézmények online formában történő kommunikációját vizsgálta.

Előzetesen megjegyzendő, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár összes tagintézménye számára új, egységes honlapot vezettek be az év első felében, de a vizsgálat időszakában szinte mindenhol még a régi, egyedi fejlesztésű honlapok működtek, melyek adat-tartalma általában csak részben és csak fokozatosan került át az új oldalakra.

A szakfelügyelők mindenütt a vizsgálat időpontjában érvényes intézményi honlapot vizsgálták, mely általában jól tükrözte az adott intézmény elmúlt években folytatott munkáját és kommunikációs gyakorlatát, ugyanakkor több esetben a szakfelügyelői jelentések hívták fel a figyelmet arra, hogy az érintett intézmény saját szakmai eredményeit (kiadványok, adatbázisok, rendezvények stb.) is elfelejtette, vagy nem tartotta lényegesnek ilyen formában a nyilvánosság elé tárni.

Összességében megállapítható, hogy a negyvenhat hazai közlevéltár döntő többsége rendelkezik önálló, vagy egy nagyobb intézményi honlapba ágyazott, de saját tartalmat szolgáltató internetes elérhetőséggel. Mindössze két hazai felsőoktatási levéltár (Szegedi Tudományegyetem Levéltára, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára) esetében tapasztaltuk, hogy semmiféle adatot nem szolgáltatnak az interneten keresztül, a levéltárvezetők mindkét esetben olyan technikai problémákkal magyarázták a helyzetet, melyek rövid időn belül kiküszöbölhetőek lesznek.

A fent említett, önálló honlappal vagy saját intézményi aloldalakkal rendelkező negyvennégy közlevéltár mindegyike szolgáltatja azokat az általános információkat, melyek az intézmény alapvető funkcióiról, elérhetőségéről, nyitva tartási idejéről, illetve az iratanyag használatának legfontosabb kérdéseiről tájékoztatják az érdeklődőket.

Szintén meglehetősen magas arányban – a negyvenhat levéltárból negyvenegynél – tapasztalható, hogy a legfontosabb levéltári segédletet, a fond- és állagjegyzéket valamilyen formában az érdeklődők rendelkezésére bocsátja, bár ennek a közzétételnek a színvonala és napra kész volta igen tág keretek között mozog. A rendszeresen frissülő, adatbázis-jellegű segédlettől kezdve egészen az akár több évtizede publikált jegyzék képként szkennelt változatáig sokféle megoldással találkoztak a szakfelügyelők. Ez utóbbi megoldás azért sem tekinthető kielégítőnek, mert az intézmény belső használatú fondjegyzékét – mint azt a második félévi vizsgálat is igazolta – általában mindenütt rendszeresen frissítik, ezt az aktualizálást azonban gyakran elmulasztják a honlapon is

a nyilvánosság elé tárni, holott a szakmai követelményekről szóló rendelet a rendszeres közzétételi kötelezettséget is előírta.

Sajnálatos módon sokkal alacsonyabb a levéltárak honlapjain a mélyebb szintű segédletek, pl. raktári jegyzékek elérhetősége: ilyen típusú segédletet csak az intézmények kevesebb mint egyharmada, összesen tizenhárom levéltár tett közzé. Mindez annál is kevésbé indokolt, mivel az új jegyzékek jelenleg már szinte kizárólag elektronikus formában keletkeznek (egyetlen közlevéltár esetében tapasztaltuk, hogy még mindig papír alapon vezetik a segédleteket), de a papír alapon létező jegyzékek digitalizálása még a levéltárak sajnálatosan gyenge technikai ellátottsága mellett sem ütközhet komolyabb akadályokba. Ráadásul az elektronikus segédletek közzététele nem igényel olyan szak tudást, mellyel a levéltárak többsége ne rendelkezne vagy ne tudná azt valamilyen formában igénybe venni.

Figyelemre méltó, hogy a hagyományos levéltári segédletek közzétételéhez képest több mint kétszer annyi intézmény publikált valamilyen adatbázist a honlapján: a negyvenhat intézményből huszonhét esetben használhatnak ilyen segédleteket a kutatók. Az említett huszonhét intézmény együttesen száznyolcvan különböző adatbázist vagy annak tekinthető elektronikus segédletet tett közzé, bár ezek adattartalma és strukturáltsága rendkívül különböző. (A vizsgálat során – némiképp megengedő módon – adatbázisnak tekintettünk minden olyan elektronikus segédletet, mely a raktári jegyzékeknel strukturáltabb szerkezettel rendelkezik és/vagy differenciáltabb keresési, szűrési lehetőségeket kínál.) A fenti számok nyilvánvalóan jól tükrözik az elmúlt évek segédletkészítési tendenciáit, mely természetesen nem függetleníthető az igénybe vehető pályázati források megszabta lehetőségektől sem.

Tovább elemezve az adatokat, kimutathatjuk, hogy a hazai közlevéltáraknak kevesebb mint a negyede (tizenegy intézmény) tartotta fontosnak az elmúlt időszakban, hogy internetes honlapján a levéltári munka, az adatkezelés vagy a szolgáltatások igénybevétele területén releváns jogszabályokat megismertesse a látogatókkal. Az általános felhasználói statisztikák alapján valóban kimutatható, hogy ezen oldalak szoktak a legkevesebb látogatót vonzani a honlapokon belül, az intézmények tevékenységének átláthatósága és jogszerűsége ugyanakkor mindenképpen megkövetelné, hogy a levéltárak biztosítsák a lehetőséget az ezen a területen (is) tájékozódni kívánók számára.

Egészen más okokból, de még alacsonyabb azon hazai közlevéltárak aránya, amelyek valamiféle online szolgáltatást (pl. online űrlapon benyújtható kérelem, kutatás-megrendelés stb.) tudnak biztosítani: jelenleg mindössze három intézménynél találtunk ilyen lehetőséget. Ez a szolgáltatás nyilvánvalóan differenciáltabb és költségesebb informatikai megoldásokat kíván a hagyományos honlapoknál, ugyanakkor a levéltárhasználók körét és a szolgáltatás igénybevehetőségét jelentős mértékben bővítheti is a későbbiekben.

A közlevéltárak többségének vezetése a vizsgálatok tanúsága szerint elfogadta már azt a helyzetet, hogy a kollégákkal, a kutatókkal és más érdeklődőkkel való rendszeres kapcsolattartás leghatékonyabb módja jelenleg a közösségi média használata: összesen huszonnégy levéltár rendelkezik saját profillal valamilyik közösségi oldalon. Ezek az

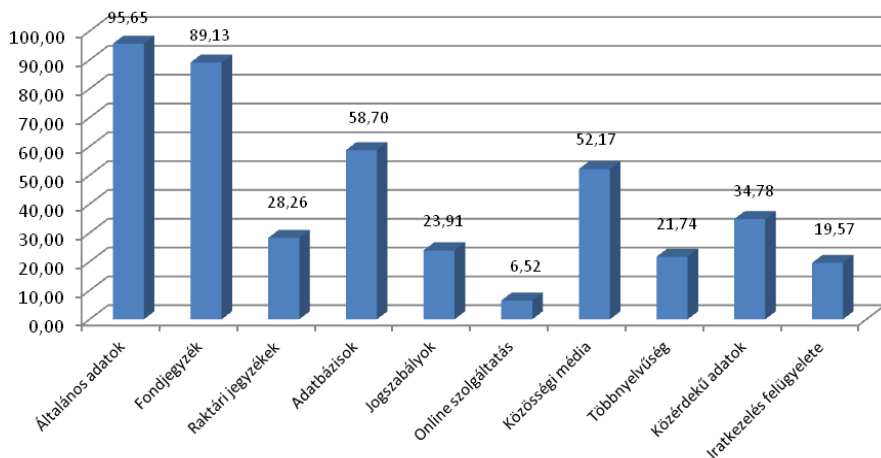
oldalak természetesen ismét különböző mértékben aktívak és kedveltek, ez javarészt az ezzel a feladattal megbízott kollégák erre fordított energiájának a függvénye.

Korántsem mutatható ki ilyen jó arány a honlapok idegen nyelvű információszolgáltatása terén: tényleges adatokat egy (vagy több) idegen nyelven a közlevéltárak kevesebb, mint egynegyede (összesen tíz intézmény) tett közzé a vizsgálat idejéig. Bár a hazai levéltári kutatók döntő többsége természetesen – valamilyen szinten – érti a magyar nyelvet, a felhasználók körének bővítése, valamint a nemzetközi szakmai kapcsolatok intenzívebb ápolása szempontjából ez az arány mindenképpen kedvezőtlennek tekinthető.

Valamivel nagyobb arányban, a honlapok egyharmada esetében ismerhetők meg az adott intézmény tevékenységének alapvető adatai (szervezeti, gazdálkodási, pályáztatásra, közbeszerzésre vonatkozó információk). Amellett, hogy erre jogszabály is kötelezi a közlevéltárakat, az egyes levéltárak működésének ilyen adatai rendkívül hasznos információt nyújtanak az érdeklődőknek. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a vizsgált levéltárak jelentős része egy nagyobb intézmény szervezeti egységként vagy tagintézményeként működik, így a fenti közzétételi kötelezettség nem közvetlenül ezeket a levéltárakat terheli.

A közlevéltárak működésének rendkívül fontos területe az iratkezelés felügyelete, sajnálatos módon azonban a hazai közlevéltárak ezen a téren is kevésbé használják ki az internetes kommunikáció nyújtotta lehetőségeket. Viszonylag kis energiaráfordítással alapos és jogszabályokkal kiegészített oldal tájékoztathatná az iratképző szerveket a szükséges teendőkről és jogszabályi kötelezettségekről az iratkezelés és levéltári átadás területén, ami jelentős segítséget nyújthatna a levéltárak számára későbbi iratátvételi és feldolgozási kötelezettségeik teljesítésében. A vizsgálatok tapasztalatai szerint azonban az ellenőrzött intézményeknek csak mintegy egyötöde, összesen kilenc levéltár élt ezidáig ezzel a lehetőséggel.

Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogy a hazai közlevéltárak milyen arányban nyújtanak meghatározott információkat és szolgáltatásokat az interneten keresztül.

A 2015. évi második ellenőrzés tapasztalatai a közlevéltárakban

A közlevéltárak 2015. évi második vizsgálata a levéltári segédletkészítés és adatbázis-építés egyes kérdéseit vizsgálta az Ellenőrzési Tervben megfogalmazott konkrét területeken. A szakfelügyelők 2015 júniusa és decembere között minden közlevéltárban személyesen tettek látogatást, hogy a levéltárvezetővel egyeztetve vizsgálják meg az előre megküldött vizsgálati szempontokra érkezett válaszokat. A vizsgálatokról készült jelentéseket és konkrét javaslataikat a szakfelügyelők – a vezető szakfelügyelő által a fenntartó részére megküldött – jelentéseikben összegezték, így azok a későbbiekben közvetlen útmutatásként szolgálhatnak a szakmai munka gyakorlatát illetően. Jelen összegzésben a segédletkészítés és adatbázis-építés területén tapasztalt rendkívül heterogén gyakorlat néhány általános tendenciáját emeljük ki.

Az éves Ellenőrzési Tervben megfogalmazott vizsgálati szempontok között kiemelt helyet foglalt el, hogy az adott intézmény rendelkezik-e több éves stratégiai tervvel, koncepcióval a segédletkészítés és/vagy az adatbázis-építés területén. A vizsgálatok tanúsága szerint a negyvenhat hazai közlevéltár közül összesen öt intézmény – Budapest Főváros Levéltára, MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár, Miskolci Egyetem Levéltára, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – rendelkezik írásban rögzített, több éves koncepcióval a levéltári feldolgozás gyakorlatára és ütemezésére vonatkozóan. Az intézmények kilencven százalékában a feldolgozó munka menete a korábban kialakított gyakorlat szerint, az aktuális beszállítások vagy rendkívüli feladatok függvényében évente kerül kialakításra. Több intézményben vezetőváltás zajlott a vizsgált időszakban, ezekben az esetekben a vezetői pályázatok tartalmazznak szempontokat és célokat a segédletkészítés és feldolgozás tekintetében. Kiemelendő, hogy az időközben egységesülő Magyar Nemzeti Levéltárban a vizsgálat befejezésének időpontjára készült el az intézmény egészére vonatkozó középtávú rendezési stratégia tervezete. Bár a dokumentum a vizsgálat időszakában még csak munkaanyag volt tekinthető, mindenképpen előremutató fejleményként értékelhető, hogy a közlevéltárak közel felét, az őrzött iratanyag mennyiségét tekintve még nagyobb arányát képviselő Magyar Nemzeti Levéltárban stratégiai szinten is igyekeznek újragondolni a levéltári munka ezen meghatározó területét.

Szintén fontos vizsgálati szempont volt, hogy az adott intézményben a rendezési munkálatokat jóváhagyott rendezési tervek alapján végzik-e a levéltár munkatársai. Ezt az előírást a vizsgált időszakban még érvényben volt, illetve az időközben érvénybe lépett új szakmai követelményrendelet egyaránt tartalmazza. A vizsgálatok tapasztalatai szerint a negyvenhat ellenőrzött közlevéltárnak kevesebb, mint felében, összesen húsz intézményben teljesült részben vagy egészben ez az előírás. (Az említett húsz intézmény közé soroltuk azokat is, amelyekben nem minden esetben, csak nagyobb, strukturális átszervezést is jelentő rendezési munkálatok megkezdése előtt készíteneik rendezési tervet, így szigorú értelemben véve a követelmény teljesülése még rosszabb arányúnak tekinthető.) Kisebb levéltárak esetében általában az a magyarázat erre a jelenségre, hogy a rendezési tervet jóváhagyó szakmai vezető személye megegyezik a rendezést végrehajtóéval, így a tényleges szakmai kontroll ebben a helyzetben nem valószínű, hogy megvalósulhat. Bár ez az érv részben akceptálható, a rendezési tervek azonban – éppen a

levéltárak személyi állományában történő fluktuáció miatt – mindenképpen hasznos támpontot jelentenek a folyamat áttekinthetősége és fenntarthatósága szempontjából. Különösen igaz ez az elhúzódó, több éven keresztül zajló rendezési munkálatok esetében. Kiemelendő, hogy nem csak kisebb létszámú levéltárak hagyják figyelmen kívül a rendelet ezen előírását: a jelentések szerint a vizsgált időszakban kilenc megyei levéltárban sem készültek rendezési tervek az efféle munkálatok megkezdése előtt. Ez utóbbi esetekben a levéltárvezetők általában azzal magyarázták a rendezési tervek hiányát, hogy egyéb feladataik miatt, illetve személyi okokból csak az aktuálisan átvett iratanyagok ellenőrző rendezésére van kapacitásuk, vagy pedig a rendezéseket az elmúlt évek gyakorlatának megfelelően azonos alapelvek alapján, elsősorban az eredeti irattári rend visszaállítása céljából végzik. Hangsúlyozandó, hogy a vizsgálat idején érvényes, illetve a jelenlegi szakmai követelményrendelet sem tesz különbséget a rendezési munkálatok jellege alapján, így a levéltáraknak minden ilyen feladatot dokumentáltan, rendezési tervek alapján kell végeznie. Fontos kiemelni ezen előírás jelentőségét, mivel a rendezések ellenőrizhetősége és átláthatósága a későbbiekben alapvetően befolyásolja az iratanyag kezelhetőségét.

Az ellenőrzött levéltárak döntő többségében különböző mélységű rendezési munkálatok zajlottak 2010 és 2015 között. Általános tendenciaként megemlíthető, hogy leggyakrabban az újonnan átvett iratanyagok kontrollrendezését, vagy az aktuálisan beszállított, rendezetlen iratanyagok esetében az eredeti irattári rend rekonstrukcióját végezték el a levéltárosok. Mindez leginkább a 20. század második felének tanácsai, illetve pártiratait, kisebb mértékben pedig a bekerült személyi hagyatékot érintette, ez utóbbi esetben természetesen a pertinencia alapján történő tárgyi csoportok kialakítása volt a rendezési munkálatok alapelve. Az elvégzett vagy folyamatban lévő rendezések okai között a levéltárvezetők a fenti okok mellett leggyakrabban a fokozott kutatói igényeket, az ügyfélszolgálati, adatszolgáltatási feladatok hatékonyabb ellátását, a digitalizálásra való előkészítést, esetenként pedig a fenntartó speciális igényeit említették leggyakrabban. A felmérések tapasztalatai szerint a rendezési munkák végeztével lényegében mindenütt frissítették vagy elkészítették a szakmai követelményekről szóló rendelet előírásai szerinti raktári jegyzékeket.

Külön vizsgálati szempont volt, hogy a levéltárakban a rendezési munkálatok együtt jártak-e a levéltári anyag selejtezésével is. Ez a kérdés azért is időszerű, mert a közlevéltárak jelentős része küzd komoly raktározási nehézségekkel, ezen a helyzeten pedig a selejtezés – különösen a tanácsai iratokban fennmaradt, igen nagy mennyiségű duplumpéldányok eltávolítása jelenthet átmeneti segítséget. A 2015. évi vizsgálat azt mutatta ki, hogy 2010 és 2014 között a közlevéltárak többségében – a negyvenhat közlevéltárból huszonnyolcban – egyáltalán nem végeztek selejtezést. Ez az adat bizonyos esetekben abból fakad, hogy az adott intézmény eredményes gyűjtőterületi munkája következtében csak rendezett és selejtezett iratanyagok kerültek be a levéltárba, sok esetben azonban a levéltárvezetők tájékoztatása szerint az intézmény személyi kapacitásai nem tették lehetővé a rendkívül időigényes és felelősségteljes selejtezési feladatok elvégzését.

Az Ellenőrzési Terv alapján a szakfelügyelők megvizsgálták a 10/2002 (IV.13.) NKÖM rendelet 43.§ (2) szerinti tájékoztatási célú segédletek készítésének tendenciá-

ját a vizsgált időszakban. A jelentések alapján megállapítható, hogy túlzás volna ezen a téren tendenciáról beszélni, hiszen a hazai közlevéltárakban az elmúlt években a fond- és állagjegyzékeken kívül gyakorlatilag csak fondismertetések készültek néhány levéltárban (Budapest Főváros Levéltára, MNL Csongrád Megyei Levéltára, Semmelweis Egyetem Levéltára). A negyvenhat közlevéltár esetében összesen két intézményben készült repertórium (Vác Város Levéltára, Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára), bár ezek közül is az utóbbiban csak a korábban kiadott repertórium adatait aktualizálták. További három levéltár számolt be ezen kívül még folyamatban lévő repertóriumkészítési munkálatokról (MNL Országos Levéltára, MNL Csongrád Megyei Levéltára, Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár). Megjegyzendő, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár segédletkészítési gyakorlata az elmúlt időszakban a repertorizálás helyett már inkább a scopeArchív levéltári nyilvántartó rendszerben való feldolgozást preferálja. A fenti „tendencia” fényében különösen fontos fejleménynek tekinthető, hogy 2015-ben a Magyar Levéltárosok Egyesülete a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeiről, valamint több települési, szak- és egyházi levéltárról is önálló levéltárismertető kiadványt jelentetett meg.

A levéltári szakfelügyelők 2015-ben azt is megvizsgálták, hogy a korábbi években az érintett levéltárak az elkészült raktári jegyzékeket elhelyezték-e a belső fondosszikióban. Az ellenőrzések tanúsága szerint a negyvenhat közlevéltárból huszonötben a szakmai rendelet vonatkozó előírásainak megfelelően járnak el, huszonegy intézményben azonban a raktári jegyzékeket nem, vagy nem teljes körűen őrzik a fondosszikióban, sőt több közlevéltárban (Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, Hadtörténelmi Levéltár, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára) egyáltalán nem vezetnek fondosszikiót, az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában pedig a szerv- és a fondosszikiók közös rendszert képeznek.

Az utóbbi évek jellemző tendenciája, hogy a raktári jegyzékeket már vagy egyáltalán nem nyomtatják ki és kizárólag elektronikusan teszik azt közzé, vagy pedig csak egy kutatói példányt tesznek elérhetővé nyomtatott formában. Ilyen esetekben az elektronikus segédleteket egy szerveren vagy asztali számítógépen tárolják, melyekről jobb esetben biztonsági másolatokat készítenek. A szakmai követelményekről szóló 27/2015 (V.27.) EMMI rendelet vonatkozó, 31.§ (1) bekezdése alapján van lehetőség a kötelező nyilvántartások elektronikus vezetésére, a fent ismertetett megoldás azonban nem teljesíti az ott megfogalmazott követelményeket. A vonatkozó rendelkezés ugyanis a jogosultság-alapú hozzáférés biztosításához, a tranzakciók naplózásához, illetve a megfelelő biztonsági mentések meglétéhez és az adatok visszaállíthatóságához köti az elektronikus nyilvántartások kizárólagos használatát, ezek a követelmények pedig az egyedileg tárolt elektronikus fájlok rendszerével általában nem biztosíthatók. Ennek a gyakorlatnak a veszélyeit jól illusztrálja az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárában 2015-ben történt adatvesztés, melynek következtében a korábban készült, még nem a scopeArchív-ban tárolt elektronikus segédletek jelentős része megsemmisült. A fenti eset rávilágít az egyedileg tárolt elektronikus fájlok sérülékenységre és komolyabb levéltári nyilvántartó rendszerek (pl. scopeArchív) lehetőség szerinti használatának fontosságára, mivel ezek tudják teljesíteni a szakmai rendelet fent meghatározott biztonsági követelményeit.

Az elektronikus segédletkészítés eszközeiként az egyes intézmények elsősorban szövegszerkesztő programokat jelöltek meg (Microsoft Word vagy ennek megfelelő nyílt forráskódú program), az utóbbi időszakban pedig egyre nagyobb arányban táblázatkezelő szoftvert (Microsoft Excel) használnak. Ez utóbbi tendencia feltétlenül támogatandó, hiszen az ebben a formában készült dokumentumok önmagukban is differenciáltabb felhasználási lehetőségeket rejteneek, ráadásul a későbbiekben könnyen integrálhatók nagyobb adatbázis-kezelő programokba. A vizsgált levéltárak töredéke használ csak egyéb adatbázis-kezelő programokat (pl. Microsoft Access) segédletei elkészítéséhez.

A 2015. évi szakfelügyeleti ellenőrzés kiemelt témája volt a számítógépes adatbázisok építése. Ennek a tematikának a keretében a szakfelügyelők elsőként az egyes intézményekben végzett adatbázis-építési munkálatok dokumentáltságát vizsgálták, konkrétan azt ellenőrizték, hogy az egyes adatbázisok építéséhez rendelkezésre áll-e írásos kitöltési útmutató, magyarázat vagy egyéb segédlet. Bár a legtöbb hazai közlevéltárban folyik valamilyen adatbázis-építés (negyvenhat levéltárból harminckilenc esetében állapították ezt meg a szakfelügyelők), összesen tizenegy intézményben készült az összes, vagy legalább néhány adatbázishoz írásos dokumentáció. Ez sajnálatosan alacsony aránynak tekinthető, hiszen az adatbázisok egységes és kontrollált építése meghatározó jelentőségű annak későbbi hasznosíthatósága szempontjából.

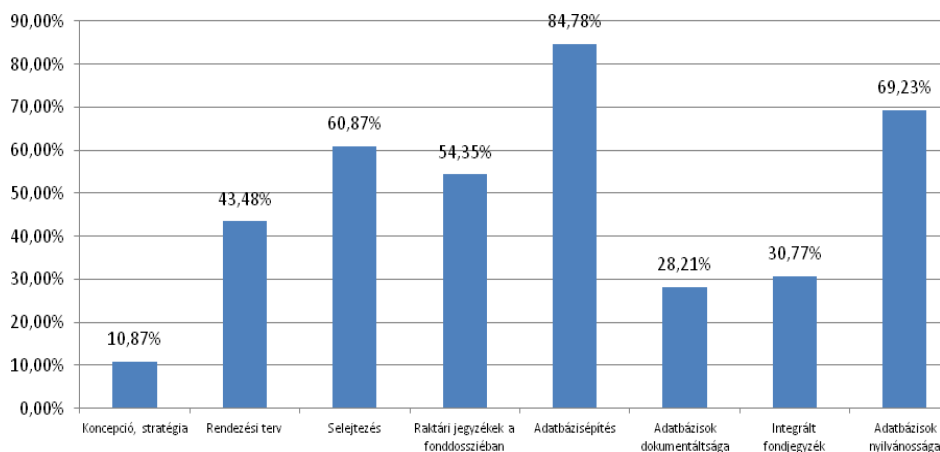
Külön vizsgálati szempont volt a tavalyi év során, hogy adatbázis-kezelő programok használata esetén a fond- és állagjegyzék és raktári jegyzékek egymáshoz rendelve, integráltak-e? Ilyen integrált megoldással a szakfelügyelők csak a levéltárak negyedében, összesen tizenkét intézménynél találkoztak. Megjegyzendő, hogy a vizsgálat még a scopeArchiv levéltári rendszer bevezetése előtti időszakra vonatkozott, így azóta ez az arány nyilvánvalóan jelentősen módosult, vagy várhatóan módosul a közeljövőben.

Amelyik levéltár adatbázis-építést folytatott a vizsgált időszakban, az általában ennek eredményét közzé is tette internetes felületeken (saját honlapján vagy közös levéltári portálon). A harminckilenc közlevéltár közül huszonhét egy vagy több adatbázisát megosztotta a nyilvánossággal, tizenkét intézmény azonban technikai vagy adatvédelmi okok miatt csak saját tevékenységéhez, vagy belső számítógépén kutatók kiszolgálására használja ezeket az adattárakat.

A szakfelügyelet 2015-ben az elektronikus segédletkészítés kapcsán megvizsgálta a rendelkezésre álló tapasztalatokat a scopeArchiv levéltári nyilvántartó rendszer használatáról azokban az intézményekben, melyek erre lehetőséget kaptak. Mivel a rendszer kialakítása és a betanulás folyamata a vizsgálat időszakában még csak a kezdeteinél járt, a szakfelügyelők ezen a téren csak a levéltárosok első pár hónapos tapasztalatait összegezhették. Általánosságban elmondható, hogy az MNL legtöbb megyei intézményénél megtörtént már a törzskönyvi adatok importálása, azonban a mélyebb szintű feldolgozással kapcsolatban több problémát is jeleztek a kollégák. Elsődlegesen technikai nehézségekbe ütköztek: helyenként a fióklevéltárak nem voltak bekapcsolva a rendszerbe, másutt a helyi számítógépes kapacitás bizonyult gyengének az üzemeltetéshez, leggyakrabban a segédletek készítésének körülményességét jelölték

meg elsődleges akadályként. (Ennek megfelelően a levéltárakban inkább a korábban elkészült raktári jegyzékeket csatolták a rendszerhez.) Több esetben merült fel az a probléma, hogy a scopeArchiv-ban csatolt raktári jegyzékeket az internetes kereső felületen nem lehetett megjeleníteni, ezért a munka ezen részét eredmény nélkülnek tekintették a kollégák. A scopeArchiv rendszer esetében a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, illetve Budapest Főváros Levéltára munkatársai nem ütköztek a fenti akadályokba és – a betanulás időigényességén túl – alapvetően jól használhatónak ítélték azt. (A csatolt segédletek megjeleníthetőségével kapcsolatban tapasztalt problémák egyébként technikai jellegűnek bizonyultak és időközben sikerült azokat kiküszöbölni.)

Az alábbi ábra szemlélteti a közlevéltárak segédletkészítési és adatbázis-építési gyakorlatának néhány szempontját.

A nyilvános magánlevéltárak ellenőrzése

A nyilvános magánlevéltárak számára az éves Ellenőrzési Tervben külön vizsgálati tematikát állítottunk össze, mely elsősorban az adott intézményben folytatható kutatási tevékenység szabályozottságát és az intézmény ilyen irányú szolgáltatásait ellenőrizte az alábbiak szerint.

Teljesültek-e az Ltv. 30. § (2) bek. a) pontjának előírásai, mely szerint a nyilvános magánlevéltár „*levéltári anyagának jegyzékét – nyilvántartás céljából – a Magyar Nemzeti Levéltárnak átadja*”?

A felmérések tapasztalatai ezen a téren meglehetősen negatívak: a vizsgált tizenhárom intézmény közül csak két levéltár (Szeged-Csanádi Egyházmegye Levéltára, Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára) teljesítette mostanáig ezt a kötelezettséget.

Rendelkezik-e a levéltár érvényes, a fenntartó által jóváhagyott és a kutatók számára is megismerhető kutatási szabályzattal? Közzétették-e a kutatási szabályzatot a levéltár internetes honlapján?

A vizsgált nyilvános magánlevéltárak közül tizenegy rendelkezik érvényes kutatási szabályzattal, egy esetben ez nem áll rendelkezésre (Egri Főegyházmegyei Levéltár), egy esetben (Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár) pedig a húsz éves szabályzat elavultnak és tekinthető és mindenképpen megújítást igényel.

Hogyan szabályozta a fenntartó a levéltár nyitva tartásának idejét? Elegendő-e az itt meghatározott időtartam a felmerülő kutatási igények kiszolgálására?

A vizsgált nyilvános magánlevéltárak esetében megállapítható, hogy a kutatótermek nyitvatartási ideje meglehetősen széles határok között mozog (heti 8 és 30 óra között), de általában mindenütt rugalmasan kezelik a levéltárosok a kutatási időket. A hatékonyabb kiszolgálás érdekében szinte mindenütt előzetes bejelentkezést kérnek a kutatóktól. A szakfelügyeleti jelentések tanúsága szerint a vizsgált nyilvános magánlevéltárak mindegyikében elegendő a biztosított heti kutatási idő, néhány intézményben azonban a kutatóforgalom emelkedése komoly megterhelést jelent a levéltár munkatársai számára.

Teljesültek-e a – vizsgálat idején még érvényben lévő – R. 44.§ (2) bekezdésében foglalt követelmények, mely szerint a levéltár „a levéltári anyagot célszerűen kialakított külön helyiségben (a továbbiakban: kutatóterem) ingyenesen bocsátja a kutatók rendelkezésére, és lehetőséget teremt arra, hogy a kutató a kutatásra kiadott levéltári anyagról saját költségén másolatot kaphasson”?

A kutatótermek kialakítása és felszereltsége terén a szakfelügyelet nem talált kirívó szabálytalanságot vagy elfogadhatatlan körülményeket. Minden levéltár megfelelő körülményeket tud biztosítani a kutatók számára, de több levéltárban (Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Pécsi Egyházmegyei Levéltár, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára) egyenesen ideális, a hazai levéltári állapotokat felülmúló körülményeket teremtett a levéltár fenntartója a kutatási tevékenységhez.

Minden ellenőrzött intézményben biztosítják az iratanyag másoltatásához szükséges feltételeket is.

Milyen mértékben teljesülnek a R. azon előírásai, mely szerint „a levéltár a levéltári anyagot, annak nyilvántartása, tudományos igényű rendszerezése és tájékoztatási célú segédletek készítése útján kutatásra alkalmassá teszi”? Az iratanyag mekkora hányada tekintetében állnak rendelkezésre a kutatók számára is használható kutatási segédletek?

Ezen a téren meglehetősen nagy különbségek mutatkoznak a vizsgált levéltárak között. Néhány levéltárban gyakorlatilag teljes körű a segédletekkel való lefedettség, és ezek online kutatására is lehetőség van (Egri

Főegyházmegyei Levéltár, Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára). Több levéltárban ugyanakkor csak korabeli segédletek, vagy régi, papír alapú jegyzékek alapján, kizárólag helyben végezhető a kutatás (Pécsi Egyházmegyei Levéltár, Szeged-Csanádi Egyházmegye Levéltára, Békéscsabai Evangélikus Gyülekezet Levéltára).

Milyen formában érhetőek el az iratanyag kutatását lehetővé tévő levéltári segédletek?

Az esetek többségében a segédletek helyben kutathatók, de a vizsgált intézmények több mint a fele, összesen hét levéltár tud valamelyik segédletéhez online hozzáférést is biztosítani.

Milyen kutatószolgálati nyilvántartásokat vezet a levéltár?

Gyakorlatilag mindegyik intézmény vezet kutatási naplót és nyilván tartja a kutatási engedélykérelmeket is saját, fenntartója által jóváhagyott kutatási szabályzata alapján.

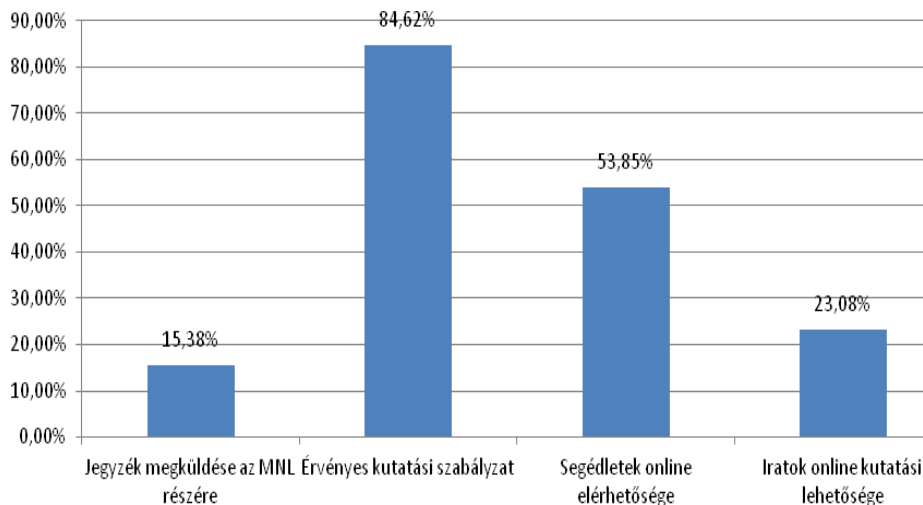
Évente mennyi a regisztrált kutatók, a tényleges kutatási esetek és a megrendelt másolatok száma a levéltárban? Milyen tendenciát mutatnak az adatok az elmúlt öt évben?

A vizsgált időszakban gyakorlatilag mindenütt jelentős növekedés történt a kutatók és a kutatási esetek számában. Ez utóbbi adat tekintetében 2010 és 2014 között a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában mutatható ki legnagyobb arányú növekedés (185%), de radikálisan emelkedett a kutatási esetek száma a Pécsi Egyházmegyei Levéltárban (168%), az Egri Főegyházmegyei Levéltárban (165%), a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltárban (164%) és a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban (145%) is. Abszolút értelemben legtöbb kutatási esetet a Magyar Zsidó Levéltárban és a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában regisztráltak a vizsgált időszakban: mindkét intézményt kb. ötszáz esetben keresték fel kutatók évente. Ahol némi csökkenést mutat a kutatók és a kutatási esetek száma (Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára), ott ennek elsődlegesen az az oka, hogy az intézmény iratanyagának jelentős, leginkább kutatott részeihez online hozzáférést is biztosítanak bárki számára.

Biztosít-e valamilyen online kutatási lehetőséget a levéltár?

Digitalizált iratok online elérésére az intézmények kevesebb, mint egyharmadában van lehetőség: a szakfelügyelők a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltárban, a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárában és a Magyar Zsidó levéltárban jelezték ennek a szolgáltatásnak a működését.

Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogy a vizsgált tizenhárom nyilvános magánlevéltár néhány ellenőrzött területen milyen arányban teljesíti a jogszabályi előírásokat, illetve nyújt bizonyos szolgáltatásokat.

Budapest, 2016. január 24.

A KÉZIRATOT kérjük, hogy e-mailben, legalább Word 6.0 formátumban juttassák el a szerkesztőség vagy a szerkesztők egyikének címére. A szerkesztőség másfél ívnél (60 000 „n”) nagyobb terjedelmű kéziratot nem fogad el! A szerkesztőség a tanulmányok esetében a 20–30 ezer, míg a recenziók esetében a 10–12 ezer „n” terjedelmű kéziratokat tekinti ideális hosszúságúaknak. Szövegközi illusztrációként a kézirathoz fényképet, grafikont, ábrát stb. lehet mellékelni. Ez esetben kérjük, hogy a képaláírás pontos szövegét is szíveskedjenek megfogalmazni. A kiemeléseket a szerző a kéziratban kurziválva jelezze, a jegyzeteket lábjegyzet formájában helyezze el, a kézirat lapjait folyamatosan, arab számokkal számozza. A jegyzetapparátusban a szerző csak a hivatkozott mű szerzőjét KISKAPITÁLIS-sal, a kiadás évszámát, és a pontos oldalszámát adja meg. A tanulmányok végén kérjük megadni a források és a szakirodalom teljes bibliográfiai adatait. KISKAPITÁLIS-sal kérjük megadni a felhasznált mű szerzőjének teljes nevét, a mű címét (folyóirat, tanulmánykötet esetén annak a címét) kurziválva emelje ki, és pontosan tüntesse fel a hivatkozott bibliográfiai és levéltári adatokat. A **recenziók** fejszövegében pontosan kérjük megadni a címen kívül a többi bibliográfiai adatot is: a szerző(k), a szerkesztő, a kiadó nevét, a megjelenés helyét és évét, továbbá a terjedelmet (oldalszámban).

TÁJÉKOZTATÁS

AZ EGYESÜLETI TISZTÚJÍTÁS JELÖLTJEIRŐL

Az MLE 2016. július 13-i tisztújító közgyűlése előtt az alábbiakban ismertetjük az elnök, alelnök, választmányi tag és ellenőrző bizottsági tag tisztségekre érkezett jelöléseket.

A választmány által életre hívott Jelölő Bizottsághoz beérkezett, az érvényes jelölések alapján összeállított névsor

Elnökjelöltek:

KENYERES ISTVÁN és ÓLMOSI ZOLTÁN

Alelnök jelöltek:

HERMANN ISTVÁN, REISZ T. CSABA, TILCSIK GYÖRGY

Választmányi tagjelöltek:

B. Stenge Csaba, Balázs Gábor, Cseh Gergő Bendegúz,
Farkasová Andrea, Haraszti Viktor, Hermann István,
Homok Zsolt, Káli Csaba, Kenyeres István,
Koltai András, Kovács Eleonóra, Kovács Tamás,
Ólmosi Zoltán, P. Holl Adrien, Polgár Tamás,
Reisz T. Csaba, Sipos András, Szögi László,
Tilcsik György, Tyekvicska Árpád, Várady Zoltán,
Zsidi Vilmos

Ellenőrző Bizottság tagjelöltek:

Csukonyi Lászlóné, Hetényi Tiborné,
Márkusné Vörös Hajnalka

FORRÁS ÉS ÉRTÉK

BALÁZS GÁBOR

A VÁLTOZÓ ŐRZÉSI IDEJŰ IRATOK PROBLÉMÁJA A KÖZLEVÉLTÁRAK GYŰJTŐ- TERÜLETI MUNKÁJÁBAN

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁRON BELÜLI
KOORDINÁCIÓ EREDMÉNYEI ÉS
TAPASZTALATAI

Szakmai koordinációs munka a Magyar Nemzeti Levéltárban¹

A Magyar Nemzeti Levéltár 2012. évi integrációját követően kialakult új szervezeti keretek lehetőséget adtak az 1968 óta tanácsi, illetve önkormányzati fenntartású megyei levéltárakban kialakult, sok esetben az egyes szakmai területek tekintetében jelentős mértékben különböző szakmai gyakorlat, eljárásrend egységesítésére. Az erre irányuló megbeszélések megszervezése, menedzselése a Magyar Nemzeti Levéltár hatályos SZMSZ-e értelmében az MNL Szakmai Koordinációs Központjának részeként működő Módszertani, Továbbképzési és Iratkezelés-felügyeleti Koordinációs Osztály (a továbbiakban: Módszertani Osztály) feladatkörébe tartozik.

A szakmai koordinációs folyamat első lépéseként a Módszertani Osztály 2014 nyarán Budapest Főváros Levéltárával, illetve a megyei levéltárak vezetőivel egyeztetve meghatározta azokat a témákat, amelyek egységesítését a munkatársak a legsürgetőbbnek ítélték. A cél természetesen az volt, hogy a közlevéltárak mind szélesebb körének véleményére alapozva induljon meg az egyeztetési folyamat. A 2014 nyarán összeírt problémák azóta is folyamatosan kerültek, illetve kerülnek napirendre. Az összeállított „*problémajegyzék*” a teljesség igénye nélkül a következő kérdéseket öleli fel:

- A közelmúlt közigazgatási változásaiból (járási hivatalok, fővárosi, megyei kormányhivatalok, kormányablakok felállítása, stb.) következő gyűjtőterületi feladatok;

¹ A MOTIKO-ban folyó munkáról korábban megjelent: KOC SIS PIROSKA: Szakmai koordinációs megbeszélések a Magyar Nemzeti Levéltárban, *Levéltári Szemle*, 65. évf., 2015. 3. sz. 9–24. (A szerk.)

- Az átvett iratokhoz kapcsolódó segédletek átvételének problémái;
- A kutatószolgálat-ügyfélszolgálat – hol húzzuk meg a határt?
- Az illetékszedés kérdése (ügyfélszolgálat);
- A kutatás, mint levéltári szolgáltatás;
- A gyámügyi iratok kiadása az ügyfélszolgálaton;
- Az ingatlan-nyilvántartással kapcsolatos iratok, nyilvántartások kiadása az ügyfélszolgálaton. (Az ingatlanvásárlás intézése ügyvéd (meghatalmazott) által. A megbízott ügyvéd betekintési joga a különböző ingatlan-nyilvántartási iratokba a megbízó engedélye nélkül.);
- Az 1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról (Csőd-törvény) végrehajtása során tapasztalt anomáliák, illetve az ezzel összefüggő, a vonatkozó jogszabályokat érintő, szükséges változtatások kérdése;

A felszámolt cégek ügyeinek nyilvántartása, iktatása;

- A tartós állami tulajdonú gazdasági társaságok levéltári nyilvántartása;
- A területi levéltárak számára kiadandó illetékességi, illetve a gyűjtőkörbe tartozó szervek *minimum* jegyzékének megvitatása;
- A nevelési-oktatási intézmények iratkezelésének problémája. (Ezeknek az intézményeknek az egységes irattári terve levéltári szempontból számos kérdést vet fel.);
- Az 1991 előtti közjegyzői iratok kérdése.

Az MNL-en belül folyó belső koordinációs megbeszéléseken 2015 tavaszától tanácskozási joggal részt vesznek a BFL és a városi levéltárak képviselői is.

A megbeszéléseket mindig a Módszertani Osztály kijelölt referense vezeti. A kapcsolódó szakmai anyagokat, döntéstervezeteket körlevél formájában küldik ki, illetve amennyiben egy levéltár személyesen nem tudja magát képviseltetni, akkor mód van írásban is megküldeni az adott intézmény álláspontját, amit a referens a megbeszélés során felolvas.

Eddig a következő témákban szervezett a Módszertani Osztály koordinációs megbeszélést: az egészségügyi iratok közlevéltári átadása, az MNL szervezeti egységei illetékességének elhatárolása, az iratkezelés-ellenőrzési jegyzőkönyvek egységesítése (különös tekintettel az új szakmai rendelet előírásaira) és a változó őrzési idejű iratok közlevéltárba történő átvétele.

Az egészségügyi iratok esetében már kiadásra került a kapcsolódó főigazgató tájékoztató (2/2015. (V. 15.) számú); jelenleg a külső szervekkel való kommunikáció van napirenden. Ugyancsak elkezdődött az oktatási intézmények iratkezelésének problémáit feltárni hivatott egyeztető megbeszélés szervezése.

A változó őrzési idejű iratokkal kapcsolatos szakmai koordináció lépései

A koordinációs megbeszélések során a munkatársak által kifejtett álláspontokat három nagyobb csoportba soroltam be: az egyes fejezetekben az egységesen maradandó értékűnek („0”-s őrzési idejűnek) nyilvánítani javasolt tételekkel, a mintavételezés mellett levéltári megőrzésre átvenni javasolt tételekkel és végül a műszaki iratokkal kapcsolatban elhangzott véleményeket ismertettem.

a) Az egységesen „0”-sként kezelni javasolt tételek

Ebbe a csoportba a hagyatéki leltárügyek, illetve a hadigondozási, az örökbefogadási és az állami gondozási ügyek intézése során keletkezett iratok kerültek.

A *hagyatéki leltárügyeket* a különböző jogszabályok eltérő módon közelítették meg. A 8/1973 MTHH utasítás szerint levéltárba adandóak (36H0), a 2/1984 MTHH utasítás szerint azonban már két év után selejtezendőnek kellett nyilvánítani (36H1) ezeket az iratokat. Az önkormányzatok munkáját meghatározó jelenlegi jogszabály (78/2012. BM rendelet) szerint helyben őrzendő, nem selejtezhető iratok az ide tartozó dokumentumok (H802 NS HN).

A beküldött írásbeli állásfoglalásaikban és a koordinációs megbeszéléseken több levéltár aláhúzta, hogy a hagyatéki leltárak nem csupán ügyfélszolgálati szempontból fontosak, hanem kutatási szempontból is komoly történeti értékük van.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár munkatársainak véleménye szerint elhibázott volt a hagyatéki leltárügyek esetében meghatározott kétéves őrzési idő. A 78/2012. BM rendelet által előírt határidő nélküli őrzés azonban szakmailag véleményük szerint támogatható, mivel az ügyfelek elsősorban (pl. póthagyatéki tárgyalás esetén) az önkormányzatnál keresik a hagyatéki leltárakat.

A Somogy Megyei Levéltár megítélése szerint a hagyatéki leltárügyek esetében nem érvényesül a jogbiztosítási szempont. Egyes ügyiratok azonban tartalmazhatnak végrendeleteket és hagyatéki leltárakat is. Az átvétel dilemmája a Levéltár képviselője szerint abban ragadható meg, hogy célravezető lenne-e ezen iratok esetében bevezetni a mintavételezés gyakorlatát. A Somogy Megyei Levéltár végül az ilyen jellegű iratok teljes átvétele mellett döntött, mert még a nagyobb települések esetében sem éri el az ilyen jellegű iratok terjedelme az évi egy dobozt. Ezt a gyakorlatot követték mind az 1990 előtti, mind pedig az 1990 utáni iratátvételek esetében is.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár a hagyatéki leltárak és a hagyatéki iratok ügyviteli értékét hangsúlyozta. Ennek alátámasztására egy amerikai közgyám megkeresését, illetve egy bírósággal lefolytatott vitát említettek a Levéltár megjelent munkatársai. Ezekben az esetekben a szakmailag nem elfogadható selejtezés miatt végzetes adatvesztés történt.

A *hadigondozási iratok* esetében a helyi tanácsok iratkezelési munkáját meghatározó 8/1973 MTHH utasítás eltérően szabályozott a különböző típusú tanácsok esetében. A főváros és a megyei jogú városok tíz év után selejtezhetőnek ítélték ezeket a dokumentumokat, a többi esetben pedig maradandó értékűként határozta meg azokat. A

2/1984 MTTH utasítás továbbra is meghagyta ezt az értékelést. A jelenleg hatályos 13/2015. MvM utasítás az ilyen jellegű ügyeket a „B 050 25” tételbe sorolja, tehát az iratok 25 év után selejtezhetőek.

A Somogy Megyei Levéltár véleménye szerint a megyei jogú városnál azért volt selejtezhető ez a tétel, mert csak mint „fellebbviteli” eljáró szerv működött közre az ilyen ügyekben, döntéseit pedig az alsóbb szinteken hajtották végre. Az 1999 után keletkezett iratokat nem minősítették történeti értékűnek ebben a levéltárban.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban és Sopronban is „0”-ás megőrzésűnek, vagyis nem selejtezhetőnek minősítették ezeket az iratok.

Az örökbefogadási eljárások során keletkezett iratok jogszabályi megítélése is folyamatosan változott. 1973 után (27J0) maradandó értékűek voltak, a 2/1984 MTTH utasítás (27J6) pedig 75 év után selejtezhetőnek rendelte ezeket a dokumentumokat. A 13/2015. MvM utasítás a határidő nélkül őrzendő iratok közé sorolja (C 033 HN) ezeket a dokumentumokat.

Egyes levéltárak – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – begyűjtötték, majd ott nem selejtezhetőként kezelték ezeket az iratokat. Általános javaslatként fogalmazódott meg, hogy amennyiben a levéltárak már átvettek örökbefogadási és állami gondozási iratokat, azokat a későbbiek folyamán már ne selejtezzék.

A kormányhivatalok jelenleg hatályos irattári terve szerint az örökbefogadási iratokat nem selejtezhetőként kell kezelni, azokat határidő nélkül helyben meg kell őrizni, a gyámsági ügyeket pedig csak 75 év után lehet selejtezni.

Végül ebben a csoportban, tehát az egységesen „0”-sként kezelni javasolt irattári tételek között kaptak helyet az *állami gondozási ügyek* is. A 8/1973 MTTH utasítás (24J5) és a 2/1984 MTTH utasítás (24J2) igen eltérően ítélte meg ezeket az iratokat. Az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervét szabályozó 78/2012. BM rendeletben nincs ilyen tétel, a kormányhivatalok egységes iratkezelési szabályzatáról kiadott 13/2015. MvM utasítás szintén nem nevesít ilyen tartalmú irattári tételt.

b) A mintavételezés mellett levéltári megőrzésre átvenni javasolt tételek

Ebbe a csoportba négy tétel került: az iparjogosítványok, a magánkereskedői engedélyek, a működési engedélyek és a kisajátítások.

A 8/1973 MTTH utasítás szerint az *iparjogosítványok* 21K0 tétel alatt szerepeltek, tehát mai fogalmaink szerint maradandó értékű iratnak számítottak. A nyolcvanas évek közepétől a 2/1984 MTTH utasítás szerint ez a tétel már „6”-os őrzési idejű lett, tehát 75 év után selejtezhetővé vált. Az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervének kialakításáról szóló 2012-es BM rendelet a K105-ös irattári tételbe sorolja ezeket a dokumentumokat: „*Telepengedélyezési eljárások, bejelentésköteles tevékenységek folytatásának bejelentése; telepengedélyhez, illetve bejelentéshez kötött tevékenységek folytatásának ellenőrzése és annak jogkövetkezményei*”. Ez a tétel tíz év után selejtezhető.

Az MNL néhány megyei levéltára a korábban kialakított gyakorlatot követve, a tanácsai fondok lezárása érdekében átvette ezeket az iratokat. Így látták, hogy azokat majd a levéltár selejtezi. E dokumentumok válogatás nélküli megőrzését nem látták

szakmailag indokolhatónak; a levéltári belső selejtezések folyamán az egyes irattári tételekből gondos mintavételezéssel határozzák meg azon ügyiratok körét, amelyeket tartós levéltári megőrzésre szánnak.

A megyei levéltárak között az iparjogosítványok tekintetében egymástól teljesen eltérő megközelítésekkel is találkozhatunk. Erre talán a legszembetűnőbb példa, a Hajdú-Bihar Megyei és a Soproni Megyei Levéltár teljesen különböző szakmai álláspontja: míg előbbi egységesen kiselejtezi ezeket az irattári tételeket, addig utóbbi egységesen maradandó értékűként kezeli ezeket a dokumentumokat.

A *magánkereskedői igazolványok* a következő, ebbe a kategóriába sorolt forrástípus. Ezen irattári tétel esetében az 8/1973 MTTH utasítás szerinti besorolás (22L0) és a 2/1984 MTTH utasítás szerinti értékelés 22L2 (öt év után selejtezhető) drasztikus mértékben eltérő szemléletet tükröz. Az önkormányzati hivatalok egységes irattári tervéről rendelkező 78/2012. BM rendelet az L113 tételben határozza meg ezeknek a dokumentumoknak az őrzési idejét: „*Működési engedély köteles kereskedelmi tevékenység folytatásának engedélyezése, bejelentésköteles kereskedelmi tevékenység folytatásának bejelentése, zenés, táncos rendezvények rendezvénytartási engedélyezése, adatváltozások bejelentése, tevékenység folytatásának ellenőrzése és annak jogkövetkezményei*”. A jogszabályalkotó ehhez az irattári tételhez tíz év őrzési időt rendel. A kormányhivatalok irattári tervét szabályozó, 2015-ben megjelent MvM utasítás a „B 131 10” tételt nevesíti: „*Üzletek működésével, belkereskedelmi és szolgáltató tevékenység folytatásával kapcsolatos ügyek (engedélyezés, nyilvántartás vezetése, bezárás, bejelentés, ellenőrzés)*”. Az ide tartozó iratok tíz év után selejtezhetők.

Az iparjogosítványokhoz hasonlóan egyes levéltárak korábbi gyakorlatának megfelelően, a tanácsi fondok lezárása érdekében ezek az iratok is levéltárba kerültek. Az elképzelés az volt, hogy majd a levéltárban selejtezik ezeket a tételeket, az iratok válogatás nélküli megőrzését ugyanis nem vélték szakmailag indokolhatónak. A levéltári selejtezések során e tételek esetében is mintavételezéssel emelnek ki maradandó értékűnek ítélt ügyiratokat.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár egységesen selejtezendőnek ítéli ezeket az iratokat, a Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára pedig – szintén egységesen – maradandó értékűnek tartja ezeket a dokumentumokat.

A működési engedélyek megítélése alapvetően különböző az 1973-as és az 1982-es jogszabályban. Előbb maradandó értékűnek, majd pedig öt év után selejtezendőnek lettek nyilvánítva. A 78/2012. BM rendeletben nevesített L113-as jelű irattári tétel („*Működési engedély köteles kereskedelmi tevékenység folytatásának engedélyezése, bejelentésköteles kereskedelmi tevékenység folytatásának bejelentése, zenés, táncos rendezvények rendezvénytartási engedélyezése, adatváltozások bejelentése, tevékenység folytatásának ellenőrzése és annak jogkövetkezményei*”) tíz év után selejtezhető. Egyes levéltárak korábbi gyakorlatának megfelelően a tanácsi fondok lezárása érdekében ezen iratok levéltárba kerültek azzal, hogy majd a levéltárban selejtezik azokat, mivel nem látják indokoltnak az iratok válogatás nélküli megőrzését. A levéltári selejtezések során mintairatokat emelnek ki az egyes irattári tételekből. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár kiselejtezi ezeket az iratait, a soproni levéltár pedig egységesen „0”-ásként kezeli ezeket a dokumentumokat.

A mintavételezés mellett átvételre javasolt tanácsi irattári tételek közé kerültek végül a *kisajátítások* iratai. Ezeknek a dokumentumoknak a megítélése is jelentősen eltérő az 1973-as és az 1984-es MTTH-utasításban. Mindkét jogszabály alkotója, mint a belügyi igazgatáshoz tartozó feladatot értelmezte ezt a hatósági eljárást, de amíg a korábbi maradandó értékűnek ítélte, addig az 1983-as 15. év után selejtezendőnek rendelte. Az önkormányzati hivatalok és a megyei kormányhivatalok jelenleg hatályos iratkezelési szabályzataiban (U623 NS15 és B 031 HN) kiemelt fontosságú, maradandó értékű tételként szerepelnek. A megfogalmazott véleményeikben néhány levéltár támogatja az ehhez a tételhez tartozó iratok egységes átvételét, mivel ez az irattípus nem jelentős mennyiségű. Az ezeknél az intézményeknél dolgozó levéltárosok véleménye szerint ugyanakkor a differenciálás vagy az irattári terv módosításával, vagy az iratképzővel folytatott folyamatos szakmai konzultációval oldható meg. Az utóbbi megoldást, mivel a levéltárakkal kapcsolatba kerülő szervek irattárosai sok esetben nem képzett szakemberek, igen komoly fenntartásokkal kell kezelnünk. Más levéltárak álláspontja szerint egységesen maradandó értékűként kell kezelni az ide tartozó ügyiratokat.

c) A műszaki iratokkal kapcsolatban elhangzott vélemények

A műszaki iratok köre talán a legproblémásabb a vizsgálat alá vont irattári tételek között. A változó őrzési idejű iratokkal kapcsolatos koordináció indulását követően a Magyar Nemzeti Levéltár és Budapest Főváros Levéltára sikeresen pályázott a Nemzeti Kulturális Alaphoz egy, a tanácsi korszakban keletkezett, műszaki iratok forrásértékének vizsgálatával foglalkozó projekt költségeinek támogatására. A belső koordinációs folyamat csak az NKA-pályázat befejezését követően, az ennek keretében szerzett tapasztalatok birtokában zárható le megnyugtatóan. Itt most csupán azokat a szempontokat, javaslatokat mutatjuk be, amelyek az MNL-en belüli belső koordináció keretében elhangzottak, és amelyek részben az NKA-pályázat benyújtásához is szakmai alapot, kiindulópontot jelentettek.

Nézzük tehát az egyes tételekkel kapcsolatban a munkatársak által ismertett tapasztalatokat!

Az első irattári tétel, amellyel foglalkozott a koordinációs megbeszélés, az „*Építési, bontási, felújítási, átalakítási, helyreállítási, fennmaradási engedélyek*” címmel meghatározott iratok köre volt. A 8/1973 MTTH-utasítás szerint ez a 25E0, a 2/1984 MTTH-utasítás alapján a 25E2,4, a 78/2012. BM-rendelet előírásai alapján pedig a E301 NS15 tételek. Megítélése tehát napjainkra visszatért az eredeti őrzési időhöz, tehát ma is nem selejtezhető tételként kell ezeket a dokumentumokat kezelni. Néhány levéltár jelezte, hogy ezek az iratok selejtezésének engedélyezése elhibázott volt. Többek között a banki hitelezés és az ingatlanforgalmazás miatt sok ügyfél kereste fel ilyen típusú ügyekben a levéltárakat. Emiatt az érintett levéltárak nem járultak hozzá selejtezésükhöz, hanem a levéltári átvétel mellett döntöttek. A Pest Megyei Levéltár az iratok egységes, „0”-as értékelése mellett foglalt állást. A tagintézmény tapasztalatai szerint ügyfélszolgálatukhoz ma is gyakran érkeznek telekredezéssel, illetve építési engedélyekkel kapcsolatos megkeresések, így megőrzésük az állampolgári jogok érvényesítése szempontjából alapvető jelentőségű. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltárba rendszeresen vesznek át ilyen típusú iratokat (a helyhiány miatt nem egyenletesen), de még nagy a kintlévőségük. A

gyenge papírminőség miatt és a megsemmisülésnek az irattári körülményekből adódóan nemegyszer közvetlen veszélyére, mindenképpen javasolják az ilyen típusú „tanácsí” iratok átvételét. Az 1990 utáni időszak iratainál azonban, ha lehetőség van rá, a szerveknél történő megőrzést elfogadhatónak ítélik.

A következő vizsgált irattári tétel a „*Területfelhasználási engedélyek*” volt. Jelentősen változott a megítélése a tanácskorszakban. A 8/1973 MTTH utasítás szerint a 25E0, a 2/1984 MTTH utasítás szerint pedig a 25E2,4 tételbe kellett besorolni az ebbe a körbe tartozó ügyiratokat. Az önkormányzati hivatalok egységes irattári terve nem selejtezhető, és 15 éves őrzési idő után levéltárba adandó minősítést rendel ezekhez a dokumentumokhoz (E301 NS15).

A Somogy Megyei Levéltár állásfoglalásában arra hívta fel a figyelmet, hogy ezek az iratok 1973 óta folyamatosan levéltárköteles iratnak számítottak, és az 1984. évi, jelzett jogszabályi változás tarthatatlansága a levéltári szakemberek számára már 1996-ban is világossá vált. A kialakított álláspont alapján Somogy megyében már ekkortól átvették az 1984–1998 között keletkezett, ilyen jellegű iratokat. Ezt a gyakorlatot továbbra is helyesnek ítélik a munkatársak mindenekelőtt a jogbiztosító szerep, és csak másodsorban ezen ügyiratok történeti forrásértéke miatt.

Más megyei levéltárak álláspontja szerint alapvető jelentősége van annak, hogy milyen célból adják ki az engedélyeket. Ennek alapján selejtezés ajánlható az építőanyagok közterületen történő ideiglenes elhelyezése, a közterületek magáncélú építkezésekhez történő felhasználása (tárolás), illetve az ott történő rendezvények megtartása esetén. Ezzel szemben ezek a levéltárak nem selejtezhetőnek javasolják az ide tartozó iratokat abban az esetben, ha térségi szintű területrendezési munkálatokkal összefüggésben adják ki az engedélyeket, továbbá egyes közterület -átrendezési, közcélú (általános) fejlesztési ügyek esetében (pl. az úthálózat-bővítésekhez kapcsolódó iratok).

A „*Telekmegosztási, telekrendezési (engedélyek, rajzok)*” tételbe sorolt ügyiratok 1973 után maradandó értékűnek számítottak (26E0), majd pedig tíz év után selejtezhetővé váltak. Az önkormányzati hivatalok jelenleg hatályos egységes irattári terve nem selejtezhetőnek rendeli ezeket az ügyiratokat, amelyeket 15 év helyben történő őrzést követően levéltárba kell adni (E301 NS15).

A Somogy Megyei Levéltár hozzászólásában arra hívta fel a figyelmet, hogy ezek az iratok tükröződnek a földhivatali anyagban. Levéltári szempontból sem jogbiztosító, sem történeti forrásértékük nincs. Azt javasolták, hogy ezeket „HN” jelzésűnek tekintsék a levéltárosok.

Az elhangzott hozzászólások eredményeként megállapíthatjuk, hogy több megyében a telekmegosztási, telekrendezési iratok megőrzése 1985–2006 között elsősorban a levéltárosok belátásától függött. A visszatartott iratokat az újabban már levéltárba adásra kijelölt tételekkel együtt javasolják átvenni.

A „*Területrendezési iratok*” tételhez az 1973-as jogszabály általánosan „0”-s jelölést társít; a 2/1984 MTTH utasítás újítása elsősorban abban rejlik, hogy a különböző tanácsí szerveket differenciáltan kezeli. A községek esetében tíz éves őrzést írt elő, a városok és nagyközségek esetében azonban maradandó értékűnek nyilvánította. A 78/2012. BM rendelet 15 év után selejtezendővé nyilvánította (E213) az ügyiratokat.

A Somogy Megyei Levéltár véleménye szerint a telekmegosztási, telekrendezési iratokhoz hasonlóan ezek az iratok is tükröződnek a földhivatalok anyagában, ahol mint nem selejtezhető tételek szerepelnek az irattári tervben, így levéltári szempontból sem jogbiztosító és történeti értékkel nem rendelkeznek. Mindezek alapján nem javasolják átvételüket.

A szakmai koordinációs megbeszélés során többen felvetették az iratok ellátását „HN” jelzéssel. Természetesen ezt a javaslatot elsősorban a jövőbeni jogszabályalkotással kapcsolatos levéltári szakmai állásfoglalás kialakításakor lehet majd érdemben hasznosítani.

A „Településhálózat-fejlesztési tervek” megítélése a következőképpen alakult: a 8/1973 MTTH utasítás szerint 23T0, a 2/1984 MTTH utasítás szerint pedig 23T5, a 13/2015. MvM utasítás szerint pedig P 014 NS („Településfejlesztéssel, településrendezéssel kapcsolatos ügyek, véleményezések”). Láthatjuk tehát, hogy mindvégig tartós megőrzésének ítélte a jogszabályalkotó ezeket az irattári tételeket.

A koordinációs megbeszélésen kialakult vitában néhány levéltár jelezte, hogy a megyei önkormányzatok főépítésének iratai között valószínűleg vannak ilyen jellegű tervek. Amennyiben ezek selejtezhetők, a levéltárak maguk is kielejeztik ezeket a dokumentumokat. A megyei levéltárak sok esetben ezzel szemben azt tapasztalták, hogy hallgatók, szakdolgozatók, kutatók keresik az ilyen típusú dokumentumokat. Mindez továbbra is amellet szól, hogy ezek az iratok levéltárba kerüljenek.

A Somogy megyei Levéltár álláspontja szerint ezeknek az irattári tételeknek nincs valós történeti forrásértékük. Az érdemi döntések a különböző testületek anyagaiban vizsgálhatók történeti szempontból. Mindazonáltal megfontolandó a „HN” jelzésre történő javaslattétel a vonatkozó jogszabály esetleges módosításakor, amennyiben a levéltárosoknak lehetőségük lesz kifejezni az ezzel kapcsolatos szakmai állásfoglalásukat.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár véleménye szerint ezen iratok átvétele során ki kell alakítani egy fontossági sorrendet. Az ügyfélszolgálati szempontok miatt például a településhálózat-fejlesztési terveknek elsőbbséget kell élvezniük más iratokkal szemben. Raktári férőhely függvényében ezeket az iratokat feltétlen átvételre javasolják, lehetőség szerint valamennyi települési szintről.

A koordináció tervezett lezárása

Miután a változó őrzési idejű iratok levéltári átvételével, azok kezelésével kapcsolatban elindított szakmai koordinációban elhangzott érveket, álláspontokat összegeztük, elkezdődött egy főigazgatói tájékoztató szövegének összeállítása. Tekintettel arra, hogy jelenleg még nem zárult le a már említett, a közlevéltárakban kerülő műszaki iratok átvételének kérdéseit vizsgáló, MNL–BFL közös NKA-pályázat, a főigazgatói tájékoztató teljes szövegére még nem tehető javaslat.

Ezen pályázat lezárulását követően a megszerzett tapasztalatok birtokában az MNL Módszertani Osztálya elkészíti majd a változó őrzési idejű iratok levéltári átvételére vonatkozó szakmai-módszertani javaslatát, amely immár nem csupán a Magyar Nemzeti Levéltárban felhalmozott tapasztalatokra, hanem a Budapest Főváros Levél-

tárában dolgozó munkatársak feltáró munkájának eredményeire is alapozhat. Erre terveink szerint 2016 őszén kerül majd sor.

A tanulmányban is hivatkozott joganyag (mindenekelőtt a kormányhivatalok egységes iratkezelési szabályzatát kiadó utasítás) egyik jelentős újítása, hogy az elmúlt évtizedekben csupán levéltári szakkifejezésként értelmezett „*mintavételezés*” fogalmát ténylegesen létező jogi kategóriává emelte. Az utasítás jelenleg hatályos szövege egyértelműen nevesíti ugyanis az irattári tételek azon csoportját, amelyeket bizonyos őrzési idő elteltével, a selejtezési eljárás során, levéltári értékelés szerinti mintavételezés alapján kell majd átadni a levéltáraknak.

Tekintettel arra, hogy jelenlegi jogszabály ennél részletesebben nem foglalkozik a selejtezésekhöz bizonyos iratok esetében a jövőben immár kötelezően kapcsolódó mintavételezéssel, megnyílt a lehetőség a levéltárak előtt a jelenleginél is sokkal komolyabb szakmai-módszertani együttműködésre annak érdekében, hogy a magyarországi közlevéltárakba kerülő irattári tételek egységesebbek legyenek, megkönnyítve mind a belső feldolgozó munkát, mind pedig a bennük történő majdani kutatást.

KÖNYV AZ ELFELEDETT MAGYAR REPÜLŐS HŐSÖKRŐL

B. Stenge Csaba történész *Elfelejtett hősök* című könyvét mutatta be az ünnepi könyvhét alkalmából június 11-én a József Attila Megyei és Városi Könyvtárban. A Tatabányai Levéltár igazgatójával Horváth Géza könyvtáros beszélgetett a 23 év kutatómunkáját összegző kötetről.

A szerző elmondta: a mostani kötettel több évvel ezelőtt megjelent kiadványát sikerült újabb hazai, valamint német, amerikai, angol és orosz levéltári anyagokkal, családi dokumentumokkal, feljegyzésekkel és repülési naplók adataival, személyes találkozókon elhangzottakkal kiegészíteni. A munkát megnehezítette, hogy a második világháború alatt létező magyar légierőkre vonatkozó adatok 98 százalékban megsemmisültek.

A *Elfelejtett hősök* című kötetben 38 vadászpilóta, felderítő, nehézbombázó életét és repülős pályáját dolgozta fel, s köztük volt pilóta, akivel Chilében találkozott. Feldolgozta a tatabányai származású Nagy József életét is, akiről néhány éve a *Levéltári könyvek* sorozat egyik kötetében már megjelent egy rövidebb írás, s emlékére néhány éve emléktáblát avattak Tatabányán.

SZIKSZAI MIHÁLY

A TERVDOKUMENTÁCIÓ, MINT IRATTÍPUS FORRÁSÉRTÉKE

GYŰJTŐTERÜLETI TAPASZTALATOK AZ MNL
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI
LEVÉLTGÁRÁBAN

2013 őszén felkértek, hogy Nagykőrösön, a Pest Megyei Levéltár rendezvényén tartsak egy előadást. Előadásom a „Régi idők malmai Jász-Nagykun-Szolnok megyében „címet viselte, és megpróbáltam az egészet egy gazdaságtörténeti témában elhelyezni. Az igazi cél azonban az volt, hogy felhívjam a figyelmet a levéltárakban őrzött tervek, tervdokumentációk pótolhatatlan forrásértékére. Ezt előttem több levéltáros „elődöm” is megtette, de közülük is kiemelkedik *Réfi Oszkó Magdolna* „Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban” című kiadványával, amely 1990-ben jelent meg.¹

De mit is nevezünk tervdokumentációknak? A történelem folyamán az emberiség épületek sokaságát emelte. A jelentősebb középületekről készültek tervek, de a közember a népi építészetben nem készített terveket. A generációkra átszálló tapasztalat vezette a népi mestereket. Szerencsénkre azonban az idők múlásával a tapasztalatot felváltotta az írásbeliség. Rajzokat szerkesztettek, melyeket tervdokumentációnak neveztek. Az építkezéshez költségvetések készültek, a kivitelezéshez külön leírást csatoltak. Lassan kialakult az építkezések menetrendje, amit már az ötlettől a megvalósulásig dokumentációk sora övezett. Az építész terveket szakképzett emberek (általában mérnökök) készítették, akik tanulmányaik során elsajátították az elődök által felhalmozott tudásanyagot. Ezeknek a tervdokumentációknak egy része közgyűjteménybe került és fontos forrásértékét képezi a művészettörténetnek, a gazdaságtörténetnek, a technikatörténetnek és más tudományágaknak is.

Mit is jelent tehát a műszaki terv napjainkban? Azoknak a terv iratoknak, tervrajzoknak és tervmellékleteknek az összessége, amelyek alapján a kivitelezéssel kapcsolatos szerződések megkötethetők. A műszaki terveket azonban még jóváhagyták és engedélyezték. A két fogalom nem azonos, hiszen a jóváhagyás az építető nyilatkozata, amely szerint a tervezett létesítmény megfelelő. Az engedélyezés pedig a hatóság határozata, az építkezés megadására.

¹ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: *Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban*. Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1990. (Levéltári Módszertani Füzetek 9. Tervek és térképek levéltárainkban 2.)

Számunkra az engedély a lényegesebb, hiszen a hatósági eljárást végző szervezet a saját irattárában az engedélyhez kapcsolódó műszaki tervek egy példányát elhelyezte, amely előbb-utóbb bekerült a levéltárba.

Hogyan alakult ki a hatósági engedélyezési eljárás? Hazánkban először 1937-ben került sor az építésügy országos szabályozására, előtte szabályrendeletek írták elő a helyi építésügyet. De bennünket most jobban érdekel az 1950–1990-ig terjedő ún. szocialista időszak, amit nevezhetünk „tanácsí korszaknak” is. Az építésügy egységes és átfogó szabályozására 1965-ben került sor.

Az AGROBER tervtára a rendezés után

Hogy is történt az építkezés hatósági elbírálása? Az eljárás folyamán az építési hatóság írásbeli döntést hozott, amit hatósági engedélynek nevezünk. Fajtái a vizsgált időszakban:

- terület felhasználási,
- elvi építési,
- építési,
- használatbavételi,
- bontási,
- fennmaradási engedélyek.

Az építési engedélyt formanyomtatvány kiállításával kellett kérni, amelyhez a következő mellékletek csatlakoztak:

- építtető jogosultságát igazoló okirat (pl. tulajdoni lap)
- helyszínrajz és térképmásolat
- engedélyezési műszaki tervdokumentációk (alaprajz, metszet, műszaki leírás, talajmechanikai szakvélemény)
- kerítés terve
- bontás esetén műszaki leírás, alaprajz,

Ha az építkezés befejeződött használatbavételi engedélyt kellett kérni. 1950-től a tanácsrendeletek tartalmazták a használatbavételi engedélyezési eljárásra vonatkozó előírásokat.

Tervdokumentációk a következőképpen kerülhetnek a levéltárba. Teljes tervtári anyagok, magánszemélyek ajándéka, felszámolt állami vállalatok tervtárai, illetve ügyiratok melléklete.

Nézzük sorba ezeket! Teljes tervtári anyag kettő került be intézményünkbe a rendszerváltozást követően. Az egyik az AGROBER Szolnoki irodájának² teljes tervtára 1994-ben. Az átadott iratanyag lényegében tekercsekbe hajtott és tárolásra szánt pauszokat jelentett 1977-től 1992-ig. Az átadásra az AGROBER felszámolása miatt került sor. A pauszokat kb. két nap alatt kellett elszállítani, mivel az épületet értékesítették és kiürítették. Az első tárolási helye a levéltárunk által bérelt, egykori iktató helyiség volt a megyeházán. A szállítást az AGROBER gondnoka szervezte meg. Ez anynyit jelentett, hogy saját gépkocsijával, az apósa segítségével elszállította a terveket a megyeházára, ahol mi levéltárosok segítettünk nekik a lepakolásban. Az átvételkor összesen 3046 tekercset számoltunk meg és helyeztünk el. A pauszok még évekig ott maradtak, hiszen akkor még helyhiánnyal küszködünk. Csak az új raktárépületünk 2002-es átadásával nyílt lehetőség arra, hogy az AGROBER teljes tervtárát átszállíthassuk intézményünk központi raktárába. Az átszállítást követően kezdtük el *Cseh Géza* kollégámmal a rendezést. Az átadáskor az AGROBER egy nagyon jól használható jegyzéket biztosított számunkra, amelyen feltüntették a tervek megnevezését, a rajzszámot, a tervezés évét. Pl.: Középtiszai Á.G. Bánhalma MGF-OB tip. száritó r.sz. 5156-16/72.

² Pontos megnevezése: AGROBER Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező, Beruházási Vállalat Szolnoki Iroda

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
Területfejlesztési Irodájának tervtára a rendezés után

Az egész tervtárat évenként különítették el, az adott éven belül a pauszokat dobozokban helyezték el, de más szétválogatásra nem került sor. Úgy döntöttünk, hogy az évenkénti sorrendet megtartjuk, mivel az átadó jegyzéken is így tüntették fel a terveket. A költözés során azonban a tervtár anyaga összekeveredett, ezért első lépésben évenként szétszedtük a pauszokat. A duplumokat kiválogattuk ezek nem kerültek már bele a tervtár anyagába. A munka során öt pausz tekercset kötöttünk egy-egy csomóba, az átadási jegyzék szerint haladva. Az egyedi azonosítót minden évben újrakezdte a jegyzék; ezt változatlanul hagytuk. A csomóknak folyamatos számozást adtunk. A munka végén 499 csomót alakítottunk ki.³

A pauszok évenkénti mennyisége a rendezés után:

1977: 172 pausz, 1978: 162 pausz, 1979: 182 pausz, 1980: 162 pausz,
1981: 249 pausz, 1982: 236 pausz, 1983: 277 pausz
1984: 200 pausz, 1985: 191 pausz, 1986: 252 pausz, 1987: 225 pausz,
1988: 274 pausz, 1989: 92 pausz, 1990: 10 pausz, 1991: 4 pausz
1992: 5 pausz

A másik teljes tervtári iratanyag a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Irodájának tervtára. 2013-ban adta át a megyei önkormányzat az iratanya-

³ MNL JNSZML XXIX. 464. AGROBER Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező, Beruházási Vállalat Szolnoki Iroda Tervtára

got, amely az 1955-től 2004-ig terjedő időszakban keletkezett tervdokumentációkat, rendezési terveket, térképeket, tanulmányokat tartalmazott összesen 88,74 ifm terjedelemben. Átadtak még 14 db lemezszekrényt a bennük lévő felmérési alaptérképekkel. A térképszekrényeket szabályosan megjelölték az ábécé betűivel. (A-N) Minden szekrényben nyolc fiók volt, ahol a települések alfabetikus rendjében lefele haladva helyezték el a térképeket. (Abádszalók–Tiszavárkony).

A tervtár rövid történetéről annyit, hogy ezeket a terveket valamikor a Szolnok Megyei Tanács székházában kezdték el gyűjteni a műszaki osztály mérnökei. Azután egy tervtárat alakítottak ki a székház tetőterében, ahol zárható lemezszekrényekben őrizték a terveket. Alkalmaztak egy tervtárost is, aki rendszerezte az anyagot és a megyei tanács tisztviselőinek kérésére kikereste, illetve szabályszerű átadás-átvétel keretében adta át és vette vissza a dokumentumokat. A rendszerváltás természetesen átalakította az egészet: a megyei tanácsból megyei önkormányzat lett, a tervtárosi állást megszüntették, a tervtár pedig a megyei önkormányzat területfejlesztési irodájának kezelésébe került.

Még a 1990-es évek elején megkeresett az akkori megyei főépítész, és kérte segítségünket a tervtár rendbetételéhez. A helyszínen tanácsot adva, a közreműködésünkkel alakították ki a tervtárat. A lényeg a következő volt: mivel lemezszekrényekben helyezték el a terveket, először a szekrények sorrendjében kezdtük el a rendezést. A duplumokat kiszedtük, és minden terv egyedi azonosítót kapott. A 8/D-36/1 pl. azt jelentette, hogy a 8. számú szekrényben a D polcon a 36. számú tervcsomag 1. számú terve található.

A tervtár eredeti tagolása a mérnöki munkát tükrözte.⁴ A legnagyobb mennyiséget a településrendezési tervek tették ki. Külön csoportot hoztak létre a műszaki létesítmények terveinek. Itt három nagyobb csoportot alakítottak ki: 1. Vízellátás, csatornázás, 2. Forgalmi térképek, 3. Közlekedési tervek.

Végül voltak az ún. Egyedi tervek. Ide kerültek a megyei intézmények (pl. megyei könyvtár, megyei kórház tervdokumentációi). Külön csoportot képeztek a különböző tanulmányok, építészeti kéziratok.

Miután beszállították a tervtár anyagát a levéltárba, elkezdték a rendezést. Az átadott EXCELL táblázatos segédlet itt is felhasználhatónak bizonyult. A rendezést kolléganőim *Szabóné Maslowski Madlen* és *Mákos Judit* végezték.

Az anyagot a rendezést követően a XXXVI. fond főcsoportnál a 2 fondhoz soroltuk be a következő állagok kialakításával.

- a) Terület és településrendezési tervek
- b) Műszaki létesítmények tervei
- c) Megyei főépítész iratai
- d) Alaptérképek, rendezési tervek
- e) Eredeti jegyzékben nem szereplő tervek, iratok
- f) Települések törzskönyvei

⁴ A tervtárakat a 20/1971. ÉVM utasítás alapján hozták létre. Ennek 1. sz. utasítása közli az ún. szakági jelöléseket.

XXXV I.	2. fond: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Tervtárának iratai					
Fondfő csoport	Fond	Doboz sz.	Állag	Cím	Évkör	
XXXV I.	2.	1	a	Terület- és településrendezési tervek		16/A-1/1

A rendezés végén a teljes iratmennyiség 66,72 ifm lett.⁵

Az eredeti EXCELL segédlet felhasználásával a következő oszlopokat alakítottuk ki: fond főcsoport, fond, doboz szám, állag, cím évkör, jelzet.

Nem teljes tervtári anyag a megyében valaha működött Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalat tervtárának anyaga. Ez a XXIX. fond főcsoport 21 sz. fondjában helyeztük el két állagra bontva. A „h” állagba a tervdokumentációk kerültek, az „i” állagba pedig a pauszok. A munka során 524 db pauszt dolgoztunk fel.⁶

Nem sikerült átvenni viszont a volt Szolnok Megyei Tanács Tervező Intézetének tervtárát. Ezt az intézetet közvetlenül a rendszerváltást követő években számolták fel. Mivel azonban az átmeneti időszakban történt, tehát a bíróságnak nem kellett a levéltárak felé jelezni a megszűnt gazdálkodó egységeket, így nem is tudtuk, hogy mi lett a tervező intézet irataival. Később kiderült, a felszámoló a levéltár értesítése nélkül egy magánszemélynek adta át a teljes tervtári anyagot, vélhetően a busás anyagi haszon reményében.

Tervdokumentációk bekerülhetnek a levéltárba ajándékozás révén is. Itt csak a szolnoki Kádár cukrászda terveit említeném meg, amit a család leszármazottja *Kádár György* adott át intézményünknek. Annak idején még a sajtó is közölte ezeket az új terveket, hiszen a város egyik legismertebb cukrász családjának a történetével kapcsolatban kerültek be újabb források.⁷

A tervdokumentációk szinte önként adják magukat, hogy kiállításokhoz felhasználjuk őket. A 2015-ben megnyitott új kiállításunkhoz, amely a „Képek Szolnok város történetéből” címet viseli, több, a város épületeivel kapcsolatos tervet, látványtervet is felhasználtunk.

⁵ MNL JNSZML XXXVI. 2. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Tervtára

⁶ MNL JNSZML XXIX. 21. Szolnok Megyei Építőipari Vállalat ir.

⁷ MNL JNSZML XIII. 6. A szolnoki Kádár család iratai. Kádár György úr öt tervdokumentációt adott át. A terveken a következő megnevezés olvasható: „Tekintetes Kádár Kálmán Úr és neje kétemeletes bérház építkezése Szolnokon”. Négy terv 1911 decemberében készült, az ötödik később 1912 májusában. A tervek készítője Volentik Géza építész.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
Területfejlesztési Irodájának tervtára a) állag

Szándékosan az utolsó helyre hagytam a hatósági munka során keletkezett tervdokumentációkat. Itt kizárólag a helyi építésügyi hatóság (a volt tanácsok) munkája során keletkezett építésügyi tervdokumentációkkal szeretnék foglalkozni.

A tanácsi időszak alatt az 1973-ig keletkezett építési ügyeket és a terveket nem lehetett selejtezni.

A 8/1973 MTTH rend. egyértelműen maradandónak értékelte és levéltári átadásra kötelezte az építési engedély során benyújtott tervdokumentációkat. Ez volt a 24E0 jel.

A 2/1984 MTTH utasítás azonban az építési tervdokumentációkat 25E4 jelre tette, tehát megengedte, hogy ezeket a terveket 15 év után selejtezzék. Akkor még nem gondolták, ez mekkora problémát okozhat! Feltehetően azt kívánták elérni, hogy a levéltárakba ne kerüljön be a hatalmas mennyiségű tervdokumentáció. A rendszerváltást követően hamar kiderült, hogy ez az irattári terv nem használható. A kárpótlás, a földkiadás, a hitelélet beindulása következtében nem voltak olyan tételek, ahová ezeket az ügyeket be tudták volna sorolni. Nem is lehettek, hiszen ha valakinek 1984-ben eszébe jut a kárpótlás vagy a termelőszövetkezetek és a vállalatok megszűnése, legjobb esetben csak eltávolították volna a munkahelyéről. A 2/1984 MTTH utasítás tehát már a 1990-es évek elején elavultnak számított, ennek ellenére még az önkormányzatok vagy tíz éven keresztül kénytelenek voltak használni.

A tervdokumentációkat már a kilencvenes évek elejétől kéri az ügyfelek. A 25E4 jelű iratokkal szerencsére még selejtezésük előtt elkezdünk foglalkozni. Az önkormány-

zatok is jelezték: valami nincs rendben ezzel a jellel, mert náluk is keresték a régi terveket. Az építészeti iratok selejtezését azután egy igazgatói körlevéllel leállítottuk.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
Területfejlesztési Irodájának tervtára b) állag

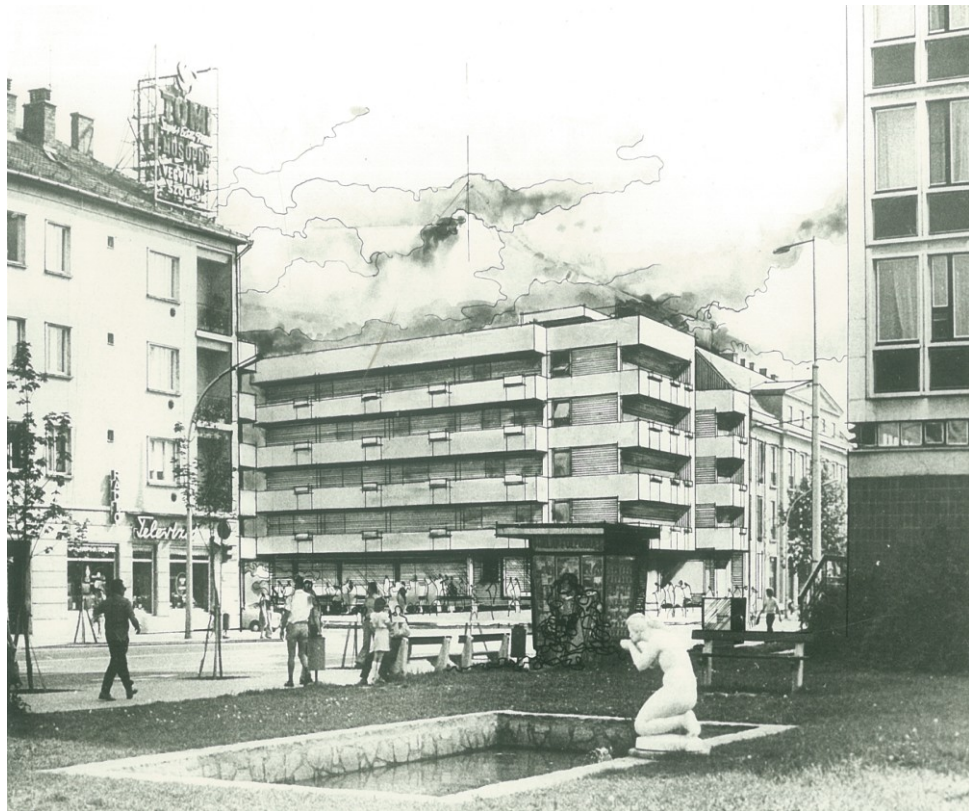
Volt néhány eset, amikor a jegyző vitába szállt velem, mivel magasabb rendűnek ítélte a korabeli tanácsi utasítást a levéltár igazgató körlevelénél. Volt, ahol egy félórán keresztül magyaráztam a jegyzőnőnek miért kell megtartani a tervdokumentációkat. Ezen esetekben nem voltak partnerek a hivatal vezetői, de a dolgok megoldódtak.

A hivatalnál dolgozó építész kollégák is segítettek a tervek megmentésében! A tanácsoknál kiemelték az iratokból a tervdokumentációkat és nem helyezték vissza, hanem külön helyen gyűjtötték. Volt, ahol pánccs szekrényben tartották. Ennek ugyan meglett a hátránya, hogy rajtuk kívül nem sokan tudták hol vannak a tervek, de legalább nem lettek selejtezve. Viszont volt olyan hely is, ahol az építész kolléga, amikor elment (munkahelyet változtatott, nyugdíjba vonult) minden tervdokumentációt leadott az irattárba. Ezekkel a tervekkel keveset tudtak/tudnak kezdeni az ott dolgozó irattárkezelők, így általában szólnak a levéltárosoknak, hogy mi legyen a teendő.

Ha visszakerülnek az iratok közé, még mindig fennáll a veszélye, hogy kiselejtezik. Járhatóbb útnak tűnik, hogy javasoljuk egy tervtár kialakítását.⁸ Egyik megyebeli kistele-

⁸ A tervtárak kialakításának a 20/1971 ÉVM utasítással megvan a jogszabályi alapja, de nem minden önkormányzatnál található meg. Elsősorban ott hoztak létre tervtárakat, ahol a település elsőfokú építési hatóság volt. A tervtárak kialakítása is változó formákban történt. Az általánosan elterjedt, hogy a magánházak terveit külön elhelyezik helyrajzi szám szerint, az ún. „szakági terveket” megint külön gyűjtik.

pülésen a jegyzőnő segítséget kért, mivel az építész előadó elment nyugdíjba. Nyugdíjazása előtt mindent megígért: rendbe rakja a tervdokumentációkat, segédletet készít hozzá. A valóságban ez úgy zajlott le, hogy az építész levitte a terveket az irattárba, azután elment nyugdíjba, de bejárt mindennap és órákat beszélgetett

Példa a kiállításra elhelyezett fényképre. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Irodájának tervtárban található fénykép, amely Szolnok ún. „Centrum” sarok beépítési elképzelését mutatja 1989-ben

Az utóbbinál találhatók a közműtervek, utak és egyéb létesítmények tervei. A legtöbb tervtár azonban nem használ külön segédletet, így a tervdokumentációk visszakeresése időigényes folyamat. Az utóbbi időben megjelent a „digitális tervtár” is. Ezt egyik önkormányzatnál tanulmányoztuk. A tervtárban található építési iratokat digitalizálták, 1976-tól 2012-ig. A munkálatok során digitalizálták az A3-as méretnél kisebb terveket, az építési engedélyeket, a használatbavételi engedélyeket, szakvéleményeket, nyilatkozatokat, telekkönyvi szemléket, levelezéseket. A digitalizált anyaghoz EXCELL formátumban segédlet is készült, amely alapján bármelyik másolatot és az eredeti iratot is visszakereshetjük. A segédlet tartalmazza az építető nevét, az építkezés helyét, a helyrajzi számot és az iktatószámot.

kolléganőivel. Csak a tervtár nem alakult! Fél év elteltével a jegyzőnő megunt a dolgot, és segítséget kért a tervtár kialakításához. A tanácsadás során kialakítottuk a tervtárat és egyszerű EXCELL táblázat segítségével segédletet készítettünk hozzá. Már kaptunk visszajelzést, hogy jó munkát végeztünk, mert a régi terveket is megtalálják. Bizonyos terveknek, amelyek a magyar kultúra történetéhez tartoznak, feltétlenül közlevéltárban a helyük. Természetesen egy előzetes értékhatár vizsgálat után, ehhez viszont jó támpontot ad a most befejezett projekt a műszaki iratok értékeléséről.⁹

(A fényképeket Mészárosné Csók Zsuzsanna készítette.)

ELŐKERÜLT VÁCLAV HAVEL BÖRTÖNNAPLÓJA

Megtalálták *Václav Havel* volt cseh emberi jogi aktivista, későbbi csehszlovák, illetve cseh köztársasági elnök naplóját, amelyet első bebörtönzése idején 1977-ben vezetett a prágai Ruzyně börtönben. Az értékes dokumentumot *Zdeněk Urbánek* cseh író és műfordító hagyatékában találta meg unokája.

Václav Havel a Charta 77 elnevezésű csehszlovák ellenzéki emberi jogi kiáltvány 1977 januári nyugati publikálása után került néhány társával együtt vizsgálati fogságba. A dokumentumban több tucatnyi korabeli ellenzéki cseh aktivista az emberi jogok betartását kérte számon a csehszlovák szocialista rendszer vezető képviselőitől. Az akkori csehszlovák szocialista rendszer a chartásokat ellenségnek nyilvánította és folyamatosan zaklatta, üldözte őket.

Havel januártól májusig volt a Ruzyně börtön lakója, és eddig ismeretlen naplójába rövid jegyzetek formájában rendszeresen beírta napi feladatait, jövőbeni terveit és számos ötletét, gondolatát is rögzítette. A prágai sajtó szerint a naplóban sok olyan rövid megjegyzés is van, amely általában nem jellemezte Václav Havelt. Az értékes dokumentumot *Zdeněk Urbánek* cseh író és műfordító hagyatékában találta meg unokája, David Dusek. Az Urbánek család korábban szoros kapcsolatokat ápolt a szocialista rendszer ellenzékiével, Václav Havel és felesége, Olga közeli barátjuknak számított.

„A naplóról nem tudtam. Régi dobozokban kotorászva leltem meg, és először azt hittem, hogy a nagyapámé. Az ő, illetve Václav Havel írása nagyon basonlított egymásra. Csak amikor beleolvastam a jegyzetekbe, jöttem rá arra, hogy mit is tartok a kezemben” - mondta *David Dusek* a *Lidové Noviny* című cseh napilapnak. Nem tudni, hogyan került Václav Havel börtönnaplója *Zdeněk Urbánek*hez. Az értékes dokumentumot ősszel jelenteti meg a prágai Václav Havel Könyvtár.

⁹ Itt szeretnék köszönetet mondani a munkámhoz nyújtott segítségért a következő önkormányzatoknak és tisztségviselőinek: Jászladányban Lovász Imre jegyző úrnak és Lóczy István aljegyző úrnak, Jászfényszaron dr. Voller Erika jegyző asszonynak, Pusztamonostoron Sári Ferenc polgármester úrnak, Kunmadaraszon dr. Vincze Anita jegyző asszonynak, Kunszentmártonban dr. Hoffmann Zsolt jegyző úrnak, dr. Péter Zsuzsanna aljegyző asszonynak és Bistyei Attila iratkezelő úrnak, Tiszajenőn Gyapjasné Sepsi Erzsébet jegyző asszonynak, Rákócizfalva pedig Török István jegyző úrnak.

BOROSS ISTVÁN

TERVANYAGOK, MŰSZAKI DOKUMENTÁCIÓK ÁTVÉTELE ÉS RENDEZÉSE AZ MNL VESZPRÉM MEGYEI LEVÉLTÁRÁBAN

Tervdokumentációk levéltárunkban

Előadásomban a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának terv- és műszaki dokumentációk átvételével, rendezésével, selejtezésével, segédlettel való ellátásával kapcsolatos tapasztalatait osztottam meg a hallgatósággal Debrecenben az MVLVT 2015. évi vándorgyűlése alkalmából.

A Veszprém Megyei Levéltárban¹¹ a korábbi történelmi tapasztalatok következtében hagyományosan kiemelt jelentősége volt az 1960-as évektől kezdve az aktív gyűjtőterületi munkának. Az intenzív iratbegyűjtési gyakorlat *Madarász Lajos* igazgatósága idején az 1970-es, 1980-as években számos fontos iratsorozat megmentését, levéltárba kerülését eredményezte. Kampányszerű begyűjtés következtében a megye iskoláinak alapvető iratsorozatai, a települések tanács- és vb-ülési jegyzőkönyvei, tanácsi iratok, termelőszövetkezetek iratai, bíróságok iratai (köztük a rendkívüli forrásértékű telekkönyvi iratok), valamint nagy mennyiségű tervdokumentáció került be a levéltárba. Az 1990-es évek elején a politikai átalakulást követően az iratképzők körében is zajló nagy átalakulások, felszámolások, feladat- és hatáskör-változások nagyobb iratmentések szükségességét eredményezték. Nem kis mértékben találhatunk az ezekben az években levéltárba mentett iratok között műszaki jellegű iratokat, különböző rendű és minőségű tervanyagokat.

Írásomban három olyan jelentősebb levéltári munkafolyamatot szeretnék ismertetni az elmúlt évtizedekből, amelyek egyrészt **meghatározóak** voltak, másrészt értékes tapasztalatokat hoztak a Veszprém Megyei Levéltár munkatársai számára a tervdokumentációk kezelésének gyakorlatában.

1. *Gyűjteményesítés:* A műszaki tervek első levéltárba érkezési hullámának lecsapódásaként 1981-ben a Levéltár vezetése tervbe vette, hogy a tervdokumentációk egy részét gyűjteményesíti, selejtezéssel egybekötve rendezi és adatfelvételt követően a terveknek megfelelő egyedi segédlettel látja el.

¹¹ 1968-ig Veszprémi Állami Levéltár, majd 2012. október 1-ig Veszprém Megyei Levéltár.

2. *Adatbázis építése:* A következő nagyszabású munkafolyamat – a számítógép mint alapvető munkaeszköz vidéki levéltárakban való elterjedésével és a levéltári munkatársak számítástechnikai ismereteinek növekedésével – egy tervtári adatbázis létrehozása volt a 2000-es évek elején.
3. *Tervtár rendezése:* Végül a harmadik, konklúzióra érdemes nagy munkafolyamat a Veszprém városi tervtár átvétele és 2011–2012-es rendezése.

Az ügyfelek és kutatók részére végzett adatszolgáltatás, illetve iratelőkészítés hozta azokat a tapasztalatokat, amelyek a tervdokumentációk **belső feldolgozásának alappilléreivé** váltak. Elsődleges szemponttá vált a „*használati érték*” *felismerése*. Elődeink a *gyűjteményesítés* és a levéltári selejtezés munkafolyamatainak kialakításakor nem a tervfajták szerinti szigorú osztályozás, vagy a hatósági eljárás útjának mindenáron való követése mentén gondolkodtak.¹² Természetesen a proveniencia elvét a *hatósági engedélyezési tervek* esetében egyáltalán nem hagyták figyelmen kívül, ezek a tervanyagok a hivatal által kialakított/ideálisan kialakítandó rendben kerültek levéltári elhelyezésre az adott szerv fondjában.

Tapasztalati tény volt az is, hogy a *selejtezés* megkerülhetetlen. A selejtezési folyamat kidolgozására az iratátvételnél követett „mély merítés” módszere, valamint az iratképzők anyagában a több példányban készült tervek tükröződése miatt volt szükség. Az elvi hozzáállást itt is a rugalmasság, a darabszintű átvizsgálás, és nem a sematikus megoldásokra való törekvés jellemezte.

A Veszprém Megyei Levéltárban őrzött tervdokumentációk a következő két nagy csoportra oszthatók:

- Hatósági engedélyezési tervdokumentációk, illetve építetők tervdokumentációi
- Gyűjteményesített, illetve gyűjteményesíthető tervdokumentációk.

A hatósági engedélyezési terveket mindig a hatáskörrel adott időben felruházott iratképző szerv fondjában elhelyezve találjuk, a szerv iktatott iratai között, esetleg külön iratsorozatba, állagba rendezve.

A gyűjteményesíthető tervdokumentációk körébe betekintésre készült másolati példányok, többes példányok, tervező vállalatok eredeti pausztervei,¹³ építetők (megrendelők és fenntartók), beruházók kiviteli tervei egyaránt beletartozhatnak. A gyűjteményesítés folyamatos, ezért vannak még nem kiemelt állományok is a még nem megrendezett gyarapodások között. Az alábbi táblázat mutatja, hogy mely fondok iratai milyen mennyiségi adatokkal tartoznak egyik, illetve másik kategóriába. A hatósági engedélyezési tervek oszlopának alsó felét azért jelölték meg más színnel, mert ezek az

¹² Egy párhuzamos példa napjainkból: Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1997-es felújítási tervének közelmúltban történt keresése során sem az építető-fenntartó, sem a hatósági engedélyezést végző szerv nem tudott olyan megfelelő dokumentációt találni irattárában, amely segíthette volna az akut beázás megszüntetését. A levéltárba két éve adta be Marton Ferenc statikus mérnök özvegye férje hagyatékát, ebben találtunk rá a szükséges talajmechanikai szakvéleményre. (MNL VeML 28/2013. gyar.sz. Marton Ferenc és a Marton és Szilas Tervező Iroda iratai)

¹³ Valójában innen eredt a gyűjteményesítés gondolata is, mivel az eredeti pauszrajzokat A/1 formátumban, számrrendben vette át a levéltár a tervezővállalattól.

iratsorozatok nem teljes egészükben tartoznak ide, vélhetően jó részük a gyűjteményes kategóriába esik inkább. Még ezek feldolgozásáig nem jutottunk el.

Hatósági tervsorozatok			Gyűjteményes tervsorozatok		
XXIII.	Járási Tanácsok és Járási Hivatalok műszaki iktatott iratai		XV.18.b	Veszprémi Tervező Vállalat (VTV)	27,50 ifm
XXIII.	Városi Tanácsok és egyes községek építésügyi jogkörrel rendelkező tanácsainak műszaki iktatott iratai			VÁÉV	5 ifm
XXIII.660.	Veszprém VTVB Műszaki O. Tervtára	50 ifm		AGROTERV	19 ifm
XXIII.532.	Balatonfüred VTVB Műszaki O.	2 ifm		TANÉP-VEMÉV	8 ifm
XXIII.763.	Devecser NKKTVB	10 ifm	XV.18.c	MTVB Osztályok, Veszprém VTVB Terv. O., KPM, PM BEVIG, Városgazdálkodás stb.	40 ifm
XXIII.6.	MTVB Tervosztály	11 ifm		VÁÉV	120 ifm
XXIII.12.	MTVB Műszaki Osztály	47 ifm		TÉB (tervezők, építetők, beruházók: AGROTERV, ÉPSZÖV, OTP)	41 ifm
XXIII.16.	MTVB Mezőgazdasági Osztály	30 ifm		72. sz. Építőipari Tröszt (VaML-tól)	4 ifm
				Vegyes besorolandó	82 ifm
		150 ifm			350 ifm

1. táblázat Az MNL VeML tervdokumentációs állománya

A Veszprém Megyei Levéltárban összességében mintegy 500 ifm tervdokumentáció különíthető el „tisztá” tervsorozatokban, nem számítva az iktatott iratok között elhelyezett tervdokumentációkat. A műszaki tervdokumentációs iratok a levéltárunk által őrzött teljes iratállomány több mint 3%-át teszik ki.

A levéltári tervrajzgyűjtemény kialakulása (1970-es, 1980-as évek)

A gyűjtemény tervezetének¹⁴ megalkotója *Somfai Balázs* igazgatóhelyettes volt.

A koncepció elkészítésének célja olyan tervrajz- és tervdokumentáció-gyűjtemény kialakítása volt, amely a megye szocialista kori építészeti létesítményeinek levéltári anyagát összefogja, és egységes rendszerben nyilvántartja. A gyűjtemény eleinte gazdasági célokat kívánt szolgálni, később a tudományos kutatómunka támogatását is célul tűztük ki. Sőt, a szakmai képzés támogatását is szolgálta, miután kollégánk az építészeti tervdokumentáció levéltári kezeléséről 2006-ban a BFL-ben tartott továbbképző tanfolyamot.

A módszertani elvek lényege, hogy a gyűjtemény kialakításakor sorra vették azokat a fondokat, amelyekben kiemelhető és átrendezhető tervanyag volt az alábbi csoportosítást követve:

- építésügyi bonyolítás fondjai
- pénzügyi bonyolítás fondjai
- kivitelezés fondjai
- VTV, tervezésben legjelentősebb vállalat
- Megyei Tanács Tervosztálya tervgyűjteménye, Központi Irattárának vegyes eredetű tervgyűjteménye (nem hatósági példányok)

Majd két nagy sorozatot hoztak létre:

- pauszos tervek (TrP)
- fénymásolt tervdokumentációk (szöveges és rajzos részek) (TrF)

A két sorozatot összevetve megállapítható, hogy közöttük összefüggések, tükröződések lehetnek, de a tapasztalat azt mutatja, az azonos tervszámú pauszos rajzok és a szöveges részekkel bővített fénymásolt tervek inkább kiegészítik egymást, mint jelentős átfedésben lennének egymással.

Az akkori elképzelés szerint az alábbi munkaszakaszokkal folytatódott a feldolgozás folyamata:

- Darabszintű selejtezés
- Adatfelvételi lap elkészítése
- Raktározás, mintaállványozás

A darabszintű selejtezés célja, hogy „az a rajz- és iratanyag maradjon meg, amely még sokáig rendelkezik a gyakorlati műszaki használhatóság értékével, egyszersmind azon-

¹⁴ MNL VeML XXVI.700. A Veszprém Megyei Levéltár iratai 643/1981. Levéltárunk tervrajzgyűjteményének kialakítása. – Munkautasítás.

ban történeti értékű is.” Ugyanakkor felvetődik a levéltáros örök dilemmája: a mit és mennyit őrizzünk meg, valamint megéri-e az időráfordítás és a helynyereség szempontjából selejtezni.

Érdemes néhány pillantást vetni az 1981-ben készített egyedi épületek *selejtezési jegyzékére*.¹⁵ (*Lásd az 1. számú mellékletet!*) Szerzője alapelveként rögzítette, hogy az egyes tervdokumentációkon belül differenciált módon az egyes iratfajták értékelését követően történjen meg a selejtezés. A minden esetben megmaradó, illetve a minden esetben selejtezendő iratfajták között az átmenetet azok az iratfajták képezik, amelyek a kiemelt jelentőségű építmények esetén kerülnek csak további megőrzésre. A tervezet minden részletre kiterjedő alaposágára jellemző, hogy külön értékelte a tervdokumentációk szöveges és rajzos részeit, az egyes tervtípusok részletes bontásáig lemenően (pl. gépésztervek). Az általában bölcsész-képzettségű levéltárosok számára is érthető, szabatos megfogalmazások a készítő azon felfogásával csengenek össze, hogy a levéltárosnak nem kell értenie a mérnöki munka minden részletéhez, csak annyit, amennyi az iratokból következik!¹⁶

A kiemelt jelentőségű épületek fogalmát a tervezet szerzője a következőképpen határozta meg: műemlék, műemlékjellegű, városképi jelentőségű épületek, népi építészeti emlékek nyilvánított épületek, többszáz személyt befogadó középületek, közművelődési intézmények székházai (pl. nagyobb művelődési ház, színház, múzeum).

Érdemes összevetni egy későbbi – a szakmában jobban ismert – definícióval:¹⁷ társadalomtörténetileg, művelődéstörténetileg, építéstörténetileg fontos építmények, műemlék építmények, egyéb szempontok alapján kiemelt jelentőségű építmény (szakmai vitát kiváltó építmény, vagy magasság, méret miatt), valamint sajátos építési tartalmú dokumentációk (tanulmány, tervpályázat, szakvélemény stb.).

A gyűjteményhez megfelelő segédlet készítését is feladatként tűzte ki a munkautasítás. Az adatfelvételi lap tíz adat felvételét irányozta elő: 1. sorszám (TrF jelzet); 2. év (kelet); 3. készítő tervező (vállalat, iroda) neve; 4. eredeti jelzet; 5. a terv tárgya, címe; 6. a terv fajtája; 7. a terv jellege (pausz, fénymásolt stb.); 8. terjedelem; 9. tükröződő példány (más levéltári előfordulási helyek levéltári jelzetét jelenti); 10. (raktári) jelzet.

Az 1980-as években a Veszprémi Tervező Vállalat pauszaihoz (27,50 ifm) és a TrF állag ún. általános sorozatához (39 ifm) készült a speciális segédlet papíralapon.¹⁸

¹⁵ MNL VeML XXVI.700. A Veszprém Megyei Levéltár iratai 643/1981. Az egyedi épületek (létesítmények) műszaki tervanyagának selejtezési jegyzéke. Készítette: Somfai Balázs.

¹⁶ Somfai Balázs hozzászólása a 2010. március 18-i esztergomi kerekasztalhoz, kézirat.

¹⁷ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: *Tervek és térképek levéltárainkban 2. Műszaki tervek az államosított építőiparban*. Bp., 1990. 82–83.

¹⁸ Időközben excel formátumban is elérhetővé vált a Veszprém Megyei Levéltárban. MNL VeML XV.18.b-c.

A tervdokumentációs adatbázis (2003)

Az adatbázis a gyűjteményesített tervanyagunk TrF¹⁹ állagából a VÁÉV²⁰ (120 ifm) és a TÉB²¹ (41 ifm) sorozatokhoz készült. (Később az AGROTERV pauszaihoz is készült adatbázis.)

A Veszprémi Állami Építőipari Vállalattal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy tervtári anyaga igen adatgazdag és gyakran kutatott iratanyagunk. A VÁÉV anyagának átvételére többek között azért került sor 1987 és 1995 között,²² mert a régi veszprémi járás (mely magában foglalta a zirci és a balatonfüredi járást is) 1957–1968 közötti hatósági építési iratanyaga elpusztult, illetve nagyban sérült. A VÁÉV iratanyaga 1711 építmény terveit tartalmazza, ebből Ajka 225, Balatonalmádi 54, Balatonfüred 113, Balatonfűzfő 80, Pápa 104, Tapolca 88, Várpalota 93, Veszprém 621 építménnyel szerepel. (Veszprém Város Tervtárát érdemes lenne tételelesen összevetni az itt megtalálható veszprémi anyaggal, majd konkordanciajegyzéket készíteni.)

Az adatbázist a Microsoft Access 7 adatbázis-kezelő programban készítette el *Móder Róbert* rendszergazda, ami később az Arcanum, illetve a Magyar Levéltári Portál internetes oldalain a közös adatbázisból is elérhetővé vált.²³ Mélyebb adatfeltárás történt a munka során, ami annak is függvénye volt, hogy sikerült egy megfelelő munkatársat találni, aki informatika terén is elég képzett volt az adatbázis létrehozásához. Mintegy 30 adat felvételére nyílik lehetőség az adatbázis felületén. A tervek műszaki szakmai adatai, a tervfajta jelölése mellett a tervlapok jelzetei (szakág betűjele és sor-száma) is részletesen leírhatók, megadható, van-e műleírás, helyszínrajz. Külön rögzíthető a megrendelő neve, így egy további fontos keresési szempont érvényesülhet. A másik oldalról nagyon lényeges momentum, hogy kísérlet történt a létesítmények pontos helyrajzi azonosítására is több ilyen jellegű adat feltárásának segítségével (eredeti településrész, utcanév, házszám, helyrajzi szám, valamint mellé tehetők az új településrész, utcanév, házszám adatok is).

Veszprém Város Tervtára – iratátvétel és rendezés

A Veszprém Városi Tervtár levéltárba kerülése a Veszprém Megyei Levéltár iratállományát tekintve unikálisnak mondható.

A vizsgált iratanyag jobbára a szocialista korszakban (1950–1990) keletkezett, ez időben 6-9 városról beszélhetünk megyénkben. Ezek közül egyedül Veszprém város volt arra hajlandó a korszak végeztével, hogy a hatósági célokat szolgáló tervtárának már kevésbé használt részét átadja a levéltár számára. Nem véletlen a városi szakható-

¹⁹ MNL VeML XV.18.c Tervrajzgyűjtemény. Fénymásolt tervrajzok (TrF)

²⁰ Veszprémi Állami Építőipari Vállalat.

²¹ Egyedi rövidítésből eredő jelzet, a TÉB jelentése: tervező, építtető, beruházó, az elnevezés az eltérő provenienciájú dokumentumok származási helyének típusára utal.

²² MNL VeML XXIX.59. A Veszprémi Állami Építőipari Vállalat iratai 101/1987., 98/1988., 103/1989., 54/1994., 25, 55/1995. gyar. sz.-ok.

²³ <http://www.archivportal.arcanum.hu/lear/opt/a100218.htm?v=pdf&a=start>

ságok ragaszkodása ezen külön kezelt iratanyagaikhoz, hiszen a mai napig használják, alapnyilvántartásként szolgálnak számukra a tervtárak.²⁴

Röviden tekintsük át az előzményeket! Hogyan jött létre ez a gyűjtemény Veszprém város irattárában

A tervdokumentációs adatbázis eredeti felülete

A tervek engedélyezésre benyújtása már 1950 előtt is a városi hatósághoz történt, helyi szabályrendeletben szabályozták az építési ügyeket. (Középítkezésekre nem kellett építési és használatbavételi engedély sem!) Az 1950-es évektől az elsőfokú építésügyi hatáskör Veszprémben volt, az engedélyezési tervdokumentációk így kerültek a város irattárába. Ez jelentette a későbbi tervtár alapját.

1965. január 1-től az új építési törvény (1964. évi III. tv.) hatására egységes eljárásrend alakult ki a köz- és magánépületekre. A 30/1964 (XII.2) Korm. sz. rendelet – a törvény végrehajtási rendeleteként szabályozta az építésügyet.

Az építésügyi és városfejlesztési miniszter 19/1974. (Ép. Ért. 24.) ÉVM számú utasítása az *építésügyi hatósági műszaki nyilvántartás* létrehozásáról rendelkezett. A nyilvántartás elemei a következők voltak:

- Földmérési alaptérképek
- Területrendezési tervek
- Közműnyilvántartás
- *Építménynyilvántartás*

²⁴ Megjegyzendő, hogy néhány éve a tervtárak fenntartására már nem kötelezi semmi a polgármesteri hivatalokat.

Témánk szempontjából az építménynyilvántartás a lényeges, ennek munkarészei általánosságban az építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokban keletkezett helyszínrajzok, műszaki tervek és más iratok (rajzok, vázlatok, fényképek) voltak. Részletesen az alábbi iratfajtaikat jelölte meg a rendelet:

- Területfelhasználási engedély mellékletét képező iratok
- Elvi építési engedély mellékletét képező iratok
- Építési engedély mellékletét képező iratok
- Használatbavételi engedély mellékletét képező iratok
- Fennmaradási engedély mellékletét képező iratok
- Műemlék jellegű és városképi jelentőségű épület esetében a bontási engedély mellékletét képező iratok
- Műszaki számítások (talajmechanikai szakvélemény, szilárdságtani számítás stb.)

Formai követelményként határozta meg az utasítás a műszaki nyilvántartással szemben, hogy egy építményre vonatkozó iratokat együtt kell megőrizni, azokat építményenként kell elhelyezni A/4 méretű szalagos iratgyűjtőben. Az iratgyűjtő fedlapján fel kell tüntetni: az építmény kódszámát, megnevezését, helyét, az építmény tervirataival kapcsolatos egyéb iratok nyilvántartási számát. A végrehajtás határidejéül 1976. június 30-át szabták meg. Szakmatörténeti érdekességgént megemlíthető, hogy előírták, hogy fokozatosan át kell térni a mikrofilmen való nyilvántartásra. A korábban nyilvántartásba vett munkarészeket 1978. dec.ember 31-ig kellett volna mikrofilmeztetni.²⁵

A Veszprém Megyei Tanács 1978-ban utasítást adott ki a járási és városi tanácsoknak a műszaki nyilvántartás felállítására. Nagyon lassan haladt a dolog, Veszprém Városi Tanácsnál 1979 végére sikerült a tárgyi feltételeket megteremteni, a helyiséget kialakítani, szekrényeket, Salgó-polcot, rajzasztalokat stb. beszerezni. Az építménynyilvántartás felállítására csak a város ingatlannyilvántartási térképének elkészítése után kerülhetett sor 1981 körül.²⁶ Az 1980-as évek folyamán bővítették a tervtárat újabb sorozatokkal, melyek számkeretekkel tagolt azonosító kódokat kaptak. 1987-ben áttáltak a helyrajzi számos rendszerre, miközben megmaradt a számkeretes kódszámos azonosító is a régi terveken.

A Veszprém Megyei Levéltár részére először 1989-ben, majd 1992-ben két ízben, végül 2006-ban történt meg a műszaki dokumentációkat érintő *iratátadás* összesen kb. 57 ifm terjedelemben. 1989-ben csak épület-tervdokumentációk érkeztek, 1992-ben már kommunális terveket (utak, csatornák stb.), valamint területrendezési terveket is átvettünk. 2006-ban az előzőkön túl a telekgazdálkodás iratanyaga és a Veszprémi Vár helyreállítási, rekonstrukciós tervanyaga is levéltári őrizetbe került. Ezek a tervek ekkor már használaton kívül voltak, évkörük nagyjából az 1950-es évek elejétől az 1990-es évek elejéig terjedt. A város részéről az átadás okai között megemlíthetjük a rendszer-váltás körüli zavaros időszak hatását (a hivatal elbizonytalanodása), a levéltárvezetők,

²⁵ Veszprémben ez nem valósult meg. (Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Városhelyi Irodájának szíves közlése alapján.)

²⁶ MNL VeML XXIII.12.e Veszprém MTVB Építési Osztályának iratai 625/1980. (24-E-0)

levéltárosok jó személyes kapcsolatait, és az irattár helyhiányának enyhítése sem lehetett utolsó szempont.

Az átvett tervdokumentációk rendezésének igénye a 2005-ben bekövetkezett levéltári székhelyváltás után felerősödött. A klasszikus iratcsomókban elhelyezett tervek gyakori tárgyai lettek a kutatói kéréseknek. Ezért kívánatosá vált mélyebb tartalmi leírásuk, illetve adattartalmuk jobb feltárása. Állományvédelmi szempontból is támogatható volt a rendezés, hogy a mintaállványozás révén megfelelő védelmet kapjanak az iratok.

A *levéltári rendező munkát* 2011-ben kezdte el az iratanyagon *Bontó László* levéltári kezelő. A rendezés alapelveiként a csoportvezető az alábbiakat határozta meg:

- A kötegetelt tervdokumentációs anyagot kibontva helyre kellett állítani az építmények azonosítói alapján az eredeti sorrendet.
- Öt sorozatból áll a városi tervtár, amelyeket fenn kell tartani:
 - 1., Építési tervdokumentációk (épületek) („1000-esek”),
 - 2., Kommunális tervdokumentációk („3000-esek”),
 - 3., Telekgazdálkodási vázrajzok, területkimutatások („4000-esek”),
 - 4., Területrendezési, beépítési tervek („5000-esek”),
 - 5., A Vár tervdokumentációi (1-től indul).
- Selejtezés kérdése: csak duplumok és ballaszt (csomagolás) selejtezésére kerülhet sor, mert nem áll rendelkezésre miniszterialisan engedélyezett selejtezési terv, másrészt a műszaki nyilvántartás munkarészei egyedi mintát is képeznek unikális átvételük folytán.
- Nem odavaló iratok kiemelendők, leválasztandók. (pl. 1945 előtti tervek, földnyilvántartási iratok, LÉGÓ-PV iratok, IKV iratok stb.)
- Az iktatott műszaki iratokkal való kapcsolódást meg kell állapítani, a bekeveredett iktatott iratokat vissza kell helyezni az iktatott iratsorozatokba.
- A rendezés során adatfelvételt kell folytatni az excel formátumú jegyzékben, amely tíz fontos adat felvételét jelentette; különösen fontos a kapcsolódó ügyiratok száma, praktikusán ez az építési engedély száma is általában, lényegesnek gondoltuk a helyrajzi elhelyezkedés megállapítását, minél pontosabb azonosítását, a tervező nevét, a tervfajta, az építménycsoport besorolását.

Végezetül a városi tervtár *forrásértékére* szeretnék egy eklatáns példát bemutatni.

A Veszprémi Kaleidoszkóp projektünk 2011-ben indult fényképgyűjtéssel, ma már az ebből kinövő könyvsorozat harmadik köteténél tartunk.²⁷ Városrészek szerint dolgozzák fel a kollégák az ott található (vagy már elbontott) épületek történetét, és hozzájuk tartozó képeket, tervrajzokat helyeznek el az erősen vizuális hatásra építő kötetekben. Rendkívül alapos háttér munka kell az épületek azonosításához. Veszprém

²⁷ Veszprémi Kaleidoszkóp sorozat (Írta és szerkesztette: MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA). 1. kötet: *Cserhát* (2013); 2. kötet: *Vásárállás* (2015), 3. kötet: *Püspökert* (2015).

belvárosának szomorú sajátossága, hogy az 1960-as években jelentős részét ledózerolták, hogy a korban modernnek gondolt városközpontot építsenek. Az elbontott házak azonosítása, helyének pontosítása rendkívüli módon felértékeli a bontási terveket, amelyek sokszor értékes fotóanyagot is tartalmaznak (ezeket már a rendezés során beszkeneltük és elhelyeztük a Kaleidoszkóp adatbázisában). Például a 8-as út szélesítésének tervdokumentációja rejti a Kossuth utca egy részének elbontását. A zsinagóga és a Búzapiac tér környékén lévő zsidó negyed átalakulását is nyomon követhetjük a városi tervtár segítségével.²⁸

Konklúzió

A tervdokumentációk számos fondban, levéltári egységben feltűnhetnek, ezért érdemes számba venni az összes lehetséges előfordulási helyet. A viszonylag egynemű iratfajta tekintettel minden intézménynek érdemes egységes adatbázis építésében gondolkodni, amelyet a rendezőmunkával párhuzamosan célszerű kialakítani. A rendező-, selejtezőmunkát az adatbázis a tükröződések kiszűrésével nagyban segítheti. Az adatbázissal célszerű mélyebb feltárássra lehetőséget adni, mivel a tervdokumentáció rendkívül adatgazdag, sokoldalú felhasználást lehetővé tevő iratfajta. Meggondolandó lenne egy országosan egységes selejtezési terv megalkotása is, amelyhez a megfelelő alapot nyújtó kezdemények, módszertani tapasztalatok rendelkezésre állnak.

A műszaki tervdokumentációk sajátos és markánsan elválasztható iratfajta képeznek levéltárainkban. Begyűjtésükre, rendezésükre, szakszerű selejtezésükre és minél mélyebb feltárássukra óriási szükség van. A pillanatnyi ügyviteli hasznukon túl a múlt feltárási eszközök is nagyon fontos eszközei lehetnek.

²⁸ MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA: *Vásárállás*. Veszprémi Kaleidoszkóp 2. Veszprém, 2015. Zsidó udvar 288–311.

1. SZ. MELLÉKLET

Az egyedi épületek (létesítmények) műszaki tervanyagának selejtezési jegyzéke.
Készítette: Somfai Balázs ny. főlevéltáros, igazgatóhelyettes.

SZÖVEGES RÉSZ		
Iratfajták: Minden anyagban megtartandó	A kiemelt jelentőségű épületek anyagában megtartandó, egyébként kiselejtezendő	Minden anyagból kiselejtezendő
<u>Ügyviteli vonatkozású iratfajták</u> külzetlap, előzéklap, aláírólap, címlap, borítólapp tartalomjegyzék (tervjegyzék), létesítményjegyzék	X	esetleges egyéb iratok, lényegtelen feljegyzések, jegyzetek
<u>Jogi vonatkozású iratfajták</u> megbízólevél (másolata) műszaki átadás-átvételi jegyzőkönyv használatba adási okirat (üzembehelyezési okmány)	X	kiviteli szerződés általában minden egyéb irat
<u>Pénzügyi vonatkozású iratfajták</u> költségvetési főösszesítő végszámla-főösszesítő	X	gazdasági mutatók (építési költségmutatók) költségbecslés (előmérlet-ktsv.), a költségek összesítője; a ktsv. és részletezése a pénzügyi bonyolítás iratanyaga (szerződések, számlák stb.) (utolsó) részszámla

<u>A műszaki tervezés iratai</u> műleírások (berendezések is!) műszaki leírások (általában) műszaki vizsgálati szakvélemények (talajfeltárás, előtervezés stb.)	létesítménnyel kapcsolatos kutatási tervek, (elő)tanulmányok, vizsgálatok, elemzések (feladata, szerepe, helyrajzi, helytörténeti kapcsolatai, településpolitikai jelentősége stb.)	beruházási program a kevésbé lényeges részek műszaki leírása (útburkolat, villámvédelem könnyen cserélhető szerkezet stb.)
<u>Az építőipari kivitelezés iratai</u> X	fontosabb állásfoglalás, véleményrögzítés (tervezői nyilatkozat, véleményeltérési nyilatkozat, jegyzőkönyv) építési napló (főleg a műszaki ellenőri bejegyzések) lényegesebb fegyelmi ügy (pl. szakvélemények, különösen mellékletekkel, fényképpel)	általános előírások, szabványok elrendezési terv (organizáció), hálózatterv, ütemterv az építés bonyolításának iratanyaga (munkaszervezés, gép- és anyagforgalom, levelezés, naplók stb.) munkahelyátadási jkv.
RAJZOS RÉSZ		
Iratfajták: Minden anyagban megtartandó	A kiemelt jelentőségű épületek anyagában megtartandó, egyébként kiselejtezendő	Minden anyagból kiselejtezendő
<u>Általános tervek, a tervlapok általában</u> helyszínrajz (vázrajz), környezetterkép, elhelyezkedési vázlat helykijelölési, kitűzési vázlat (rétegvonalas főleg!) beépítési tömegvázlat, utcakép-terv stb.	átdolgozott, módosított, munkaközi tervek	felesleges vázlatok, többletpéldányok elrendezési (organizációs) terv a megállapíthatóan elbontott felvonulási épület tervei mellékes részletek (pl. csomóponti rajzok)

<u>Építésztervek: a falak, a nyílászárók és a berendezés tervei</u> alaprajzok: (szintenként) (alulnézet is) nézetek (külsők, belsők; véghomlokzat, kiterített nézet, távlati kép stb.) metszetek bontási tervek	részlettervek: lábazat, orom, párkány, tető, kémény, lépcső (pl. kőszükséglet), erkély, korlát, kerítés, pergola, álmennyezet stb.; színezési terv szakipari részletek: asztalos-, lakatos- stb. megrendelések (konszignációk) bútorzat, díszítés, felszerelés, berendezés stb. tervei	idomozási tervek (idomtervek): alaprajzok homlokzatok térfogatszámítás, anyagismertetés
<u>Szerkezeti tervek: a tartószerkezetek tervei (statikus-tervek)</u> alapozási tervek (mélyépítési tervek) födémtervek kiváltások, tartóelemek, gerendák tervei (részletrajzon is) lépcsővasalási, erkélyvasalási tervek	a tetőszerkezet, fedélszék tervei a kevésbé lényeges vasbeton-részletrajzok (kisebb aknák, csatornák, medencék, tartályok stb.)	vaskimutató (önmagában)
<u>Gépésztervek</u> <i>Csapadék- és szennyvízelvezetési tervek, ivóvíz- és egyéb (tűzvíz-, iparvíz- stb.) vezetéki tervek, gáz- és olajvezetékek-tervek, távfűtési tervek</i> alaprajzi vetület és külső csatlakozás (alapvezeték, betáplálási rendszer) (nyomvonalrajzok) <i>Központifűtés-tervek, szellőztetési (pára- és porelszívási) tervek</i> <i>Villamosbázis-tervek (világítás, erőátvitel, távbeszélő stb.)</i> külső csatlakozás <i>Villámvédelem</i> <i>Egyéb tervek</i> Műalkotások elhelyezésének tervei	X alapvezeték a hagyományos fűtés (kályhafűtés) tervei X a villámhárító tervei Tereprendezési (udvarrendezési) tervek Zöldterületrendezési (kiültetési) tervek Utak tervei; hossz- és kereszt-szelvények, burkolati rétegtérvek	fügőleges csőtervek a berendezések, gépek, eszközök gépészeti tervei fügőleges csőtervek a berendezések gépészeti tervei alaprajzi vetület kapcsolási vázlatok; a berendezések tervei X

AZ MNL KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI LEVÉLTÁRÁBAN ŐRZOTT MŰSZAKI IRATOK FORRÁSÉRTÉKE

Az MNL Komárom–Esztergom Megyei Levéltár tervtára a térképtárral, mikrofilmtárral stb. együtt a Gyűjtemények fondőcsoportban található. Míg a térképeket zömmel a levéltárosok által kialakított térképtárban őrizzük, s csak kevés részük lehet az iratanyagban, a tervek jelentős része az iratokkal együtt az iratképző fondjában található, s csak töredékük különgyűjtve. Legfőképpen igaz ez az 1950 után készült tervekre. Ez utóbbiak a megyei tanács, a városi tanácsok, a járási tanácsok, a községek, a tervező, a kivitelező vagy a lakásfenntartó vállalatok anyagában vannak, gyakran azon belül is elkülönülő tervtári-műszaki dokumentációs részként. Megemlítendő az ajándékozás révén levéltárunkba került tervanyag is, de nem hagyhatjuk ki a vállalatok, szövetkezetek, intézmények anyagában található saját épületekre, beruházásokra vonatkozó tervanyagot sem.

Tervtár

A tervtár anyagának összetételét több tényező alakította ki.

- Méret, főként, ha vastag, kemény kartonra készült.
- Más levéltárból átküldött, vagy a saját anyag rendezése során előkerült tervek, amelyeknek az eredeti irattári helye nem volt megállapítható vagy más ok folytán nem voltak besorolhatók a bennlévő iratanyagba (az iratképző iratanyaga, amelybe a terv tartozik, nincs a levéltár őrizetében).
- Valamilyen szempont szerinti kiemelés.

Az itt található tervek alapján feltételezhető, hogy a városi levéltárban őrzött városi tervtár képezte az alapját, s ez kiegészült a máshonnan előkerült anyagokkal.

A tervtári gyűjteményben a magánházak rajzai csekély mennyiségben képviseltetik magukat, s azok is csaknem teljes egészében esztergomi építetők házait ábrázolják.

Régen létezett, ma már nem látható híres épületek (Fehér Bárány fogadó), a II. világháború során felrobbantott hidak rajzai mellett tervpályázatokra érkezett pályamunkák (gyalogási laktanya – később Granvisus Látszerészeti Eszközök Gyára – 19. század vége; Rákóczi tér rendezése 1930 körül, közbúvághíd) meg nem valósult tervei is találhatók itt.

A középületek tervrajzai között egyházi építkezések (Prímási palota, Bibliotéka, Belvárosi plébániatemplom vagy a ma lakóházként fennálló papi nyugdíjas otthon – Aradi tér 1.), oktatási intézmények (Bencés gimnázium, Petőfi utcai óvoda és napközi

– Boronkay alapítvány, Leánynevelő intézet, Szent István Gimnázium, József Attila Általános Iskola), laktanyák (tűzoltó laktanya, rendőr laktanya, tiszti üdülő), hivatalok (városháza, polgármesteri lakóház – Deák F. u. 3., szenttamási városháza), kórházi épületek (Simor utcai szegényház, Kolos-kórház) építési, felújítási, átalakítási tervei mellett hidak (Hévíz-patak kis-dunai torkolata előtti híd, Kossuth híd, Kolos híd), szobrok és emlékművek (Szentháromság-szobor, Sobieski-emlékmű, Mattyasovszky-emlékmű) rajzai is megtalálhatók.

Szintén itt kaptak helyet a Takarékpénztár Széchenyi téren álló épületének tervrajzai, a Lőrinc utcai takarékpénztári bérpalota pályázati tervei s kiviteli rajzai vagy az esztergom-kertvárosi üveggyár (később hadifogoly-, majd szovjet katonai tábor), valamint a repülőtér épületeinek tervei.

Esztergomi Takarékpénztár épülete 1860–1862-ben épült Hild József pesti építész tervei szerint romantikus stílusban. Kivitelező építésze Prokopp János volt. Ez volt Esztergom első bérháza. A háromszintes épület főhomlokzata a Széchenyi térre, a másik a Kossuth Lajos utcára néz. A homlokzatok tengelyében lévő két kapu egyúttal a város főtere és főutcája közötti átjárást is biztosítja. Az első emeletet hivatali helyiségek foglalták el, míg a többi rész bérlakásnak készült.

A volt Komárom vármegye tervrajzai az iratokkal együtt szlovákiai levéltárakban találhatók. Levéltárunk őrizetében a '20-as, '30-as évekből származó rajzok tisztviselői lakóházakat (bánhidai főjegyző, dunaalmási körorvos), iskolákat (Bánhida, Tarján), hivatali épületeket (bánhidai község ház, komáromi adóhivatal) ábrázolnak.

Hasonlóan csekély számban jelennek meg Esztergom vármegye községei is. Ezek között is iskolák (Dorog, Nyergesújfalu), hivatalok (nyergesújfalui község ház) vagy ipari rendeltetésű épület (pilismaróti hajórakodó, sárisápi malomhíd) található. A Párkányi járásból csak két épülettel kapcsolatban őrzünk itt anyagot a párkányi főszolgabírói hivatal, valamint a gyivai elemi iskola építéséről.

Esztergom Város Tervtára

Ezen a címen két sorozatot őrzünk: Közművek – 8,4 ifm, és Épületek – 19,99 ifm. Mindkét sorozat az eredeti irattári jelzet (betű és sorszám) szerinti sorrendben. A jelzetet a terület vagy az épület megnevezése alapján alakították ki. Itt tekintettel kell lenni az egykori és mai megnevezések közötti különbségre funkció-, illetve utcanévváltozás miatt, valamint ugyanazon közterület eltérő szempontú megnevezésére (Bazilika környéke – Várhegy, Rákóczi tér – Városházakörnyék [VKP]). A Közművek sorozata további alsorozatokra tagolódik: IV/21 útépítés; IV/22 csapadékvíz-elvezetés, vízrendezés, árvízvédelem; IV/23 hídépítés; IV/24 hőellátás; IV/25 vízellátás; IV/26 szennyvízelvezetés; IV/27 villamosenergia-ellátás, IV/28 műemlék-helyreállítás, IV/29 parkosítás, térrendezés. Az Épületek sorozatát irattári jel nélküli rendezési tervek, kisajátítások anyaga, illetve egyéb, inkább a közművekhez sorolható tervanyag követi.

Komárom Város Tervtára

A Trianoni békeszerződést követő határmódosítás után lett önálló a Magyarországon maradt városrész, amelynek jogállását 1924. május 13-án rendezték, ekkortól rendezett tanácsú város. 1939. július 15. és 1944. szeptember között egyesítették a Duna két partján lévő Komáromot. 1945-től ismét önálló. 1950-től járási székhely, 1977-től Szőny községgel egyesült.

V. 104. Komárom Város Mérnöki Hivatalának iratai (1900) 1921–1950 3,65 ifm

Iktatott iratok 1921–1926 eredeti iktatóval és mutatóval, 1927–1949 levéltárban készült mutatóval ellátva.

1920–1938 között a korábbi hétutcás településből 40 utcás város lett. A fejlődést dokumentáló tervek közül megemlítem a vágóhid (1925), laktanya (1926), rendőrség, bíróság (1929), városháza (1929) épületét.

Komárom város székháza 1929-ben neobarokk stílusban épült, benne a pénzügyigazgatóság is helyet kapott (és itt működik a Komárom Városi Fiókleveltár is)

XXIII. Komárom Városi Tanács VB. Tervtár 1960–1990

A tanács műszaki osztályának anyagából a levéltárban különgyűjtött és darabszintű raktári jegyzékkel ellátott. Középületek (12,96 ifm, 108 doboz); közművek (4,56 ifm, 38 kisdoboz); regionális vízmű (RV, 2,64 ifm, 22 doboz); utak, járdák (13 doboz, 1,56 ifm); rendezési tervek (V/A, 43 tegercs); rendezési tervek (RT,); kisajátítások (15 doboz, 1,80 ifm); parkosítás (0,36 ifm, 3 doboz); egyéb települések tervanyaga (1,08 ifm, 9 doboz); egyéb települések rendezési terve (0,36 ifm, 3 kisdoboz); épületek pauszos tervrajzai (21 tegercs)

Tata város tervtára

Az 1954-től város tervtára 5,16 ifm (43 kisdoboz) 1970-es, 1980-as évek városi építkezései: tanácsi lakások, közművek, óvoda, Eötvös gimnázium tornaterem bővítés.

Tatabánya város Tervtára

A fiókleveltárat 1992-ben alapították, 1995-től önálló városi levéltár.

Ajándékozás által levéltárba került tervek

XV.11. Pick József-féle gyűjtemény, amely ugyan fotókat és írásos anyagokat is tartalmaz, jelentős részét mégis a dorogi bányához kapcsolódó műszaki emlékek rajzai (bánya épületei, bányászotthonok, tisztviselőlakok, bányászlakások, kultúrházak, községházák, iskolák, templomok) teszik ki. Az anyag mennyisége 2,73 ifm 35 rajztartóban. A gyűjtő az anyagot sajátos módon rendezte, s az általa elkészített jegyzék tíz példányban könyvként is napvilágot látott. A dorogi szénbánya és jogelődei az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya Rt., a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. Dorogi Igazgatósága által építtetett, kivitelezett tervek feltehetően a bánya anyagában az Országos Levéltárban található meg, mégis Dorog és környéke építészeti emlékeire vonatkozóan figyelemre méltó gyűjtemény.

A Gáthy Zoltán tervezte Dorogi Bányatemplom építése 1924-ben kezdődött, s az elkészült templomot 1931-ben szentelték fel. A II. világháborúban toronysisakja elpusztult, a háború utáni újjáépítéskor kisebbel pótolták. Az eredetihez hasonló toronysisak 2000 decemberében került a helyére.

Tervező vállalatok

XXIX.25. Győri Tervező Vállalat Soproni Irodája 5,20 ifm mennyiségű iratanyaga nagyjából a Komáromi Kőolajipari Vállalat almásfüzitői, illetve szőnyi létesítményeinek terveit tartalmazza, az üzemi épületek mellett a szőny-almásfüzitői lakótelep hőátvezeték-hálózata, munkásszálló, művelődési ház, szakmunkásképző intézet.

Még nincs a levéltár őrizetében az Esztergomban működött Komárom Megyei Tervezőiroda iratanyaga (KOMTERV), csak a tervek jegyzékével rendelkezünk. A KOMTERV a rendszerváltozás után több vállalkozássá bomlott szét, ez a tervtár anyagát is negatívan érintette. A megmaradt terveket őrző jogutód kft-vel azonban jó az együttműködés.

Kivitelező vállalatok és szövetkezetek

A két legnagyobb megyei kivitelező vállalat a KOMÉP (Komárom Megyei Építőipari Vállalat) és a KOMBER (Komárom Megyei Beruházási Vállalat) volt. Az előbbi iratanyaga a Nógrád Megyei Levéltárhoz került, tervanyag nem található benne. A KOMBER anyagából az 1950-es évek építkezései kerültek levéltárunk őrizetébe, harmadrészen Tsz építkezések, a többi bolt, középület (kulturális ház, kórház, iskola, óvoda, tatabányai edzőtábor, tatabányai megyeháza), az új lakóépületeket szinte csak a tatabányai lakótelep épületei képviselik, több lakás-átalakítást, felújítást pl. Esztergomban is végzett a vállalat (6,60 ifm). 1952-ben átszervezték, jogutódja a Komárom Megyei Beruházási igazgatóság lett, amelynek tervanyaga a Komárom Megyei Tanács VB Tervosztályában 12,84 ifm terjedelemben található. 1950-es, 1960-as évek egész megyét érintő beruházásainak tervei: lakótelepek, iskolák, művelődési házak, majki kastély felújítása stb. a települések betűrendjében.

Megemlítendő a Dorogi Szénbányák Szolgáltató Üzeme (XXIX.3.) 1959–1989 9,04 ifm-ből 4,8 ifm (40 doboz) kiviteli terveket tartalmaz Dorog és környékéről, ennek jelentős része esztergomi épület. A dorogi beruházások között ABC-áruház (1967), Ifjúsági társasház (1967), Zalka lakótelep (1968), Pilis Áruház (1972), Béke lakótelep (1973–1974), Magyar Hangfalemezgyártó Vállalat raktár (1981), Templom téri 84 lakás (1987) a szocialista iparvárossá alakulás jellemző épületei. A környékbeli települések közül Sárísa közén kultúrház (1959); Csolnokon postahivatal (1971); Nyergesújfalu általános iskola (1971), rendelőintézet (1974–1975), ABC (1975); Annavölgyön templom (1973); Piliscsén óvoda (1979) építését végezte a vállalat. Esztergomban megemlítendő a Kályhagyár (1976–1977), a városközpont szanált épületei helyén emelt Bátya áruház (1975–1980), a Tanítóképző Főiskola Kollégiuma (1987–1988) építése; az egykori zsinagóga, később Technika Háza, ma Művelődési Ház felújítása, átalakítása (1979).

A kisebb, zömében telephelyük környékén tevékenykedő építőipari szövetkezetek közül kettő anyagában találhatóak tervrajzok:

Az XXX. 1. Esztergomi Építőipari Szövetkezet iratanyaga Esztergom és környéke (Béke téri lakótelep, Keresztény Múzeum, Sportcsarnok, Szemüvegkeretgyár, Városközpont) beruházásai mellett számos fővárosi középület (BKV Hungária úti telep, MTA Izotóp Intézet, Szociológiai Intézet, KÖGYÓ Számítóközpont) és visegrádi, dobogókői, tatabányai hotel tervrajzait tartalmazza (11,40 ífm).

A XXX. 7. Tardosbányai Ipari és Építő Kiszövetkezet inkább a megyén belüli, annak is inkább a nyugati részén tevékenykedett a győri megyei kórház és a hajdúszoboszlói saját üdülő kivételével. A tervanyagban műemléképületek (tatai Cifra malom, Czégényi malom, Majk-pusztai műemlékegyüttes, bikolpusztai Reviczky kúria), lakások (tatai bányászlakások), iskolák (tardosbányai általános iskola süttői tanműhely), vállalatok (tatabányai bányagépgyár, Alukohó, dorogi szénbánya, esztergomi Labor MIM) mellett híd (Gyermely) templom, orvosi rendelő vízmű (Tardosbánya) művelődési ház (Tatabánya) tervrajzai találhatóak (3,96 ífm).

Ingatlankezelő vállalatok

XXIX. 42 Esztergomi GAMESZ és jogelődei

Az Esztergomi Ingatlankezelő Vállalat 1949. október 1-én kezdte meg működését. Az 1950-es évek elején összesen 345 házingatlan 1447 db bérleménnyel került állami tulajdonba és a vállalat kezelésébe. 1952-ben megszervezték a javítórészleget. 1953. július 1-én a Kertészeti Vállalat és a Köztisztasági Vállalat beolvadása után Esztergomi Községgazdálkodási Vállalat (1966-tól Városgazdálkodási Vállalat) néven működött tovább. Feladata volt az állami tulajdonú tanácsi kezelésben lévő ingatlanok, lakásbérlemények kezelése, karbantartása, a város tisztántartása és a kertészeti gazdálkodás.

1968-ban a városi tanács Költségvetési Üzemet alapított a tanácsi kezelésben lévő épületek felújítására. Feladatai voltak még egyéb magasépítési, mélyépítési és útépítési munkák; homok, kavics- és kőbánya üzemeltetés; parképítés, parkfenntartás.

1978-ban a két vállalatot Esztergomi Városgazdálkodási Vállalat néven egyesítették.

1983. január 1-vel alapították az Esztergomi GAMESZ-t a részben önálló tanácsi intézmények (iskolák, óvodák) gazdasági-műszaki ellátására. Feladata volt az intézmények működési költségeinek biztosítása, bérnyilvántartás, épületek karbantartása, kisebb felújítások elvégzése. Tevékenységi köre kibővült az 1992. november 1-el megszüntetett városgazdálkodási vállalat feladataival.

Az összetett és bonyolult szervtörténetet tükrözi a tervtár is. Benne az 1950-es évek államosított ingatlanainak 1-1 alaprajzot, esetleg elektromos tervet tartalmazó lakáskialakítási tervrajzaitól a nagy lakótelep építkezések vastag, műszaki leírásokkal, költségvetésekkel és tervjegyzékekkel is ellátott kiviteli tervdokumentációjáig.

Darabszintű selejtezése és rendezése 2010-ben történt. Ennek során leválasztottuk a duplumokat úgy, hogy a legjobb állapotú tervek maradjanak meg, de azok a példányok is, amelyeken a kivitelezés során végrehajtott változtatásokat átvezették. 197 csomóban mintegy 19,20 ífm anyagból a duplumok selejtezése után maradt 16,08 ífm,

amit savmentes dobozokban helyeztünk el. 123 csomó utca, házszám szerint rendezett, 24 csomó vegyes tervtöredékeket tartalmazott, 40 csomóban a közintézményekre vonatkozó terveket gyűjtötték.

A munka végeztével excel táblázat készült a következő oszlopokkal:

dobozszám,
tervszám,
cím,
egykorú utca, házszám
rendezéskori utca, házszám
dátum.

A kialakított sorozatok: közművek, lakóépületek, lakótelepek, középületek.

A lakótelepek épületeinek azonosítása jelentette a legnagyobb problémát. A lakótelepek utcái ugyanis csak az épületek elkészülte után kaptak nevet, a házak eszerinti házszámot. Esztergomban az Aranyhegyi lakótelep a legbonyolultabb építési történetű, hisz házai az 1950-es évek közepétől az 1960-as évek második feléig épültek. Egy-egy rész építése is több ütemben – a két ütem közben gyakran jelentős változtatásokkal – épült. Ez talán az építési technológiának vagy az anyagi források ütemezésének, szűkösségének köszönhető. Ennél egyszerűbbek a '80-as évek lakótelep-építkezései, amikor a lakótelep részeit gyors egymásutánban változtatás nélkül, az eredeti koncepció szerint húzták fel (Budai lakótelep, Béketéri lakótelep, Bánomi lakótelep). A gyorsaságban közrejátszhatott a házgári technológia. Az épületek azonosítását a meglévő vagy épülőfélben lévő házakat, határoló utcákat is feltüntető beépítési terv teszi lehetővé. Ennek hiányában – ha rendelkezésre áll – az organizációs terv is használható, de van, mikor a külső közművekhez való csatlakozást ábrázoló tervrajzok segítenek az épület beazonosításában.

Alaprajzokat találunk az ingatlanértékesítések sorozatban is.

Egy-egy jelentős műemlék épület felújítási anyaga is nagyobb mennyiségű tervanyagot jelenthet. Ez több különböző tervfajtát foglal magában, amelyek tervrajzai – főleg az alaprajz, metszetek vonatkozásában – gyakran átfedik egymást. Az aktuális állapotról felmérési tervek készültek, ehhez fényképfelvételeket is készíthettek és épület-történeti kutatást is végezhettek. A felújításra, hasznosításra tanulmánytervek készültek. Az átalakítást, felújítást megelőzően statikai, faanyagvédelmi szakvéleményeket kértek, ezekhez is készülhettek fényképfelvételek. Ezt követte az engedélyezési, majd a kiviteli terv. Koránt sem biztos azonban, hogy a tervezett felújítás megvalósult. Példaként említem a Deák Ferenc u. 1–3. épületet, az Obermayer házat, amely 1767-ben barokk stílusban épült és 1934–1944-ben az esztergomi polgármesterek otthona volt.

A Bazilika körül lévő térrel, a Várhegygel kapcsolatosan is több terv keletkezett. Köztük megtalálhatók a Sötétkapu mellett a Bazilika elé felvezető kőlépcső, vagy a Bazilika melletti ivókút terve. Sokszor felmerülő probléma volt a Sötétkapu két oldalán lévő pincerendszer szigetelése és hasznosítása. Különböző évekből fennmaradt megvalósult és tervezőasztalon maradt tervrajzok is találhatók ebben a gyűjteményben építvány, ahogy a Bazilika előtti tér kertészeti tervei is. A pincerendszer vízszigetelésére,

idegenforgalmi hasznosítására készült tervek azért különösen érdekesek, mert az iratanyag rendezés idején folyt a felújítása.

XXIX.43. Oroszlányi Költségvetési Üzem (1974) 1984–1990 (1993) 3,36 ifm (28 kisdoboz).

Zömében az autóbusz-pályaudvar és az NKR (nagyközösségi antenna rendszer) tervei találhatók itt, mellette a városi tanács épületének rekonstrukciója és közműtervek.

XXIX.44. TESZO Rt. (Tatai Településszolgáltatási Részvénytársaság, 1990-ig Tatai Városi Tanács VB Költségvetési Üzem) 5,04 ifm (42 kisdoboz) Ábécé rendben a városi lakótelepekre, műemléképületek felújítására, közintézmények épületeire, szabadtéri színpadra, szennyvíztisztító telepre vonatkozó tervek. Ezeken kívül a környékbeli településeken lévő óvodák, iskolák, orvosi rendelők tervei; Balatonszepezden úttörőtábor, Balatonvilágoson üdülő.

Bányaműszaki Felügyelőségek (KBF)

A bányakapitányságokat 1949-ben megszüntették, helyükbe a Nehézipari Minisztérium bányarendészeti kirendeltségei léptek. A négy bányakapitányság székhelyén kívül (Budapest, Miskolc, Pécs és Salgótarján) még öt helyen hoztak létre bányarendészeti kirendeltségeket (Ajka, Dorog, Várpalota, Ózd, és Tatabánya, majd 1952-től Veszprém), ezek közül kettőt Komárom megyében Dorog és Tatabánya székhellyel. Nevük 1952-ben Bányarendészeti Felügyelőségekre, 1953-ban Kerületi Bányaműszaki Felügyelőségekre változott. 1978-ban a Tatabányai KBF illetékessége Győr-Sopron megye, Komárom megye a dorogi járás kivételével és Fejér megye bicskei járása területére, a Dorogi KBF Komárom megye dorogi járása és Esztergom város területére terjedt ki. Ezen kívül a tatabányai KBF felügyelte az Oroszlányi Szénbányák márkushegyi bányüzemét, a dorogi KBF pedig az utasítás mellékletében felsorolt Komárom megyei (Tatabánya város kivételével) és Fejér megye Bicskei járási külfejtéses (agyag-, kavics-, homok-, mészkőmurva-, dolomit) bányákat is.¹ 1982-ben megszűnt a Dorogi Kerületi Bányaműszaki Felügyelőség, illetékességi területét a Tatabányai KBF vette át (1986-ig a Tatabányai KBF Dorogi kirendeltségeként működött).² 1989-ben kibővült a Tatabányai KBF illetékessége a szénbányászati tevékenység felügyelete területén, ekkor ugyanis az Oroszlányi Szénbányák Márkus hegyi bányüzeme mellett a Zsámbék térségében folytatott a szén kutatására és feltárására irányuló bányászati tevékenységet is hozzá utalták.³ 1990-ben a Tatabányai KBF illetékessége Győr-Sopron és Komárom megyék területére terjedt ki. A Dorogi Szénbányák, az Oroszlányi Szénbányák és a Tatabányai Bányák létesítményei szintén hozzá tartoztak, függetlenül attól, hogy ezek melyik megye területén feküdtek.⁴ 1993. június 12-től a bányásatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény hatálybalépésével a bányaműszaki felügyelőségek neve bányakapitányságokra

¹ Az OBF elnökének 1978-as utasítása az illetékességi területek megállapításáról 2/1978. OBF szám.

² (Győr-Sopron megye, Komárom megye, Fejér megye bicskei járása és az Oroszlányi Szénbányák márkushegyi bányüzeme.) Az OBF elnökének 1982-es utasítása az illetékességi területek megállapításáról 6/1982. OBF szám. Hatályos 1982. július 1.

³ Az OBF elnökének 1988-as utasítása az illetékességi területek megállapításáról 2/1988. OBF szám.

⁴ 63/1990. (III. 27.) MT rendelet.

változott, s számuk is lecsökkent, tatabányán a Veszprémi Bányakapitányság Tatabányai Kirendeltsége működött, amely 1997-ben meg is szűnt.⁵

XXIV. 302. Tatabányai Kerületi Bányaműszaki Felügyelőség iratai 1949–1989
63,57 ifm.

XXIV. 303. Dorogi Kerületi Bányaműszaki Felügyelőség iratai 1949–1982
12,64 ifm

Ennek a több mint 70 iratfolyóméternek a jelentős része műszaki dokumentáció: üzemzavar elhárítási tervek, MÜT (műszaki üzemi terv), komplex szemlék, létesítési engedélyek (épület, gép, berendezés bányatértség), beruházási tervek. A szénbányákra vonatkozó dokumentáció a bányák iratanyagával az Országos Levéltárban is megtalálható, de a helyi külfejlesztés vállalati és Tsz bányák egyedüli forrása lehet a bányaműszaki felügyelőségek iratanyaga.

Egyéb gazdasági szervezetek saját tervanyaga

A nagy múltú Ácsi Cukorgyár (XXIX.2.) – amely az államosítás előtt a Patzenhoffer Fiai Ácsi Cukorgyára (XI.7.) nevet viselte – 23,08 ifm iratanyagának jelentős része (21,72 ifm) 2015-ben került levéltárunk őrizetébe. A cukorgyár beruházásairól 3 ifm található évek szerint rendezve. Létesítményenként rendezett tervanyag 1,2 ifm. Utóbbiban üzemi épületekre (növényi fehérje üzem, dobszűrő épület, gépműhely) illetve a kiegészítő létesítményekre (tűzoltószertár, étkeзде, munkásszálló, kultúráépület, Napközi Otthon, iparvágány). Mindkettőre jellemző, hogy főként az 1950–1963 közötti évekből tartalmaz dokumentációt. Ezekon kívül a puhacukor üzem 1 doboznyi anyaga említendő 1983–1986-ból.

XXIX.11. Szerszámgépipari Művek, azaz SZIM Esztergomi Marógépgyár, államosítás előtt Petz Művek. A felszámolás alatt lévő vállalatról 1997-ben átvett iratanyagból gépi berendezések (5 és 10 t daru) 4 doboznyi tervet 2000-ben az Esztergomi Szerszámgépgyár Kft. visszakért. Az iratanyagban található műszaki dokumentáció főként üzemi épületekre vonatkozó építési átalakítási, rekonstrukciós terveket (öntöde, nagycsarnok, érsekivadkerti gépjavító csarnok, festőműhely); egyéb épületek építési terveit (kazánház, konyha, irodaépület, fürdőépület, üzemorvosi rendelő, munkásszállás, csónakház, Búbánatvölgyi üdülő); a gyár helyszínrajzait valamint a gyár termékeinek és gépeinek, berendezéseinek dokumentációját tartalmazza. Ezekon kívül dolgozóinak társasházat épített (1974), Esztergom egyik nagy vállalataként kivitelezőként is részt vett; és a Kiss János utcai óvoda bővítését, átalakítását (1973) is a vállalat végezte.

MIKROMED (XXIX.14.) és elődei az Elektromos Készülékek és Mérőműszerek Gyára (EKM) 1958-ban az Esztergomi Béke téren a volt déli kanonksor épületét kapta meg s alakította relégýárrá, az udvaron csarnok épült. 1961–1963 között az esztergomi Labor MIM-hez (Műszeripari Művek), majd az EMG-hez (Elektronikus Mérőkészülékek Gyára) csatolták 1977-ig, amikor a MEDICOR ELFI-hez (Elektronikai és Finommechanikai Gyára) került. A gyár főépületének tervrajzai (statika, átalakítás 1958–1960; tetőfelújítás 1975, 1984, főépület felújítás 1981) mellett az udvaron felépi-

⁵ 19/1994. (VIII. 5.) IKM rendelet, 48/1997. (IX. 10.) IKIM rendelet.

tett csarnok bővítésére (1969), a Prímás szigeten létesített sportpálya beruházására (1974–1978, 1984), egyéb belső átalakításra (számítógépterem 1988–1989, galván felújítás 1990–1991) vonatkozó tervek mellett 1958–1992 között keletkezett műszaki rajz dokumentáció pausz és fénymásolt példányait találhatjuk. Egykor a gyárban dolgozó nyugdíjas mérnök segítségével rendeztük az itt gyártott eszközök, berendezések 137 rajzlaptartóban és 163 iratrendezőben tárolt rajzdokumentációit.

XXIX.18. Komáromi Lenfonó Vállalat iratai 0,36 ifm drávaszabolcsi, fenékpusztai műszaki tervek.

XXIX.20. Lábatlani Cement- és Mészművek 0,48 ifm kőörlő malmok és gépek rajzai.

XXIX.21. KIMÉV (Komárom Megyei Ipari Melléktermék-feldolgozó és Építőanyagipari Vállalat) 0,88 ifm felsőgallai, vértesszőlősi, alsógallai, (Tatabánya), esztergom-tábori kőbányák bányaművelési térképei, központi telep épületeinek tervei 1959–1977.

XXIX.22. Komárom Megyei Kályhacsempegyártó és Építő Vállalat 4,2 ifm anyagában műszaki terv ábécé rendben gyártmányokról, berendezésekről; beruházás 1960–1979 évekből 0,96 ifm terjedelemben.

XXIX.23. Tokodi Üveggyár (Pannonglas Rt) beruházási, műszaki fejlesztési iratai: a 7,2 ifm zöme gyári létesítmények műszaki dokumentációja 1953–1988 közötti évekből, mellette a vállalat köré kiépült település lakóépületei (1955–1978, 2,04 ifm), óvoda-bölcsőde, a közeli nyergesújfalui óvoda (0,36 ifm) tervrajzai találhatók.

XXIX.31. MÁV Fatelítő Vállalat Tokodi Üzeme 0,36 ifm műszaki rajzok 1907–1944.

XXIX.108. Kristály Vendéglátó Vállalat. A Tatabányai Vendéglátó Vállalatba 1961-ben beolvadt a Tata és Vidéke Vendéglátóipari Vállalat, majd 1972-ben a Dorog és Vidéke Vendéglátó Vállalat beolvadásával Kristály Vendéglátó Vállalat néven működött tovább. 1,20 ifm tervanyag 1960–1989 közötti esztergomi, tatabányai, komáromi, oroslányi vendéglátóhelyek, kisvendéglők, éttermek, falatozók, borozók. Külön megemlítendők az esztergomi Fürdőszálló és a Martos Flóra középiskolai kollégium felújítására vonatkozó tervek.

XXIX.51. Esztergomi Strandfürdő iratai. Ajándékozás útján került a levéltárba a strandfürdő mintegy 2 doboznyi tervanyaga 1960–1975 közötti évekből. A darabszintű rendezés során derült ki, hogy a fele duplum, de így is értékes terveket találhatunk benne. A Strandfürdőt a 20. század első felében az Esztergomi Takarékpénztár építette és üzemeltette. Műemléki védettségű uszodájának tervrajzát a takarékpénztár (XI.42.) anyagában őrizzük. Ugyanitt a székház átalakítására vonatkozó tervek is megtalálhatók. Ez az iratanyag vásárlás útján került a levéltár őrizetébe.

XXIX.604. Kisbéri Állami Gazdaság 2,40 ifm; telepenként a vállalat beruházásai (tehenistálló, szervízmuhely, terményszárító, magtár, szolgálati lakás stb.) Kivitelezőként Kisbéren lakás, rendőrség, a tanács épülete.

XXIX.611. Bábolna Rt 1950–2005 11,16 ifm főként mezőgazdasági beruházások, boltok Bábolnán Győrött, Budapesten. Bábolnán kivitelezőként: szabadidőközpont, lakótelep, gyógyszertár.

XXX.201. Úszó Falu Tsz (Esztergom) iratai 1961–1998 0,36 ifm feltáratlan műszaki dokumentációt tartalmaz.

XXX.206. Szőnyi MgTsz. Sertésenyésztés, illetve homok és kavicsbánya létesítményei 0,96 ifm.

Pénzintézetek:

XXIX.238. Állami Fejlesztési Bank (Veszprém) 1971–1980 0,72 ifm gátórház (Esztergom), növényvédő állomás (Tata, Tatabánya), tatai edzőtábor és fedett uszoda, vízmű (Tatabánya–Oroszlány–Tata).

XXIX.239. Budapest Bank Rt. Tatabányai Fiókja 1982–1990 3,12 ifm: Oroszlányi, Dorogi, Tatabányai Szénbányák, Nagyegyháza bányászati beruházásai.

MELLÉKLET
ESZTERGOM ARANYHEGYI LAKÓTELEP

Msz.	Megnevezés	Dátum
70/6-E	Esztergom III., IV., V., XII., XIII. sz. épület	1955–1956
791/1	Esztergom, Aranyhegyi lakótelep	1959
864	Esztergom 96+32 lakás	1960
864/1	Esztergom 32 lakás	1960
864/2	Esztergom 96 lakás	1960
959/1	Esztergom Aranyhegyi lakótelep 1a-1b jelű épület	1961
959/2	Esztergom Aranyhegyi lakótelep 2a, 2c jelű épület	1961
1429	Esztergom, Aranyhegyi ltp. 50 lakás B1, B2, C jelű épület	1963–1965
1586/1	Esztergom, Aranyhegyi ltp. 14 lakás	1964–1965
1586/3	Esztergom, Aranyhegyi ltp. 9 lakás beruházási program	1964–1965
1636/A	Esztergom Aranyhegyi lakótelep 263 lakás I. ütem	1964
1636/B	Esztergom Aranyhegyi lakótelep 263 lakás I. ütem – Módosított	1964
5200	Aranyhegy 271 lakás	1966
7075	Aranyhegy 320 lakás / Aranyhegy 108 lakás	1967

FORRÁSÉRTÉK VIZSGÁLAT A BÉKÉS MEGYEI TANÁCS VB ÉPÍTÉSI, KÖZLEKEDÉSI ÉS VÍZÜGYI OSZTÁLYA IRATAIBAN

Írásomban a Békés Megyei Tanács VB Építési, közlekedési és vízügyi osztálya iratairól szeretnék rövid áttekintést és iratértékelést adni. A jelentős mennyiségben levéltárba került iratanyag számos tervdokumentációt tartalmaz, de ezeken túl sok más típusú izgalmas irat is felbukkant a vizsgálat során. A szükséges rövid szervtörténeten túl, főként az előforduló irattípusok és az érdekesebb egyes iratok bemutatására törekedtem. A végén pedig egy rövid kitekintéssel szeretném felhívni a figyelmet a még kint lévő tanácsi-műszaki iratok átvételének szükségességére.

A fondképző a megyei tanácsok és a budapesti városi tanács felállításáról intézkedő 143/1950. (V.18.) MT. sz. rendelet nyomán építésügyi osztály néven, 11 fős létszámmal jött létre. Feladata főként az alsófokú hatóságok irányítása alá tartozó építésügyi szervek felügyelete, valamint másodfokú építésügyi hatósági jogkör gyakorlása volt.¹ 1954-ben az építési osztályt összevonták a közlekedési és a kommunális osztállyal, így város- és községgazdálkodási (VKG) osztállyá alakult. Az osztály főként az építésügyi igazgatással, lakásgazdálkodással és a helyi közlekedési- és ügyekkel kapcsolatos feladatokat látta el. Az 1956. 33. tvr. alapján 1956. december 31-i hatállyal megszűnt a Város- és Községgazdálkodási Minisztérium, így az osztály is. Jogutódja 1957-től az építési és közlekedési osztály lett.

Az osztály nevét a 36/1962. (Ép. É. 26.) ÉM. utasítás építési, közlekedési és vízügyi osztályra változtatta. Az építésügyi igazgatás terén főbb feladatai a másodfokú építésügyi feladatok ellátása, részvétel a regionális vizsgálatok és rendezési tervek készítésében, a településhálózat fejlesztésének helyi irányítása, a város- és községrendezési irányelvek kidolgozása és a műemlékvédelem voltak.² Ezenkívül az osztály foglalkozott lakásépítés-politikai-, helyi közlekedési és ügyekkel, valamint a helyi vízgazdálkodással kapcsolatos feladatokat is ellátta.

1968-tól az egyes minisztériumok külön szabályozták az egyes szakágak feladatkörét, így az építésügyi igazgatás, a közlekedésügy és a vízügyi szakigazgatás terén is.

¹ A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága és szakigazgatási szervei iratai. Összeállította JÁROLI JÓZSEF. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2006. 79.

² MÜLLER VERONIKA: *A tanácsigazgatás szervei 1950–1970.* Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1988. 58.

1983 júliusától a közlekedéssel kapcsolatos feladatokat önálló osztály, a közlekedési osztály látta el. Az osztály neve építési- és vízügyi osztályra módosult. 1989-ben a megyei tanács megszüntette az építési- és vízügyi osztályt és a közlekedési osztályt is, helyette műszaki osztály felállításáról hozott határozatot.³

1984-ben az osztály dolgozóinak létszáma 25 fő volt. Az osztály élén osztályvezető állt, alatta a megyei főépítész, két osztályvezető-helyettes és a személyzeti csoportvezető működött. A megyei főépítész vezette a területrendezési és lakásépítési csoportot, amelynek főbb feladatai a következők voltak: terület- és telekgazdálkodási feladatok ellátása, területrendezési tervek elkészítése, főépítész teendők segítése, műemlékvédelem, hosszabb távú fejlesztési koncepciók kidolgozása, lakástervezéssel összefüggő beépítési tervek készítésének irányítása, környezetvédelmi ügyek, távközlési, erőáramú és biztosítóberendezésekkel (TEB) kapcsolatos adminisztráció, statisztikai feladatok. Az építéshatósági csoport végezte az építésügyi igazgatással kapcsolatos teendőket, feladata volt továbbá a levegőtisztaság védelme, a szociális követelményeknek nem megfelelő telepek felszámolása, az állami elővásárlási jog gyakorlása, az üresen álló családi házak vásárlása és a felügyeleti vizsgálatok összefogása. A vízminőség-javító program lebonyolítására alakult lebonyolító csoport feladata volt az éves beruházásokkal kapcsolatos teendők végrehajtása, a szerződések előkészítése, az elvégzett munkák igazolása, a műszaki ellenőrzés, az engedélyek, hozzájárulások beszerzése, a kisajátítás, a zöldkár, terület-igénybevétel rendezése, a szerződés- és értéknnyilvántartás, az adat-szolgáltatás, a statisztikai jelentések készítése és az együttműködés a tervezővel, kivitelezővel. A vízügyi csoport látta el a megyei vízgazdálkodás fejlesztésével kapcsolatos feladatokat, továbbá a vízellátás-csatornázás, fürdőszolgáltatás, a belterületi vízrendezés, a csatornabírság ügyek, a vízkontingens ügyek, a vízügyi igazgatás, a vízszennyvíz-közműtársulatok ügyei tartoztak feladatkörébe. A vállalatgazdálkodási és műszaki fejlesztési csoport gondoskodott a vállalatfelügyeletről, hozzátartoztak a kommunális ellátás ügyei, az építőanyag-ipari ágazati tevékenység koordinálásával kapcsolatos feladatok, a lakóház javítási ügyek, a munkavédelmi, tűzvédelmi feladatok, valamint a költségvetési üzemek szakmai felügyelete és irányítása.

A Békés Megyei Tanács VB Építési, közlekedési és vízügyi osztálya iratanyaga több részletben érkezett a levéltárba. Az első iratátvétel 1977-ben történt, az építési osztály 1948 és 1962 közötti iratait vette át a levéltár. Ez az iratanyag volt az akkor alakuló Békési Fióklevéltár első nagyobb iratátvétele. A következő iratbeszállításra 1984-ben került sor, ekkor a Békés Megyei Tanács osztályainak – köztük az építési, közlekedési és vízügyi osztály – iratanyagát vettük át. Az utolsó iratbeszállítás 2000-ben volt, ekkor vált teljessé a Békés Megyei Tanács levéltárban őrzött irategyüttese. A teljes iratanyag levéltári rendezése 2001-ben történt meg. A rendezést *Adamcsákné Sebestény Márta*, *Bíró György* és *Farkas György* végezte. A 81,25 iratfolyóméter terjedelmű fond⁴ legnagyobb részét (65,64 ífm, 547 kisdoboz) az iktatott iratok teszik ki. Ezeket 1973-ig az iktatószám sorrendjében, 1974-től pedig a 8/1973 MTTH utasítás szerinti irattári tételek szerint rendezték. A fondban megtalálhatóak az E, F, G ágazati betűjelű építé-

³ JÁROLI, 2006. 80.

⁴ MNL Békés Megyei Levéltára, XXIII. 11.

si-városfejlesztési, közlekedési és vízügy-vízgazdálkodási akták. Az iktatott iratokon kívül említést érdemelnek az 1950–1951-ből a közületi építési engedélyek, illetve az 1952 és 1954 közötti egyedi közületi építési ügyek 15 és 11 kisdoboz terjedelmű sorozatai. Ezek a főként tervdokumentációkat tartalmazó ügyiratok településenkénti ábécé-sorrendben találhatóak az iratanyagban. Főleg óvodák, iskolák, szülőotthonok terveit találjuk itt, de községi víztelenítési iratok, valamint különböző gazdasági épületek tervrajzait, bővítési iratait ugyanitt helyezték el. Viszonylag teljes és nagy terjedelmű (46 kisdoboz) lakásstatisztikára vonatkozó iratok is helyet kaptak a fondban.

Ha néhány konkrét példán keresztül megnézzük, hogy milyen típusú iratokat tartalmaz az építési, közlekedési és vízügyi osztály iratanyaga, igen érdekes és összetett képet kapunk. Forrásértékét tekintve jelentősnek mondhatóak a szociális követelményeknek nem megfelelő telepek felszámolásával kapcsolatos iratok. Ez lényegében a cigánytelepek felszámolását jelentette. A 2014/1964 (V.4.) kormányhatározat alapján a telepeket a 15 éves lakásépítési terv keretébe illesztve kívánták megvalósítani. 1969-ben Békés megyében 4227 fő élt a felszámolásra kijelölt 37 telepen. A felszámolásra ítélt telepek főként a települések szélén, elkülönülve, vizes, mély fekvésű, egészségtelen területeken helyezkedtek el. Lakóik többsége alkalmi munkavégzésből élt, és többgyermekes családokba rendeződtek. A telepi épületek általában kis alapterületű vályog vagy sár putrik voltak, a telepeken az alapvető közműellátottság is megoldatlan volt.⁵ Az iratanyagban számos jelentést, adatszolgáltatást, kimutatást találunk a telepek felszámolásával kapcsolatban. 1967-ben például a megyei tanács építési, közlekedési és vízügyi osztálya a telepeknek a III. ötéves terv végéig történő felszámolása érdekében az Építésügyi Minisztériumba felterjesztendő javaslat összeállításához kért jelentést a járási és városi tanácsok építési osztályaitól, csoportjaitól. Ekkor az egyes tanácsok illetékességi területén lévő súlyponti (közút, vasút, üdülő övezet) területek közelében lévő telepek felszámolására vártak javaslatokat, illetve adatokat, amelyeket meg is kaptak a különböző tanácsoktól. Egy 1976-os kimutatás szerint a megyében 4922-ről 2286-ra csökkent a telepi lakosok száma, a telepi lakások száma pedig 1025-ről 585-re. Ugyanakkor Mezőberényben 1980-ban a „London” telepen lévő 47 lakóházból 26 volt putri vagy vizes épület, ezek felszámolását a VI. ötéves terv folyamán tervezték.

Békés megye belvíz sújtotta terület volt, ez tükröződik az iratanyagban is. Az 1970-es évekre a megye egyes településein rendkívüli belvízhelyzet állt elő. Számos kimutatás, adatlap található az iratokban a belvíz okozta épületkárokról, illetve a belvizes épületek felújításának állásáról. Igen érdekes irat az az előterjesztés, amelyet 1975-ben az építés-, közlekedési és vízügyi osztály készített a megyei végrehajtó bizottságnak a tanyás területek lehatárolásáról. Eszerint meghatározták a „tartósan fennmaradó tanyás területeket”, ezt azokra a tanyás térségekre értették, amelyekben a 40 tanya/km² sűrűséget meghaladó érték, valamint egy csoportban legalább 80 tanya található. Az előterjesztésből kiderül, hogy milyen építési szabályok vonatkoztak a tanyás területeken történő építkezésekre, illetve magukat a tanyás részeket is pontosan meghatároz-

⁵ KERESKÉNYINÉ CSEH EDIT: *Források a Békés megyei cigányság történetéhez. Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból.* Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2008. 257.

ták. Az előterjesztés melléklete pedig, a az ezredforduló után is fennmaradó külterületi lakóhelyek létesítmény- és fedezet szükségletéről közöl prognosztizálható adatokat.

Mivel az osztály másodfokú építésügyi hatóság volt, műszaki tervdokumentációkat nemigen tartalmaznak az itt őtztött építési ügyek, építési engedély kérelmek. Előfordult azonban, hogy az állampolgárok a rádióhoz, televízióhoz fordultak egy-egy ügy rendezése érdekében. Volt olyan eset is, hogy a Magyar Televízió küldte meg a megyei tanácsnak a panaszos levelet, azzal, hogy a kivizsgálás eredményéről, a tett intézkedésről tájékoztassák az érintett nézőt. Egyes esetekben lakóházak tervrajzait is csatolták az ügyirathoz, ilyenek voltak a magántervezői névjegyzékbe való felvétel iránti kérelmek. Előfordult, hogy a kérelmező az általa tervezett és felépített lakóházakról a tervrajzok mellé fényképeket is mellékelte. Más funkciójú épületek tervrajzai is előfordulnak: 1974-ben például a békéscsabai Kner Nyomda szanazugi üdülőjének bővítésével kapcsolatban kérte a beruházási stop feloldását, a kérelem mellett tervrajzokat is találunk. Nemcsak épületek tervdokumentációi találhatók az iratanyagban, hanem más típusúak is. 1976-ban például a Fekete-Körös mellett az egyik gát átépítésekor a Gyula-Városerdei Gyermeküdülőhöz légvezetéses távbeszélő leágazás létesítését tervezték, és egy történeti szempontból is érdekes helyszínrajzot mellékeltek az aktához. Közlekedéssel kapcsolatban is készültek tervrajzok, számos ilyen dokumentációt tartalmaznak az egyes ügyiratok, például gyalogátkelőhelyek világításához műszaki rajzokat, helyszínrajzokat.

Tervdokumentációkkal kapcsolatban nem lehet említés nélkül hagyni a Békés Megyei Tanács VB Tervosztálya iratai b) állagában található nagy mennyiségű tervanyagot.⁶ Ezek az osztály beruházásokkal kapcsolatos teendői folytán halmozódtak fel 1955 és 1981 között. Az összesen 272 kisdoboz (32,64 ifm) terjedelmű tervdokumentáció levéltári rendezése ugyancsak 2001-ben történt. Az iratanyagot *Takács Gábor* rendezte, ebben az esetben is a települések ábécésorrendjében. Az egyes településeken belül előre kerültek a város- és községrendezési tervek, majd az egyes települések víz-, gáz-, villanyellátására vonatkozó tervek következnek, végül az egyes középületek, gazdasági épületek tervdokumentációi. Az egyedi tervek iránt már több alkalommal érdeklődtek, főként fűtőkorszerűsítési, energetikai pályázatokhoz.

Az anyag jelentős részét a terület- és településrendezési tervek teszik ki. A rendezési terv egy adott területi egység (településcsoport, település, településrész) fejlődésének irányát, kereteit, illetve a fejlődést elősegítő létesítmények területi elhelyezését és rendszerét tartalmazó tervdokumentáció.⁷ A rendezési tervek tervlapokból és szöveges részből, elemzésből állnak. Bár a településrendezési tervek szöveges része általában testületi anyagokban is megtalálható, a két rész együtt képez jelentős forrásértéket. Egy közelmúltban történt irattár látogatás tapasztalati mutatták meg, hogy tanácsai rendezési terveket még őriznek a jogutód szervek. A Békés Megyei Önkormányzat kereste meg a levéltárat selejtezési és irattár rendezési tanácsadást kérve. Az önkormányzat irattárában jelentős mennyiségű ilyen iratra bukkant kollégánk. Az itt őrzött rendezési tervek között, például megtalálható Békés megye területi terve 1971–1975, több község álta-

⁶ MNL Békés Megyei Levéltára XXIII. 11. b.

⁷ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: *Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban*. Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1990. 186. (Levéltári Módszertani Füzetek 9. Tervek és térképek levéltárainkban 2.)

lános rendezési terve, Csorvás, Füzesgyarmat, illetve városrészekre vonatkozó tervek (Orosháza Szőlő városrész házhelyrendezési terve, Szarvas Szentesi út házhelyrendezési terv). Ezeken kívül említést érdemel a Mezőkovácsházi járás tanyai lakosság életkörülményeinek felmérése (1973), a falusi népművelés problémáit vizsgáló anyag (1968), a Békés megyei közüzemi vízművek arzénmentesítése II. (1982). A településrendezési tervek és a különböző tanulmányok az 1990 utáni önkormányzati időszakból is megtalálhatók az irattárban. Bár a településrendezési tervek több példányban készültek, egy részük megtalálható a VÁTI-nál, mégis a helytörténeti szempontokat figyelembe véve – egy előzetes iratértékelés után – érdemes ezeket az iratokat átvenni levéltári megőrzésre. Ha figyelembe vesszük, hogy a megyei önkormányzatok jelenleg komoly irattározási problémákkal küzdenek, még inkább fontosnak érezzük a rendezési tervek levéltári átvételét, mert lehet, hogy ezt később már nem tehetjük meg.

MAROSVÁSÁRHELYI ELISMERÉS AZ ELTE TÖRTÉNÉSZ PROFESSZORÁNAK

Tiszteletbeli doktori címet adományozott Szőgi László történésznek, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) professzorának a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetem.

A szakértő a kortárs történetírás területén végzett tudományos és szakmai kiválóságának elismeréseként, valamint Erdély modern kori történelmének megismeréséhez való hozzájárulásáért vehette át Doctor Honoris Causa díszoklevelet. Szőgi László beszédében úgy fogalmazott: a díjnak a személyes elismerés mellett sokkal mélyebb jelentősége van.

„Közép-Kelet-Európa kis nemzetei sokkal többet őriztek meg azokból az európai értékekből, amelyekre napjaink nyugat-európai politikusai hivatkoznak. Régióinkból nem veszett ki a nemzeti összetartozás, és most nem a nacionalizmusra, hanem inkább a patriotizmusra gondolok” – fogalmazott a történészként, levéltárosként és könyvtárosként is tevékenykedő professzor.

Szőgi László úgy véli: súlyos válsághelyzet alakult ki napjainkra, ezért közös céljainkra és érdekeinkre kell figyelni, nem pedig arra, ami a múltban elválasztott. *„Ezen belül kiemelt szerepe lehet a román–magyar kapcsolatoknak, amint azt az európai és világtörténeti események most kikényszerítik, vagy ha úgy tetszik, elősegítik”* – fejtette ki a kitüntetett, aki kutatóként a magyar felsőoktatás 19. századi történetével, a magyar diákok külföldi peregrinációival, történeti földrajzzal és az egyházigazgatás történetével foglalkozik. Szőgi László tíz magyarországi egyetem levéltári forrásainak összegyűjtését és rendezését végezte el.

Az ünnepségen laudációt mondó *Cornel Sigmirean*, az egyetem szenátusának elnöke elmondta: *„az 1948-ban Budapesten született Szőgi László Magyarország, Ausztria, Franciaország, Lengyelország, Románia, Németország, Svájc és még számos ország archívumát kutatta fel, elemezte, rendszerezte”*.

MÉRLEG

HÁTORSZÁGBAN: KECSKEMÉT AZ I. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

SZERK. GYENESEI JÓZSEF. [KECSKEMÉT]
MAGYAR NEMZET LEVÉLTÁR BÁCS-
KISKUN MEGYEI LEVÉLTÁRA, 2015. 550 p.

Az első világháború kitörésének és eseménysorának centenáriuma adta a keretet a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársainak, hogy korabeli levéltári források felhasználásával mutassák be Kecskemét város háttországi eseményeit. A levéltári alap kutatások eredményeként megszületett tanulmánykötet összeállításának ötlete 2013 őszén született meg, majd egy évvel később – 2014. október 20-án – már egy tudományos tanácskozáson mutatta be a hét szerző választott témáját.

Az első világháború tárgyalása kapcsán ma már elmaradhatatlan minősítésként használjuk az „őskatasztrófa” (*George F. Kennan*) kifejezést. A gyarmatbirodalmak bekapcsolódásával világméretűvé duzzadt háború elviselhetetlenül elhúzódott, és nemcsak szenvedést, óriási embervesztéset, hanem mélyreható politikai, gazdasági, kulturális változásokat is okozott. A „nagy háború”, „az első totális háború”, a „polgári korszaknak véget vető háború” történelmi államok megszűnéséhez (is) vezetett, és a szembenállást sem sikerült megnyugtatóan rendezni a békeszerződéseknek.

A sorsfordító háború évfordulójára (illetve azelőtt néhány évvel) számos új könyv jelent meg. A magyarul elérhető egyetemes termésből kiemelkedik *Christopher Clark* „Alvajárók” című munkája,¹ amely a háborús felelősséget vizsgálja, illetve *Lucian Boia* műve,² a szerző a világháború néhány kulcskérdésének újraértelmezésére vállalkozott.

2014 előtt jelent ugyan meg a *Nemzet és emlékezet* sorozat első-világháborús kötete, ám „korszerűsége” és mintaadó volta miatt mindenképp meg kell említeni.³ Fontos összegző munkák továbbá a *Romsics Ignác*⁴ és *Németh István*⁵ által szerkesztett – neves szerzők színvonalas írásait tartalmazó – könyvek, illetve az egészen friss, *Hajdu Tibor*

¹ CLARK, CHRISTOPHER: *Alvajárók. Hogyan menetelt Európa 1914-ben a háború felé.* Park Könyvkiadó, Bp., 2015.

² BOIA, LUCIAN: *Vesztesek és győztesek. Az első világháború újraértelmezése.* Cser Kiadó, Bp., 2015.

³ *Az első világháború.* Szerk. SZABÓ DÁNIEL, Osiris Kiadó. Bp., 2009.

⁴ Magyarország az első világháborúban. Szerk. ROMSICS IGNÁC. Kossuth Kiadó–Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp., 2010.

⁵ *Az I. világháború 1914–1918. Tanulmányok és dokumentumok.* Szerk. NÉMETH ISTVÁN. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2014.

és Pollmann Ferenc nevével fémjelzett monográfia, „a régi Magyarország” utolsó háborújáról.⁶ Meg kell említeni a Tomka Béla által szerkesztett tanulmánykötetet, melynek neves szerzői széles áttekintést nyújtanak a kérdéskörben.⁷ Bihari Péter két hiánypótló munkájával is szerepel felsorolásunkban: a „Lövészárkok a hátszországban” című könyvében nemcsak a középosztály, a zsidókérdés és az antiszemitizmus helyzetét, kapcsolatát elemzi, hanem társadalom- és mentalitástörténeti vizsgálatot is végez.⁸ Az „1914 – A nagy háború száz éve – személyes történetek” című sikerkönyve⁹ pedig személyes történeteken keresztül mutatja be a világégést.

Az biztos, hogy a mai szakirodalomban új perspektívák, új módszerek figyelhetők meg: a hadtörténeti, politikatörténeti tanulmányok, monográfiák mellett – mondhatjuk, hogy lassan évtizedek óta – egyre erőteljesebb a társadalomtörténet-írás, a hátszág iránti érdeklődés, az egyéni sorsok bemutatása, az „alulnézet”, illetve az emlékezet kultúrájának vizsgálata.

Ez utóbbit vállalta fel a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára szerzőgárdája is: úttörő munkájukban – kimeríthetetlennek tűnő levéltári források segítségével – elemzik az akkor 70 ezer lakosú Kecskemét háborús mindennapjait. A hét szerző által jegyzett kötetben szó esik a katonai sorozásokról és felmentésekről, a közigazgatás működéséről, a helyi sajtóról, a hadikölcsön-jegyzések sajátosságairól, a hadifoglyokról és internáltakról, a közegészségügy és különösképpen a sebesültek, rokkantak helyzetéről, Kecskemét román megszállásáról és annak következményeiről.

Tóth Szilárd bevezető tanulmánya a *Sorozások és felmentések Kecskeméten, az első világháborúban* címet viseli. A szerző bevezetőjében elemzi az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erejének felépítését, a haderő kiegészítését, a népfelkelés rendszerének mi-
benlétét, részletesen bemutatja a vonatkozó törvénycikkeket, majd kronologikus rendben (és éveken belüli bontásban is) ismerteti a sorozásokkal és felmentésekkel kapcsolatos rendeleteket, összeírásokat, városi határozatokat és azok következményeit.

A háború során a kecskeméti férfiak kb. kétharmadát „igénybe vette” a hadsereg, ami természetesen az első pillanattól kezdve érzékenyen érintett minden foglalkozási ágat. Tóth Szilárd kiemeli, hogy a munkaerőhiány „*súlyos orvoshiányt*” okozott (20.), a rendkívüli helyzet következtében a „*tűzoltóságot 20 főnyi népfelkelői őrséggel kellett megerősíteni*” (24.), a „*síjnyújtás teljesen megakadt*” (32.), „*a számadó gulyás behívása azzal a veszéllyel járt [...], hogy Kecskemétnek a közlegelőjét fel kell adnia*” (32.), már „*napi járóföldnyire*” sem találni kovácsot (36.) és behívták Voelker Roland helyettes nélküli órást is (46.). De mennie kellett Kohn Elek Illésnek, a rendkívüli jogosítvánnyal rendelkező nyersbőrkereskedőnek (47.), Borda Gábornak, Monostorpuszta „*egyedüli szerződéssel rendelkező előimádkozó kántorának*” (59.), és nem maradt a városban egyetlen tenorista sem (56.).

⁶ HAJDU TIBOR–POLLMANN FERENC: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Osiris Kiadó. Bp., 2014.

⁷ *Az első világháború következményei Magyarországon*. Szerk. TOMKA BÉLA. Országgyűlés Hivatala. Bp., 2015.

⁸ BIHARI PÉTER: *Lövészárkok a hátszországban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Napvilág Kiadó. Bp., 2008.

⁹ BIHARI PÉTER: *1914 – A nagy háború száz éve – Személyes történetek*. Kalligram Kiadó. Bp., 2014.

Bár a recenzens nem tudja bizonyosan megállapítani, hogy a rendőrség (21.) vagy a hivatalnoki kar (82.) 120 fős állományára vonatkozik-e, mindenesetre sokat mondó adat az ideiglenesen felmentettek 57 fős létszáma. Csak 1916-ban mintegy 700 felmentési vagy szabadságolási ügyet kezdeményeztek gazdálkodók – változó sikerrel. A nagy határú város jelentős lélekszámú pusztai területein kulcsszereplőivé váltak a tanítók, akiknek tevékenysége szinte nélkülözhetetlen volt, hiszen számos közigazgatási feladatba (hadikölcsönök propagálása, rekvirálások, összeírások, mezőgazdasági munkák biztosítása) bevonták őket.

A kérelmek egyik tipikus példáját is közli a szerző: Faragó Sándor városi gyalogrendőr felmentését – a kérelmet olvasva – mi is azonnal aláírtuk volna. Faragó ugyanis egyike volt a „legbuzgóbb”, „legszolgálatkészebb” rendőröknek, aki „bűnesetek kinyomozásánál”, „szökött katonák előállításánál”, „hosszabb megfigyelést igénylő nyomozások eredményes befejezésével” tűnt ki, emellett széleskörű kapcsolatarendszere, „leleményessége” pótolhatatlanná tette személyét. Ráadásul milyen időpontban hívták be? Amikor a város területén „a bűncselekmények száma soha nem látott mértékben emelkedett”, amikor „a közbiztonsági állapotok állandóan rosszabbodtak”, amikor „a szökésben lévő katonák száma folyton nőtt”, és hatalmas volt az állomány leterheltsége. (54–55.)

Megtudhatjuk, hogy az idő előrehaladtával egyre több lett a feljelentés és egyre többen próbálkoztak kitérni a háború elől. Az egyedi eseteket olvasva merül fel az emberben a kérdés: mi lett vajon a sorsa Szigethy Lehel Józsefnek, akit négyszer mentettek fel gazdálkodói mivoltára hivatkozva, miközben ügyvédként praktizált (48.)? Mi történt Szántó Miksával, aki foglalkozását tekintve ügynök és kereskedő volt, és csak azért vett bérbe egy cséplőgépet, hogy jogcímet teremtsen felmentéséhez (49.)? És Székeli Pál? Aki egy panasz szerint nemcsak fuvarozással foglalkozott: „a második foglalkozása pedig, hogy a hadbavonultak feleségeit házasságszédelgés útján megbecstelenítse [...] az én feleségemet is több mint négy hónapig ostromolta az a gazember, házasságot ígért neki, [...] ruhának valóval meg pénzzel elcsavarta a fejét, elcsábította, rossz útra vezette, megbecstelenítette [...], ha nem tetszik bevonultatni, akkor a hadbíróság elé adom panaszom”. (49–50.)

Péterné Fehér Mária közel 190 oldalas tanulmányában a Sándor István polgármester által irányított tisztviselői kar munkáját és helytállását mutatja be. A hét fejezetre tagolódó írás bemutatja a rendkívüli viszonyok közepette dolgozó városvezetés intézkedéseit. Így szól a közigazgatás biztosításáról, a közélélmezésről, a közellátásról, a családtagok (majd a hadiözvegyek, a hadiárvak) segélyezéséről és egyre nehezedő helyzetéről, a hadbavonultak támogatásáról, a hadi munkaalkalmakról, a városban tartózkodó cs. és kir. 94. gyalogezred pótzászlóalja és a lakosság közti meglehetősen feszült kapcsolatról, és bemutatja egy, a háború elején elpusztított felvidéki falu újjáépítésére tett erőfeszítéseket. Talán a terjedelem számára is írható, hogy sok az átfedés a többi munkával – itt a felmentések, kórházak, hadifoglyok kérdéskörét emeljük ki. A kronologikus sorrend segít megérteni az olvasónak a fokozódó nehézségeket és a romló körülményeket, ám az éven belüli (illetve azonos) esetek tárgyalásakor segíthetett volna az összevonás. Így Sándor István polgármesterről megtudhatjuk, hogy „nagy fegyelmet, pontosságot követelt meg” (93. és Nagy Sándor esete), hogy „szigorúan büntette a tisztviselők hanyagságát” (94. és Wessely János esete), „nem tűrte a lazaságot” (97. és Kókai László esete).

A szerző bemutatja a hadüzenetet követően kihirdetett 11 pontos polgármesteri kiáltványt, amely előrevetítette a várható gazdasági változásokat. Részletesen ismerteti a témához kapcsolódó belügyi és honvédelmi rendeleteket, leiratókat. Plasztikus képet fest a város tisztviselőinek (lassan, de biztosan) tarthatatlanná vált helyzetéről („*nehéz a hatóságnak a közérdekeű intézkedéseket kielégítően végrehajtani úgy, hogy azt a lakosság közérdekeiből szükségesnek ismerje el* – 101., a fémgyűjtés és rekvirálás lefolyásáról, a harangok elviteléről. Megtudjuk, hogy a város már 1914-ben kénytelen volt hozzányúlni a város egyéb célokra takarékpénztárba tett tőkéjéhez, és drasztikusan emelnie kellett a pótagó összegét. Az élelmiszerárak, a nyersanyagok árának növekedése súlyos helyzetet eredményezett – ennek relatív voltát mutatja azonban annak a bizottságnak a jelentése, amely a Dunántúlon próbált felesleges sertéseket felhajtani, és útjuk végén a következőket jelentették: „*Jó lélekkel jelenjük ki [...], hogy mi itt Kecskeméten azokhoz a vidékekhez képest, hol megfordultunk, Kánaán földjén vagyunk. [...] Mindenütt jobban aggódnak a jelen miatt, mint mi.*” (132.)

A szerző szól a városban tartott sikeres és sikertelen gyűjtési akciókról, az adakozóképesség és a tartalékok kimerüléséről. Ismerteti (1930-as adatok alapján) Kecskemét világháborús veszteségeit: összesen 3380 főről beszélhetünk, ebből 2521 volt a hősi halottak száma.

Nagyon érdekes és az összefogás példája Felsőkomárnok település újjáépítésének története. (225–232.) Az akkor Sáros vármegyében található, Dukla-hágó mellett fekvő aprócska települést a földdel tették egyenlővé 1914–1915 telén az orosz csapatok. A kecskemétiiek nagylelkű áldozatkészsége révén sikerült a falu újjáépítése. És bár a tanulmány szerzője azzal a kérdéssel zárta ismertetését, „*Hogy mi lett a falvak sorsa, felépültek-e a házak, nem tudni*” (232.), 2015 nyaratól háromnyelvű emléktábla hívja fel a figyelmet a kecskeméti szerepvállalásra.

Rígó Róbert a kecskeméti sajtó világháborús helyzetét elemzi. A XX. század elején a lakosság tájékoztatásának legfontosabb eszköze a nyomtatott sajtó, elsősorban a napilapok voltak. A sajtót szabályozó új törvény (1914: XIV.tc.) azonban alig negyedévet élt, mivel a háború kitörése után életbe lépett a hadicenzúra, és jelentősen szigorították a lapok megjelenését és tartalmi ellenőrzését is. A szerző bemutatja azokat a tartalmi korlátokat, amelyekre a szerkesztőknek figyelniük kellett: így nem írhattak a katonai csapatok mozgásáról, fontosabb személyek utazásairól, az élelmiszerellátás problémáiról, botrányokról, visszaélésekről, nem jelenhettek meg hadi eseményeket tárgyaló cikkek, kedvezőtlen külpolitikai írások sem. Részletesen bemutatja és összehasonlítja a kecskeméti lapokat. Ebből megtudjuk, hogy melyik lap „liberális felfogású”, melyik „keresztény és nemzeti”, melyiket támogatta a Nemzeti Munkapárt, melyik laphoz kötődött a helyi zsidóság.

Részleteket tudhatunk meg a helyi lapok, az egyes lapok és a város tisztviselői között előforduló vitás ügyekről, amelyekbe gyakran a polgármester is beavatkozott.

Gyenesei József arra vállalkozott, hogy bemutatja a háborúra fordítható állami források növelésében leghatékonyabb eszköznek bizonyuló hadikölcsönjegyzések kecskeméti sajátosságait, a városnak és polgárainak pénzügyi áldozatvállalását. Áttekintést kapunk az 1914 és 1918 között összesen nyolc alkalommal kibocsátott hadikölcsönökről, jegyzésük körülményeiről, mértékéről. A háború kiadásainak

fedezésére már 1914-ben évi 6%-os kamatozású adómentes állami járadékkölcsön kibocsátásáról született döntés. A kezdeti lelkesedésből, hazafias elkötelezettségből megszülető eredményt (csak a város 500 ezer koronát jegyzett) Sándor István polgármester „fényes eredménynek” tartotta. (306.) Bár Kecskemét városa a nyolc jegyzésből hat alkalommal is 500 ezer koronát vállalt, a nehezedő helyzetet jelezte, hogy az ötödik hadikölcsönhöz a város árvaszéki tartalékalapja biztosította a készpénzt. A szerző érzékletesen mutatja be a kölcsön jegyzését „elősegítő” propaganda-gépezet működését, amelynek azt is el kellett fednie, hogy a háború éveit alatt egyre növekvő infláció elérte a befektetéseket.

A háborús vereség, az eddigi államkeretek megszűnése csak súlyosbította a kérdést: ki garantálja a teljes kárpótlást? A tanulmány lezárásaként a társadalmi szerepvállalás minőségéről kapunk iránymutatást: „*a kecskeméti nagy vagyonok tulajdonosai megközelítőleg sem tanúsították azt az áldozatkészséget, amit a nemzet és társadalom tőlük joggal elvárhatott volna*”.

Sóber Péter az I. világháború éveiben Kecskemétre került internáltak és hadifoglyok helyzetét mutatja be. A szerző ismerteti a hadifoglyok státusát rendező jogi hátteret, a Genfben aláírt nemzetközi egyezményeket és az ezekre alapuló két magyar törvény-cikket; az 1911. évi XX. törvénycikket, amely a hadra kelt seregek sebesültjei és betegei sorsának javítása végett kötött egyezmény becikkelyezéséről szól, a másik az 1913. évi LXIII. törvénycikk, amely az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezményről és nyilatkozatról szól.

Megismerjük a városi vezetők hozzáállásának változását és azok okait: míg 1915 nyaráig számtalan alkalommal kérte Sándor István polgármester az internálások leállítását, a fenti időponttól kezdve – a hadba vonult munkaerejének kiesése miatt – inkább szorgalmazták az internáltak, hadifoglyok szállítását és munkába állítását. A város agrárjellegéből adódóan ez a munka elsősorban a mezőgazdaságra vonatkozott. Így a nők és a szabadságolt katonák mellett egyre nagyobb teret nyertek. 1915 nyár végére már közel 2000 fogoly élt és dolgozott Kecskeméten. A kutatás szerint a városban állomásozó hadifoglyok száma valószínűleg sohasem lépte túl a háromezret. Az óriási munkaerőhiány és a fokozatosan emelkedő napszám következtében előállott súlyos helyzet elemzésén túl képet kapunk a hadifoglyok ellátásának nehézségeiről (ruháztatás, ellátás), a foglyokkal kapcsolatban felmerülő problémák helyzetekről és kezelésükről. A szerző bemutatja a foglyok etnikai megoszlását is: legnagyobb számban orosz, kisebb részben ukrán, szerb, román és olasz foglyok éltek a városban, akik közül sokan – a várva-várt béke után is – új hazájukban maradtak.

Hajagos Csaba az első világháborúban megsérült, rokkanttá vált katonák gyámolításáról, Kecskemét város abban játszott szerepéről írt. A szerző részletesen beszámol a város új közegészségügyi feladatairól, a hadi jótékonyág helyi kereteiről (Kecskeméti Hadsegélyező Bizottság, Augusztus Gyorsségély Alap kecskeméti képviselője, Vörös Kereszt Egyesület kecskeméti fiókja), a polgári és katonai kórházhelyzetről. A sebesültek ellátásának megoldására végrehajtott intézmény átszervezések, a középületek, tanintézetek igénybevétele révén közel 2000 katona számára tudott a város ellátást biztosítani. (355.) Megismerjük az orvosok és az ápolószemélyzet nehezedő körülményeit, túlterheltségét, ők voltak azok, akik mindezek ellenére „*bámulatos hőökké lettek*”. (362.)

Foglalkozik a sebesültek szabadságolásával, hazaszállításával, élelmezésével.

Lindtner Lajos rokkanttá vált katona példáján keresztül mutatja be Sándor István polgármester gondoskodó tevékenységét: a szóban forgó katona ugyanis sérülése következtében részlegesen megbénult, aminek következtében nem tudta folytatni régi foglalkozását. A munkaképességében csökkent Lindtner ideiglenesen hivatalszolgáinak alkalmazták, illetve kérvényezte a rokkantsági segély folyósítását is. (382–384.) Írása végén összeállítást olvashatunk azokról a kecskemétekről, akik a nehéz közel-látási és közegészségügyi helyzetben kiemelkedő szerepet vállaltak a sebesültek, rokkantak ellátása érdekében.

Szabó Bence az 1919-es román megszállás kecskeméti előzményeit, eseményeit és következményeit veszi górcső alá igen hosszú és alapos írásában. A világháborús vereség és a trianoni béke aláírása között eltelt alig 20 hónap alatt lezajlott rendszerváltások (az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság, majd az új ellenforradalmi rendszer) nem engedték megnyugodni és magához térni a háború sújtotta gazdaságot, a megviselt hátországot. A szerző ugyan nem szól az őszirózsás forradalom helyi eseményeiről, ám bemutatja a proletárdiktatúra okozta sebeket: „kétségbejuttató közállapotok”, „kiszámíthatatlan letartóztatásoktól való rettegés”, „élelmiszer rekvirálások”, „statáriális-terrorisztikus módszerek”, „ellenforradalmi akciók”, „garázdálkodások, rablások és gyilkosságok”. (405.) Ilyen körülmények között érkeztek meg a megszálló román csapatok. Áttekintést kapunk a román hatalomátvételtől, a vármegye és a városi törvényhatóság önrendelkezésének megsemmisítéséről, a román katonai vezetés motivációiról. (408–409.) Foglalkozik a pénzforgalom szabadságának korlátozásával, a közbiztonsági problémákkal, a magas beszolgáltatási kötelezettségekkel, az élelmiszerellátás bajaival. A tanulmány legterjedelmesebb része a *Törvénytelenések, jogsértések, bűncselekmények* című fejezet, amelyből kiderül, hogy a megszállással azonnal kezdetét vették a rekvirálások, a fosztogatások, a törvénytelen cselekmények. Kirívó eset volt a tényleges és tartalékos tisztek letartóztatása és internálása (463–465.), tömeges méreteket öltöttek a nők elleni erőszakos cselekmények (pl. 468–469.), mindennaposá váltak a beszolgáltatások, elkobzások, rablások. Megrendítő helyzetképet ad Kecskemét és vidékének közállapotairól, egészségügyi-szociális viszonyairól. A román megszálló csapatok 1919. november 19-én hagyták el a várost, ám a megpróbáltatások nem értek véget, hiszen a kivonulás után a Héjjas Iván vezette szabadcsapatok vették át a hatalmat, és hajtottak végre kegyetlen vérengzéseket. (515–516.)

Mindenképpen meg kell jegyeznünk néhány apróságot is: az ezrednevek több mint változatos írásmódját, a népfelkelő/népfölkelő olykor bekezdésekben is eltérő szerepeltetését, a titulusok használatának alkalmazását, a kinevezett kormánybiztos-főispán nevének használatát (188.: balászfalvi Kiss Ferenc, 350.: Balászfalvi Kiss Ferenc, 413.: dr. Balászfalvi Kiss Ferenc, 414.: Balászfalvy).

A kötet kiadásának az volt a célja, hogy Kecskemét város első világháborús hátországi történetét – eddig publikálatlan helytörténeti adatokra támaszkodva – minél átfogóbban és árnyaltabban tárja az olvasóközönség elé. Ez sikerült is. Éppen ezért bátran ajánlom a könyvet mindenki figyelmébe.

Bojtos Gábor

NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI NAP ESZÉKEN

Június 9-e a nemzetközi levéltári nap, amelynek célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a levéltárakra, bemutassa a szélesebb közönség számára ezeket az intézményeket, és népszerűsítse az ott folyó munkát. Horvátországban 2009 óta ünneplik ezt a napot, és ebből az alkalomból az eszéki Állami Levéltár kitarja kapuit, bemutatja az épületet és az összeállított tematikus kiállítást.

Dražen Kušen, az eszéki Állami Levéltár igazgatója elmondta, hogy az intézmény 1947 óta működik, a kezdetekben a zágrábi levéltár egyik raktári részlegeként működött. Tíz évvel később önállósult és olyan tudományos intézménnyé alakult, amely a régi írásos anyagok őrzése, gyűjtése, feldolgozása mellett lehetővé teszi a kutatást az érdeklődő laikusok és a szakemberek számára is.

Jukić Zita, az eszéki levéltár főlevéltárosa arról tájékoztatott, hogy a levéltár minden évben rendez egy tematikus kiállítást: az idei a honvédő háborúval foglalkozik, így most az eszéki levéltár az ostrom alatt elszenvedett sérülésekről, az iratállomány pusztulásáról állított össze bemutatót.

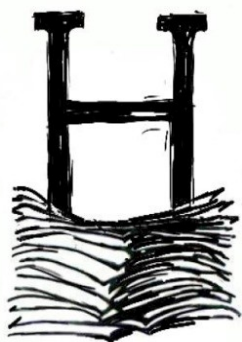
Megtudtuk azt is, hogy ez tulajdonképpen egy akciónak is lehetne a kezdete, szeretnének ugyanis minél több olyan dokumentumot begyűjteni, ami a honvédő háború alatt keletkezett, így arra biztatnak mindenkit, hogy akinek vannak ilyen jellegű iratai, és hajlandó a rendelkezésükre bocsátani ezeket, keresse meg a levéltár munkatársait.

Az eszéki levéltár több évtizede jó kapcsolatot ápol magyarországi levéltárakkal, így ezen az eseményen részt vett többek között *Kult László*, a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának az igazgatója, aki elmondta, évente legalább kétszer ellátogatnak egymáshoz, és számos közös projektjük van.

A horvát–magyar levéltári kapcsolatokban fontos szerepet betöltő Jukić Zita arról tájékoztatott, hogy az idei közös projekt az 1956-os dokumentumok begyűjtésére vonatkozik. Mint mondotta: „*Ezzel kapcsolatban szeretném a magyarországi kollégák kérését tolmácsolni: akinek személyes tapasztalata, illetve bármilyen információja, esetleg dokumentuma van azokkal az 1956-os menekültekkel kapcsolatban, akiknek egy része Eszéken talált menedéket, keressen meg bennünket.*”

A kiállítás megnyitását követően a levéltár munkatársai bemutatták a vendégeknek az épületet. A földszinti raktárban pedig betekintést kaptak a levéltár egyik részlegének a munkájába.

A tájékoztatóból az is kiderült, hogy az eszéki intézmény több mint 8000 iratfolyóméter forrásanyagával a legjelentősebb horvátországi archívumok közé tartozik.

HIREK

LEVÉLTÁR IGAZGATÓK KINEVEZÉSE

WENCZ BALÁZS

MNL KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI LEVÉLTÁRA

1982. március 26-án születtem Esztergomban. Általános iskolai tanulmányaimat Táton, míg a középiskolait az Esztergom-kertvárosi Hell József Károly Műszaki Szakközépiskolában végeztem. Egyetemi diplomát (2002–2006) az egri Eszterházy Károly Főiskola történelem (bölcész) szakán szereztem. Miután az egyetemet levelező tagozaton végeztem, 2003–2006 között a dorogi Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. alkalmazásában álltam, gyógyszeralapanyag gyártó munkakörben.

2006. szeptember 1. óta dolgozom levéltárosként a megyei levéltárban, ahol a tanácskorszak 1950–1989 között keletkezett megyei, járási, városi és községi, illetve az MSZMP Komárom Megyei Archívuma 20. századi iratanyagának voltam/vagyok a referense. A 2006 óta eltelt több mint kilenc év során alkalmam volt megismerni és ellátni a levéltári alapfeladatok szinte mindegyikét, a referenciámba tartozó fondok rendezésétől és selejtezésétől kezdve, az iratanyagok segédletekkel történő ellátásán keresztül a gyűjtőterületi és adatbázis építési munkán át, a közművelődési feladatellátásig bezárólag. Ez utóbbi tekintetében 2012 óta rendszeresen tartok alsó- és középfokú oktatási intézményekből érkező iskolai csoportoknak levéltári foglalkozásokat, emellett elláttam az összekötő szerepét a levéltár és az intézmények között. 2013 óta tagja vagyok a Magyar Levéltárosok Egyesületének.

2013. szeptember 1-jétől igazgató-helyettesi feladatokat is elláttam. Ennek keretén belül esetenként munkaellenőrzési, illetve az illetékességi terület ellenőrzésének az összehangolásával járó feladatokat végeztem, 2014-től kezdődően pedig én állítom össze a levéltárunk éves statisztikai beszámolóját.

Tudományos érdeklődésem középpontjában a 20. század második felének magyarországi története áll, különös tekintettel a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei politikájára az 1945–1948 közötti időszakban. Első tanulmányom az 1947-es választások Komárom-Esztergom vármegyei történetéről jelent meg

2007-ben, melyet további tanulmányok, recenziók és tudományos ismeretterjesztő cikkek publikálása követett. Írásaim a Limesben, a Századokban és a Levéltári Szemlében jelentek meg.

2010-ben felvételt nyertem a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájába ahol két évfolyamot végeztem el, majd 2013-tól az egri Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának voltam az egyéni képzéses hallgatója. Abszolutóriumot 2014 nyarán szereztem, „*A Magyar Kommunista Párt politikája Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1948 között*” címet viselő PhD disszertációm pedig 2015. március 13-án védtem meg.

Angol nyelvből 2007-ben, német nyelvből pedig 2012-ben szereztem államilag elismert középfokú nyelvvizsgát.

Az MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltárának vezetésével 2016. február 1-jétől bíztak meg. Elsődleges célom, hogy a maradandó értékű iratanyag átvétele, biztonságos őrzése és kutathatóságának a biztosítása mellett továbbra is nagy hangsúlyt fektessek a tudományos kutatómunkára és a magas színvonalú közművelődési feladatellátásra

KULT LÁSZLÓ

MNL BARANYA MEGYEI LEVÉLTÁRA

Alap- és középfokú tanulmányaimat szülővárosomban, Mohácson végeztem. 1998-ban érettségiztem a Dr. Marek József Mezőgazdasági és Közgazdasági Szakközépiskolában, majd ugyanitt 1999-ben *gépészmérnöki* képesítést szereztem.

1999-ben felvételt nyertem a Pécsi Tudományegyetem (2002-ig Janus Pannonius Tudományegyetem) Bölcsészettudományi Kar történelem szakára. A történelem szak mellett elvégeztem a Pécsi Tudományegyetem BTK Pedagógia Intézetének képzését is, *okleveles történelem szakos bölcsész és középiskolai tanári* diplomámat 2005-ben szereztem meg. Egyetemi éveim alatt számos régészeti ásatáson dolgoztam, köztük a németországi Zülpichben is, amely római kori leleteiről ismert. Diplomamunkám a *Pearl Harbor, a korabeli magyar sajtó tükrében* címet viselte.

2005-től a pécsi Szieberth Róbert Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben dolgoztam, mint történelem-, honismeret- és etikatanár.

Az MNL Baranya Megyei Levéltárban (2012-ig Baranya Megyei Levéltár) 2007. március 5-én kezdtem meg a munkámat mint levéltáros. A következő források kezelését, rendezését és kutatását bízta rám: VIII. Intézetek, Intézmények; X. Egyesületek, Szervezetek, Pártok (különös tekintettel az 1944 és 1948 között működött politikai pártok, valamint az állampárt különböző ifjúsági szervezeteinek iratai); XXXV. Magyar Dolgozók Pártja, Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP Archívum). Az időszakban aktívan részt vettem a kutató- és ügyfélszolgálat munkájában.

2009 januárjában vettem át a levéltár Király utcai részlegében működő kutató- és ügyfélszolgálat vezetését, irányítását. A kutatói kívánságok teljesítése során a levéltárban található iratok széles körű ismereteire tettem szert. Mellette a levéltári munka számos más mozzanatát is megismertem, több alkalommal végeztem szervellenőrzéseket, iratanyag-átvételeket bonyolítottam le, illetve aktívan részt vettem az intézmény iratrendezési munkálataiban. Levéltári éveim alatt eddig több mint 150 fond iratanyagát rendeztem közép- vagy darabszinten, és készítettem hozzájuk levéltári segédletet (Baranya megye községi, felekezeti, állami elemi és általános iskoláinak iratrendezése).

2013-ban az intézmény igazgató-helyettese lettem. Feladatom volt a levéltár mindennapi belső életének irányítása, részt vállaltam a pályázati munkákban és az intézményi munkatervek, munkabeszámolók elkészítésében, ugyanakkor nem vontam ki magam az iratrendezési és a kutatószolgálati tevékenységek alól sem.

2015. április 5-én váratlanul, tragikus hirtelenséggel elhunyt korábbi igazgatónk, Dr. Ódor Imre. Ekkor vettem át a levéltár vezetését, mint megbízott igazgató, továbbá főlevéltárosi munkakörbe kerültem. Sikeres pályázatot követően 2015. december 17-től az MNL Baranya Megyei Levéltára megyei levéltár-igazgatója vagyok. Összességében elmondható, hogy közel tíz éve dolgozom a levéltárban, ahol jól érzem magam, és ahol a kollégáimra mindig számíthatok.

Levéltárosi munkám mellett 2011-ben felvételt nyertem a Pécsi Tudományegyetem BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” című programjára. Azóta a PhD-programban megszabott követelményeknek eleget tettem, az előírt tanulmányokat befejeztem, így 2015-ben abszolutóriumot szereztem. Készülő disszertációm munkacíme: *Pécs kulturális pozíciója a klasszikus Kádár-korszakban*.

Aktív tagja vagyok a tudományos életnek, konferenciákon veszek részt, előadásokat tartok, tanulmányokat, különböző tudományos cikkeket, recenziókat írok, kutató és dokumentumfeltáró munkákat végzek. Szűkebb kutatási területeim: Pécs város és Baranya megye kulturális pozíciója, építészete és oktatástörténete a Kádár-korszakban, valamint a második világháborús csendes-óceáni hadszíntér története. Az MNL Baranya Megyei Levéltára gondozásában megjelenő *Baranyai Történelmi Közlemények* című kiadványsorozatban rendszeresen jelenik meg tanulmányom. A sorozat 2014. évi kiadásának egyik szerkesztője voltam (*Rangos családok – jeles személyek a 18–20. századi Dél-Dunántúlon*). További tanulmányaim a Pécsi Tudományegyetem által kiadott *Fejezetek a hadtörténelemből* című sorozat, illetve a *Pécsi Szemle* hasábjain jelentek meg.

2010-ben részt vettem az Európa Kulturális Fővárosa program kapcsán napvilágot látott, kétkötetes *Pécs Lexikon* elkészítésében, összesen 43 szócikk megírásával. 2012–2013 között közreműködtem az ún. *Pécsi köztemetőben nyugvók* című városi projektben, amely során 55 alkalommal járult hozzá írásom a pécsi köztemetőben nyugvó neves személyek tiszteletére készített emléktáblákhoz. Társszerzője voltam a 2014-ben megjelent *Magyarország Levéltárai* című sorozat *A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára* című kiadásának. Számos hazai és német nyelvű tudományos könyvről jelent meg recenzióm különböző kiadványokban, mint a *Klió*, az *Orpheus Noster*, a *Hadtudomány* vagy a Pécsi Tudományegyetem gondozásában kiadott *Újlatin filológia*. A megjelent publikációk mellett több tudományos előadást is tartottam konferenciákon.

Német nyelvből 2005-ben szereztem államilag elismert, középfokú komplex nyelvvizsgát, míg latin nyelvből 2001-ben tettem alapfokú komplex nyelvvizsgát a PTE BTK Idegennyelvi Lektorátusán. 2009–2011 között a Pécsi Tudományegyetem és a Baranya Megyei Levéltár közös munkájából adódóan társoktató voltam a *Forráismeret* című egyetemi kurzus megtartásában, és a *Pécs és Baranya levéltári forrásai 1945–1990 között* című előadásokat tartottam meg mesterszakos hallgatóknak.

Folyamatosan részt veszek az MNL Baranya Megyei Levéltárában készülő tanulmánykötetek, forráskiadványok és egyéb tudományos munkák előkészítésében, szerkesztésében, továbbá konferenciákat szervezek és pályázatokat bonyolítok le. Rendszeresen részt veszek a történetész-levéltáros szakma által szervezett rendezvényeken, fórumokon, képzéseken. 2007 óta aktív tagja vagyok a Magyar Levéltárosok Egyesületének, amelynek szakmai rendezvényein és vándorgyűlésein szintén állandó látogatója vagyok.

Célom, hogy az MNL Baranya Megyei Levéltára minden tekintetben megfeleljen alapvető feladatának, és méltó helyszíne legyen a múlt értékeinek, a kulturális közkinccsek megőrzésének és közvetítésének.

MELEGA MIKLÓS

MNL VAS MEGYEI LEVÉLTÁRA

1972-ben születtem Szombathelyen, alap- és középfokú iskolai tanulmányaimat szülővárosomban végeztem. 1990-ben érettségiztem a szombathelyi Nagy Lajos Gimnáziumban, majd sikeres felvételi vizsgát tettem a Pécsi Tudományegyetem történelem-földrajz szakára. Középiskolai tanári diplomám megszerzése után 1995-ben ösztöndíjasként felvételt nyertem az egyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának a Modernkori Történeti Tanszéken – „Európa és a magyarság a 18–20. században” címmel – működő PhD doktori programjára. 1995–1997-ben a kaposvári Nagyboldogasszony Római Katolikus Gimnáziumban tanítottam történelmet, majd 1997-ben a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Történelem Tanszékén vezettem gazdaság-, technika-, illetve várostörténeti tárgyú szemináriumokat.

2000-ben helyezkedtem el a Vas Megyei Levéltárban, ahol kezdetben segédlevéltárosként alkalmaztak, majd a szakmai gyakorlat megszerzése után levéltáros, 2009-től főlevéltáros lettem. 2004-től 2015-ig az intézmény igazgató-helyettesi teendőit láttam el. Feladatkörömhöz tartozott az illetékességi területi munka irányítása, a szer-

vek iratkezelésének ellenőrzése, iratátvételek lebonyolítása, a levéltári iratrendezési, selejtezési és segédletkészítési munka szakmai koordinálása, az intézményi statisztikai adatszolgáltatás elkészítése, az elektronikus levéltári nyilvántartó programok feltöltésének figyelemmel kísérése, a kutató- és ügyfélszolgálat, továbbá a restaurátor-műhely működésének felügyelete. Az intézmény adatbázis-építési és digitalizációs projektjeinek lebonyolításában, illetve digitális levéltári kiadványok elkészítésében is közreműködtem. A közművelődési tevékenység keretében gyakran vezettem iskolai csoportok levéltár-látogatásait és oktatási tevékenység gyakorlására is alkalmam nyílt. A levéltár és a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központja között fennálló együttműködési megállapodás keretében 2006–2010 között közreműködtem a levéltár-technikusi képzésben részesülő hallgatók elméleti és gyakorlati oktatásában. A Nemzeti Erőforrás Minisztériuma megbízásából 2011-től kezdődően napjainkig levéltári szakfelügyelői feladatokat látok el több nyugat-magyarországi közlevéltárra kiterjedően.

2015 augusztusában, Dr. Tilcsik György nyugdíjba vonulása után megbízott igazgatói kinevezést kaptam, majd sikeres pályázatomat követően 2016. január 4-től igazgatóként vezetem az intézményt. A Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára a történetkutatás legrangosabb megyei műhelye, kollektívája elhivatott, kiváló szakmai felkészültségű. Igazgatóként fő törekvésem arra irányul, hogy az utóbbi években vésszen megfogytakozott szakembergárda feltöltése mielőbb megvalósuljon, és a levéltár kommunikációjával és programkínálatával erősítse meg jelenlétét a helyi tudományos, kulturális közéletben.

A Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárban őrzött gazdag forrásanyag, illetve a tudományos munkakör nyújtotta lehetőségek kedvező feltételeket biztosítanak az 1990-es évek közepén megkezdett várostörténeti kutatásaim folytatásához. Érdeklődésem középpontjában az urbanizáció, a dualizmus kori magyar városhálózat infrastrukturális fejlődésének kérdésköre áll, de a korszak ipar-, technika-, és építészettörténetével is foglalkozom. Publikációim többsége az előbbi témakörökhöz kapcsolódik. Disszertáciomban a dualizmus kori magyar városok infrastruktúrájának kiépülését vizsgáltam komparatív szemlélettel, nemzetközi kitekintéssel, egy dinamikusan fejlődő vidéki középváros, Szombathely példáján keresztül. A történész PhD doktori oklevelet 2009-ben „summa cum laude” minősítéssel szereztem meg, értekezésem 2012-ben önálló kötetként is napvilágot látott. Angol nyelvből középfokú, német nyelvből alacsony fokú államilag elismert C típusú nyelvvizsgával rendelkezem.

2000-ben léptem be a Magyar Levéltárosok Egyesületébe, 2012-től a Megyei és Városi Levéltárak Vezetőinek Tanácsa tagja vagyok. A Szombathelyi Szépítő Egyesület vezetőségében 2008-tól tevékenykedem, jelenleg alelnöki minőségben. Az előbbieken kívül számos további egyesület és alapítvány munkájában veszek részt. Levéltárosként hivatásomnak tekintem nemzeti történelmünk és kulturális örökségünk minél szélesebb körű megismertetését, kutatási eredményeink közkinccsá tételét, a tudományos-ismeretterjesztő, értékmegőrző és értékközvetítő feladatokat ellátását, különösen a fiatalabb generációk irányába. Tevékenységemmel igyekszem erősíteni a Vas megyeiek helyi kötődését, a szombathelyi polgárok identitását.

A szakmai és közéleti feladatok ellátása mellett háromgyermekes apaként a család is központi szerepet játszik életemben.

BESZÁMOLÓ AZ ICARUS 16. NEMZETKÖZI TALÁLKOZÓJÁRÓL

Sankt Pölten, 2015. november 23–25.

Az Ausztriában 2007-ben megalapított, eredetileg közép-európainak induló nemzetközi levéltári szervezet, az ICARUS (International Centre for Archival Research) immár 170 taggal rendelkezik 30 európai országból, de az Amerikai Egyesült Államokból és Kanadából, sőt immár Irakból is van tagja a szervezetnek. Az egyre terebélyesedő ICARUS 16. nemzetközi találkozó-ját Ausztriában, Sankt Pöltenben tartotta, 2015. november 23–25-én. (Az ICARUS elnöke, *Thomas Aigner*, Sankt Pölten Egyházmegyei Levéltárának igazgatója).¹ A rendezvényen Magyarországról a Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára és Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára képviseltette magát.

A találkozó fókuszában ezúttal a Közel-Keleten megtalálható, az egész emberiség közös kulturális értékeit fenyegető veszélyek voltak. A rendezvény első napján, 2015. november 23-án a szervezet kilenc új tagjának rövid bemutatkozására került sor, majd a szervezők lehetőséget biztosítottak a velük való rövid ismerkedésre, tapasztalatcserére is. Ezt követően *Andreas Schmidt-Colinet* régészprofesszor (Universität Wien), Palmüra egyik legkiválóbb európai ismerője tartott egy hosszabb előadást a szíriai polgárháborúról és az ennek következtében ott folyamatosan pusztuló kulturális örökségről, a rablásátásokra és az illegális műkincs-kereskedelemre is részleteiben kitérve. A nap fogadással zárult, ez előtt a káld katolikus pátriárka, *Louis Raphaël I Sako* tartott beszédet. A második nap, kedd délelőtt a nemzetközi műhely keretein belül a Közel-Keleten, illetve Európában folyó, maradandó értékű, írott és épített örökség kérdésével kapcsolatos előadások hangzottak el. A fő előadó egy iraki káld Domonkos-rendi szerzetes, *Michael Najeeb* atya volt, aki a moszuli katolikus levéltár és könyvtár iratainak 2014 nyári megmentéséről beszélt (Moszult 2014. júniusában foglalta el az „Iszlám Állam”). Az atyával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ő immár két és fél évtizede úttörő munkát végez az ősi iraki keresztény kéziratok digitalizálásával az általa vezetett „Centre Numérique des Manuscrits Orientaux” (CNMO) keretein belül. Egy másik előadó az épített örökség megőrzéséről beszélt: a cseh GEMA ART GROUP a. s.² képviseletében *Miroslav Houska* orientalista, nemzetközi projektmenedzser tartott előadást az Irakban 2004 óta zajló restaurálási programjukról. Az európai témákkal kapcsolatban elsőként *Kenyeres István*, Budapest Főváros Levéltára főigazgatója tartott előadást a Kárpátaljai Állami Területi Levéltár Beregszászi Részlegében a BFL által végzett állományvédelmi és digitalizálási munkáról.³ Ezt követően *Vlatka Lemić*, a Horvát Állami Levéltár (Hrvatski državni arhiv) főigazgatója az 1991–1995 között Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában dúló háború maradandó értékű írott forrásokat érintő következményeit

¹ A találkozó hivatalos programja elérhető itt:

<http://documents.icar-us.eu/documents/2015/07/timeschedule-icarus-meeting-16.pdf>

² A témától kicsit eltér, de érdemes megjegyezni: a cseh GEMA igen jó példa arra, hogy néhány agilis, jó kelet-európai szakember milyen komoly nemzetközi projekteken is befutó lehet (ugyanis számos nagy presztízsű nemzetközi, UNESCO által kiírt tendert nyertek már meg, világörökség részét képező épületek restaurálására is). Ebben a csehek határozottan Magyarország előtt járnak.

³ Lásd erről KENYERES, ISTVÁN: Rescuing Ukrainian archival documents – Rescuing historical roots of Hungary. *Insights*, 2015. 2. 21.

tárt aa hallgatóság elé. Végül egy nagy tapasztalatú restaurátor szakember, *Patricia Engel* (Donau-Universität Krems) általánosságban a maradandó értékű iratanyagra leselkedő általános veszélyekről beszélt Európában, valamint tágabb földrajzi, illetve klimatikus környezetben, a mentési lehetőségekre is kitérve. A délután folyamán az ICARUS Európai Unió által támogatott co:op („community as opportunity – the creative users’ and archives’ network”) nemzetközi projektjeivel kapcsolatos megbeszélések zajlottak, illetve egy spontán kezdeményezésre is sor került. Ennek során az ICARUS, segítségét felajánlva egy ad hoc megbeszélés során megalakította a „Chaldean Heritage Work Group”-ot, mely a jövőben támogatást nyújt a *Michael Najeeb* atya által vezetett CNMO iraki munkájához, három fő témacsoportra koncentrálna:

- eszköztámogatás digitalizáláshoz és fizikai tároláshoz;
- restaurálással kapcsolatos képzés (Ausztriában és Horvátországban) a projektben dolgozó iraki önkéntesek számára;
- a digitalizált adatok tárolásával és on-line elérhetővé tételével kapcsolatos támogatás.⁴

A második nap késő délutánján a szokásos, elmaradhatatlan labdarúgó-mérkőzés, majd a vacsora következett. A rendezvény harmadik, utolsó napjának helyszíne a Sankt Pöltenhez közeli híres melki bencés apátság volt, ahol néhány adminisztratív megbeszélésen túl magát az apátságot, annak levéltárát és könyvtárát is bemutatták a vendégeknek (a levéltárban *Wilfried Konarik* atya, az apátság priorja vezette körbe a vendégeket). A jó hangulatú találkozó a nemzetközi kapcsolatok építésén és ápolásán túl ez esetben az ICARUS által az iraki (ő)keresztény kéziratok megmentésével kapcsolatos segítségnyújtás felajánlása miatt is fontos volt, utóbbinak remélhetőleg hamarosan kézzelfogható és látható eredményei is lesznek.

B. Stenge Csaba

KONFERENCIA A MOSON- MAGYARÓVÁRI PIARISTA ISKOLA TÖRTÉNETÉRŐL

MOSONMAGYARÓVÁR, 2015. SZEPTEMBER 24.

A Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára és a Piarista Általános Iskola, Gimnázium és Szakközépiskola 2015. szeptember 24-én, közösen rendezte meg a „Szemelvények a mosonmagyaróvári piarista iskola történetéből” című konferenciát, amelynek a magyaróvári régi városháza Széchenyi-terme adott otthont. A tudományos igényű összefoglaló apropóját az adta, hogy az iskola a tavalyi évben ünnepelte fennállásának 275. évfordulóját, az idei esztendőt pedig, a Szerzetesek Éveként jegyzi a katolikus egyház. A rendezvény levezető elnöki tisztségét *Áldozó István*, a megyei levéltár igazgató-helyettese töltötte be.

Az egybegyűlteket elsőként, a levéltár részéről *Dancsecz Mónika* igazgató köszöntötte, aki hangsúlyozta, hogy a konferencia célja az iskola történelme előtti tisztelgés mellett az archívum munkájának, dolgozóinak bemutatása, kutatási eredményeik szélesebb körű megismertetése. A rendezvény résztvevőit Mosonmagyaróvár Város Önkormányzata nevében, *Pausits István* képviselő

⁴ Lásd erről részleteiben <http://documents.icar-us.eu/documents/2015/12/presse-release-rescue-of-archival-documents-in-middle-east.pdf>

selő is üdvözölte, beszédében – személyes, családi élményekkel kiegészítve – méltatta a 275 éves tanintézet történelmét, érdemeit. A házigazda piarista iskola nevében Vereb Zsolt igazgató mondott köszöntőbeszédet.

Az üdvözlő szavak után, elsőként Koltai András, a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárának főlevéltárosa szólalt fel, aki a magyaróvári piarista iskola első alapításával kapcsolatos legújabb kutatási eredményekről tájékoztatta a hallgatóságot.

Hegedűs Zoltán, a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának főlevéltárosa, a piarista iskola hétköznapi életébe igyekezett betekintést nyújtani. Ismertette a korabeli tanév rendjét, szólt a vizsgákról, a természetrajzi szertárban található kitömött állatokról, bemutatott néhány órarendet. Érdekességgént példákat hozott a tanulók által elkövetett fegyelmi vétségekre és azok büntetésére. Mondandójában kitért az első világháború időszakára, benne a hadiértségség intézményére, valamint a diákok részvételére a különféle gyűjtőakciókban, különösen kiemelve a szederlevél és csalánszár gyűjtésében elért eredményeket.

Ezt követően Nagy Róbert, a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának főlevéltárosa „Egy híres piarista diák: vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezre-des” címmel tartott előadást. Ismertette, hogy az egykori tanítvány egész életében, magasra ívelő katonai pályafutásában, igyekezett megőrizni a tanintézet szellemiségét, oktatását; emberszeretetét, igazságérzetét példaként állíthatjuk magunk elé. Élettörténete, egy olyan katona históriája, akinek a megítélése több változáson ment át 1945 után.

A bűnbakként kikiáltott vezérkari főnököt olyan rágalomokkal illették, ami ellen életében mindig is tiltakozott és vezetőként, hadtestparancsnokként folyamatosan próbált megoldást találni. A háború után, a Népbíróóság életfogytiglani börtönre ítélte, majd kiadta a jugoszláv hatóságoknak, akik Péterváradon kivégezték.

Dancsecz Mónika a mosonmagyaróvári piarista iskola államosításának történetét ismertette a hallgatósággal. Felelevenítette azokat az oktatásügyi reformokat, amelyek az állami szerepvállalás növekedésére irányultak a 18. századtól kezdve a 20. század közepéig. Röviden ismertette, hogyan vészelték át a mosonmagyaróvári kegyesrendi pedagógusok és diákok a Tanácsköztársaság pár hónapját. Kiemelten szólt az 1948/XXXIII. törvényekben foglaltak következményeiről és a piarista iskola államosításának részleteiről.

Pályi Gábor, egykori piarista igazgató, jelenleg Pápakovácsi plébánosa „Új utakon a régi célokért” címmel tartotta meg referátumát. Az egykori iskolavezető a tanintézet 1990-ben történő újraindulásának nehézségeiről, a kezdeti működési problémákról is szólt. Elmondta, hogy a keresztény iskola alapításának gondolata elsőként 1989-ben merült fel a mosoni plébánián rendszeresen összegyűlő vallásos szülőkből, pedagógusokból, valamint Németh László akkori mosoni plébánosból. A Mosonmagyaróvári Városi Tanács döntési pozícióban lévő munkatársai egyhangúlag támogatták az iskola létrehozását kezdeményező törekvéseket. A tanintézet 1990. szeptember elsején – Keresztény Általános Iskola néven – kezdte meg működését dr. Thiesz Józsefné igazgatásával. Pályi Gábor atyát, az akkori fenntartó, Piarista Tanítórend 1994. július elsejével nevezte ki az iskola élére, aki ezt a tisztséget 2002-ig látta el.

A plébános előadásában hangsúlyozta, nagyon fontos, hogy az iskolában tanítók minél magasabb színvonalú tudásra törekedjenek, nélkülözhetetlen, hogy mindezt olyan lelkiülettel tegyék, ami nem csupán az istenhitet jelenti, hanem a mindennapi életben megélt vallásosságot is. Kulcsfontosságú, hogy ezekben az oktatók példát mutassanak a hallgatónak, hogy ők is igényesek legyenek mind elsődleges munkájuk, a tanulás, mind pedig a vallásosság terén. Az egykori igazgató személyes élményekkel is gazdagította ismertetőjét.

Az előadások sorát Vereb Zsolt iskolaigazgató zárta „A jelen ígéretes, de van-e jövőnk?” című beszámolójával. Az iskolavezető hangsúlyozta, hogy csak a múltból kiindulva lehet igazán a jövő szándékait meghatározni. A cél mindenképp az, hogy minél szélesebb körben legyen ismert az iskola jó hírneve, és nem csak az általános-, hanem a középiskolai tanulmányaikat is e

tanintézetben folytassák a hallgatók. Az igazgató kitért arra is, hogy milyen intézményi felújításokat és korszerűsítéseket terveznek a közeljövőben. Természetesen, az iskola elsődleges célja, a diákokat az életre felkészítő, eredményes nevelés, oktatás, amelyhez nélkülözhetetlen a mély vallásos szellemiség.

A rendezvény végén Áldozó István röviden összefoglalta, értékelte az elhangzottakat, megköszönte az előadók érdekes, értékes témáit, magas színvonalú munkáját és a hallgatóság megtisztelő figyelmét. A szervezők célja, hogy a konferencia előadásai írott formában, egy tanulmánykötetben is az érdeklődők rendelkezésére álljanak. Terveik között szerepel, hogy a *Belegyszászi Balázs* segédlevéltáros által összegyűjtött, az iskola történetére vonatkozó levéltári forrásokat online módon is bemutassák. A tudományos igényű tanácskozás kötetlen beszélgetéssel zárult. Dancsecz Mónika igazgató bevezető szavait idézve, reméljük, a levéltár ezen bemutatkozó konferenciájának megszervezésével és lebonyolításával egy olyan folyamatot indított el Mosonmagyaróváron, amelynek segítségével a jövő évben is, hasonlóan tartalmas, sokoldalú összejövetelen vehetünk részt.

Tatai Zsuzsanna

TUDÓSÍTÁS A XVIII. GYŐRI – KISALFÖLDI LEVÉLTÁRI NAPRÓL

GYŐR, 2015. OKTÓBER 20.

Immár 18. alkalommal, egyre bővülő repertoárral, színes tudományos előadásokkal rendezték meg 2015. október 20-án, a Győri Levéltári Napot. A rendezvény a megye archívumainak országosan egyedülálló közös rendezvénye. A hat levéltár konferenciájának a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum díszterme adott otthont. A rendezvény vezetői nevében *Vajk Ádám*, a Győri Egyházmegyei Levéltár igazgatója üdvözölte a hallgatóságot. Köszöntőt mondott *Fülöp Tamás*, a MNL főigazgató-helyettese, *Rózsavölgyi László*, a Győr Megyei Jogú Város Oktatási-, Kulturális-, Sport- és Turisztikai Bizottságának elnöke, valamint *Lukácsi Zoltán*, a Győri Hittudományi Főiskola rektora. A konferencia levezető elnöki tisztségét *Horváth Richárd*, a MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos munkatársa látta el.

Első felszólalóként *Tringli Istvánt*, a MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének munkatársát hallhattuk, aki előadásában 1515-be vezetett vissza bennünket. A Habsburg-Jagelló házassági szerződés – amit legtöbbször bécsi kongresszusként ismernek – I. Miksa német-római császár, II. Ulászló magyar és cseh király, valamint I. Zsigmond lengyel király egyezségéről szólt. Ez az okmány határozta meg a közép-európai térség jövőjét, a következő 400 esztendőben. Az előadásban nem csupán a házassági megállapodásokról, a kongresszus lebonyolításáról hallhattunk, hanem az egyezmény előzményeit, a kevésbé ismert pozsonyi találkozót, és annak fordulatait; valamint a lengyel, illetve német politikai ellentéteket, a nagypolitikai összefüggéseket is megismerhettük.

Győr Megyei Jogú Város Levéltárának igazgató-helyettese, *Baracska András* egy olyan győri család történetét mutatta be, amely a város és környékének históriájában jelentős szerepet játszott. Az előadó a 16. századi csallóközi nemes, derghi és karcsai Somogyi György 1580 utáni

felemelkedésével, birtokszerzéseivel, valamint kastélyépítésével kapcsolatos érdekességeket ismertette.

Nemesné Matus Zsanett, a Rómer Flóris Történeti és Művészeti Múzeum történet-szmuzeológusa a 17. századi győri szíjgyártó céh mindennapjaiba engedett bepillantást. Ismertette a szervezet szigorú szabályzatait, működését, és a 17. század elejéről származó „legényrendtartást”. Ezt követően *Horváth József*, a Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér igazgató-helyettese mutatta be a levéltári kiadványokat.

D. Szakács Anita, a MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárának főlevéltárosa a 16. századi soproni városplébános, Wimpfhammer Henrik erkölcstelen élettörténetét mutatta be. Rávilágítva a katolikus egyház, valamint az időközben megerősödő evangélikus városvezetés közötti ellentétek elmélyülésére.

Arató György, a Győri Egyházmegyei Levéltár munkatársa egy érdekes kemenesaljai, vallási ellentétekkel átitatott különleges eseményt prezentált előadásában. Az evangélikus nemes, Ostffy Miklós és az oltalma alá helyezett evangélikus püspök, Szenczi Fekete István konfliktusát vázolta fel a győri püspökkel. Az 1679-ben történt – ezidáig ismeretlen esemény – újabb adalékkal gazdagítja a reformáció-ellenreformáció helyi küzdelmeinek megismerését.

Néma Sándor, a MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának címzetes igazgatója, a XVIII. század közepén gyakori határhasználati viták egy érdekes példáját tárta a közönség elé. A Győr város és Abda község közötti évszázados ellentétek felvázolása során, bemutattott egy kuriózumnak számító, csillagászati tájékozódási pontokkal ellátott 1750 körüli térképet.

Borbély Tamás, a Győr Megyei Jogú Város Levéltárának munkatársa az 1911-ben átadott, szociálisan rászoruló középiskolások számára megnyíló Diákotthon történetét mutatta be. *Hegedűs Zoltán*, a MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának főlevéltárosa pedig a Mosonvármegye című lap írásai alapján igyekezett feltérképezni az első világháború ideje alatt tapasztalható közhangulatot, illetve annak változásait.

Nagy Szabolcs, a MNL Veszprém Megyei Levéltárának főlevéltárosa az 1919-es eseményeket követően, a Győri Királyi Törvényszéken lefolytatott kommunista bűnpereket vizsgálta. A felszólalásból megismerhettük a Tanácsköztársaság utáni igazságszolgáltatás menetét, érdekességeit, továbbá betekintést kaphattunk ezek jogtörténeti és jogfilozófiai részleteibe is.

Bana József, a Győr Megyei Jogú Város Levéltárának igazgatója és *Barna Attila*, a Széchenyi István Egyetem tanszékvezető tanára közös előadásukban, a Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem viszontagságos történetébe engedtek rövid betekintést. A trianoni békekötés után, végül Pécsre kerülő intézmény esetleges győri letelepítéséről közöltek érdekes adatokat.

Világi Dávid, a Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjtemény főlevéltárosa zárta a levéltári nap programját. Színes előadásában a Győr-nádorvárosi evangélikus templom építéstörténetét vázolta fel. Hangsúlyozta, hogy a nehéz háborús évek ellenére, sikeresen folyt az építkezés és a város neves művészei – Borsos Miklós, Schima Bandi – is részt vettek az épület díszítésében.

A XVIII. Győri Levéltári Nap előadásai a helyi- és mikrotörténeti kutatások eredményeit mutatták be a közönségnek, bizonyítva, hogy a tudományos műhelyek szakmai összefogása lehetővé teszi egymás kutatási eredményeinek koordinálására és megismerésére.

Nagy Róbert

KONFERENCIA A MAGYAR – CSEHSZLOVÁK LAKOSSÁGCSERE – EGYEZMÉNY ALÁÍRÁSÁNAK HETVENEDIK ÉVFORDULÓJÁN

GYŐR, 2016. MÁRCIUS 1.

A Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára 2016. március elsején, közösen rendezte meg „*A Duna választóvívá válik*”. 70 éve írták alá a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményt című konferenciát Győrött, a Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér olvasótermében. A tudományos ülésen megemlékeztek a 70 évvel korábban, 1946. február 27-én megkötött lakosságcsere-egyezmény keretében az akkori Győr-Moson megyébe telepített felvidéki magyar családokról, továbbá a második világháborút követően a Mosonmagyaróvár környéki falvakba menekültekről. A rendezvény levezető elnöki tisztségét Nagy Róbert főlevéltáros és Néma Sándor címzetes igazgató töltötte be.

A szép számú érdeklődőt a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára részéről Dancsecz Mónika igazgató köszöntötte, a házigazda intézmény nevében pedig Horváth József igazgatóhelyettes üdvözölte a megjelenteket.

A konferencia felvezető előadását Tóth Ágnes tudományos főmunkatárs (MTA TK Kisebbségkutató Intézet) tartotta „A magyar–csehszlovák lakosságcsere és a németek kitelepítésének összekapcsolódása” címmel. Részletesen ismertette azokat a politikai törekvéseket, tárgyalásokat és nagyhatalmi döntéseket, amelyek végül utat nyitottak a német kisebbség Németországba történő egyoldalú áttelepítéséhez, illetve más kisebbségek elvileg viszonyosságon alapuló lakosságcseréjéhez, így módon lehetővé téve etnikailag egységes vagy legalább is a korábbiaknál egységesebb nemzetállamok kialakítását.

A következő előadó Áldozó István, a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának igazgatóhelyettese volt, aki a felvidéki magyarság 1945–1948 közötti kálváriáját mutatta be. Részletekbe menően szólt a helyreállított csehszlovák állam által szinte teljes egészében háborús bűnösnek tekintett magyar lakosság jogfosztásáról, gazdasági ellehetetlenítéséről, kényszmunkára hurcolásáról, az őket érő egyéb retorziókról, amelyek együttesen sokakat arra kényszerítettek, hogy – ingatlanaikat és ingóságaik nagyobb részét hátrahagyva – családjukkal Magyarországra meneküljenek.

Dancsecz Mónika igazgató a Győr-Moson vármegye területére menekült szlovákiai magyarok sorsát ismertette, kiemelve az 1946. november 19-i gútori „szökés” történetét. Röviden bemutatta a szervezett telepítés részleteit, kiemelve a helyi közigazgatás eljárásainak rendelkezéseit és a lakosság segítőkészségét. Az előadáshoz szervesen kapcsolódott a következő két felszólaló. Lőrincz György helytörténész „Egy dokumentumfilm készítéséről” címmel áttekintést nyújtott arról, hogyan született meg a riport- összeállítás a Mosonszentjánosra és Mosonszentpéterre telepítettekéről, Kocsis Angéla pedig, a Mosonszolnoki Ifjúságért Hagyományőrző Egyesület elnökeként ismertette a szervezet által évek óta folytatott gyűjtés és interjúkészítés eredményeit. Mindkét előadó kiemelte, mennyire nehéz volt a még élő áttelepítettek

némelyikét szóra bírni, mennyire féltek még ma is beszélni a korabeli eseményekről, mennyire nem merték vagy akarták feltépni a látszólag behegedt sebeket. Az illusztrációként levetített filmrészleteken is látható volt, ahogy idős emberek sírástól többször meg-megbicsakló hangon elevenítették fel hét évtizeddel korábbi hányattatásaikat. Kocsis Angéla hozzátette: az utóbbi évtizedben felevenítették a számos esetben megszakadt kapcsolatokat a Felvidéken maradt rokonaikkal, nyaranta rendszerint hosszabb időt töltenek együtt, így a Magyarországra kerültek gyermekei és unokái bizonyos tekintetben ismét otthonuknak érezhetik azokat a településeket, ahol ősük nyugszanak, és ahol szüleik vagy nagyszüleik az 1940-es évek közepéig vagy végéig éltek.

Márkusné Vörös Hajnalka, a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese olyan élethelyzeteket elemzett előadásában, amelyek a Veszprém környéki, bakonyaljai falvakban élő – később részben Németországba áttelepített, részben itthon maradt – német családok és a közéjük betelepített felvidéki magyarok együttélését, életstratégiáját, kapcsolataik és viszonyuk alakulását mutatták be személyes példákon keresztül. *Schleicher Veronika* muzeológus, néprajzkutató pedig a Veszprém Megyei Múzeumban őrzött tárgyakra hívta fel a figyelmet, amelyek hűen érzékeltetik a magyarországi németiség és a szlovákiai magyarság eltérő szokásait. Gondolatébresztő előadásából kiderült, hogy a felvidéki honfitársak bútorai mennyire „életidegenek” voltak a sváb házakban.

A konferenciát egy beszélgetés zárta: *Wagenhoffer Gergely* Nagy Róbert, a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának főlevéltárosa kérdezte. A fiatal helytörténész a Rákóczi Szövetség által meghirdetett versenyen *Damásdi (ott)bontalanok* címmel írt pályamunkájával első helyezést ért el. Amint elmondta, saját gyökereit keresve kezdett foglalkozni a témával, mivel egyik ágon bakonyi sváb, a másikon pedig felvidéki magyar felmenőkkal rendelkezik.

A rendezvény végén Néma Sándor, a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának címzetes igazgatója köszönetet mondott mindazoknak, akik a konferencia megszervezésében részt vettek.

Hegedüs Zoltán

A NYITRAI ÁLLAMI LEVÉLTÁR KOMÁROMI FIÓKLEVÉLTÁRÁNAK SZAKSZIMPÓZIUMA

RÉVKOMÁROM, 2015. OKTÓBER 6.

A Szlovák Köztársaság Belügyminisztériuma Nyitrai Állami Levéltárának Komáromi Fióklevéltára 2015. október 6-án, a második világháború befejeződésének 70. évfordulója apropóján szakszimpóziумot tartott „*Az idő gyógyít, de a sebek megmaradnak*” címmel. A rendezvénynek az Észak-Komáromban található Duna Menti Múzeum adott otthont. A népes hallgatóságot vendéglátóként *Csütörtöky József* múzeumigazgató, rendezőként pedig *Olga Kasalová*, a Komáromi Fióklevéltár vezetője köszöntötte.

Az első előadó *Simon Attila*, a FÓRUM Kisebbségkutató Intézet munkatársa volt, aki Észak-Komárom 1938–1944 közötti időszakra vonatkozó történetével ismertette meg az érdeklődőket. Bevezetőjében megemlítette, hogy a Magyarországhoz visszacsatolt csallóközi és dél-felvidéki térség magyar és szlovák lakosságának mindennapi életével a múltban nagyon kevesen foglalkoztak. A téma jeles kutatója először a város etnikai és nemzetiségi viszonyainak változását vizsgálta. A Duna partján fekvő iparvárosban a szlovák népesség aránya az 1880-as 2%-ról 1910-re 4,1 %-ra növekedett. A trianoni békeszerződést követően a szlovák tisztviselők, tutajosok és kereskedők beköltözésének köszönhetően fokozatosan növekedett a szlovákság aránya, 1930-ra már elérte a 25%-ot. Az 1941-es magyarországi népszámlálás idején viszont csak a lakosság 1%-a vallotta magát szlováknak. A kutató előadásának további részében a helybeli magyar lakosság és a magyar hatóságok konfliktusát tárgyalta. Az előadó interpretációja szerint vita elsősorban abból adódott, hogy a Csehszlovákiában polgári demokratikus viszonyok között szocializálódott lakosság nehezen találta helyét a konzervatív, tekintélyelvű Horthy-rendszerben.

Katarína Ristvejová, a Bél Mátyás Egyetem Történettudományi Karának munkatársa a csallóközi magyar lakosság mindennapi életét vizsgálta a „magyar időkben”. Az intézmény tudományos kutatója hangsúlyozta, hogy a magyar népesség örömmel fogadta a térség „régí-új” hazába való visszatérését. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kitörésének évfordulóján, valamint Horthy Miklós névnapján a településeken hatalmas ünnepeket szerveztek. A rendezvényekkel a felvidéki magyarság nemzeti identitását kívánták erősíteni. Az előadó különös figyelmet fordított Komáromra, amely Kassa mellett a magyar népesség kiemelkedő kulturális központja volt.

Pavol Steiner, a Nyitrai Egyetem Filozófiai és Múzeumi Karának munkatársa már háborús vizekre evezett, hiszen a Komáromért vívott 1945. évi januári és márciusi harcokkal ismertette meg a hallgatóságot. Az előadó a város stratégiai jelentőségével magyarázta, hogy a német csapatok olyan nagy hangsúlyt fektettek Komárom megtartására, a szovjetek pedig a megszerzésére. A szovjet 6. gárda hadsereg 1945. januári támadása azonban kudarcot vallott, von Roden német tábornok csapatai a Vág folyónál megállították a Vörös Hadsereg előrenyomulását. Több, mint két hónapos szünet után, 1945 márciusának végén újabb szovjet támadás érte a várost, ezzel a túlerővel szemben a német és magyar csapatok már nem tudtak hatékonyan védekezni.

Répás Katalin, a Nyitrai Állami Levéltár Komáromi Fiókleveletárának munkatársa, a zsidó vagyon ársításának folyamatát és következményeit vizsgálta Komárom városában. Az előadó hangsúlyozta, hogy a konzervatív világszemléletű magyar kormányzó hazánk német megszállásáig ellenállt a zsidók vagyonának teljes elkobzására irányuló törekvéseknek, Sztójay Döme kormányának hivatalba lépésétől azonban minden megváltozott. Répás Katalin előadásában ismertette a zsidóellenes törvényeket, szövegezte a kötelező munkaszolgálat bevezetéséről, majd a zsidó lakosság államilag támogatott kifosztásáról és deportálásáról.

Csütörtöky József, a Duna Menti Múzeum igazgatója, az általa irányított intézmény történetéről tartott előadást. Az intézmény vezetője érdekességként megemlítette, hogy a közgyűjtemény 1912-től 1945-ig a Jókai Mór Közművelődési és Muzeális Egyesület része volt, csak a második világháború befejeződésétől működik hivatalosan múzeumként. Az intézmény életére nagy hatást gyakorolt *Szombathy Viktor*, akit 1936-ban bíztak meg a múzeum vezetésével. A jeles tudós nevéhez fűződik többek között a Jókai emlékszoba létrehozása.

Miroslava Veresová, a Nyitrai Állami Levéltár Érsekújvári Fiókleveletárának munkatársa a helyi intézmény anyagának felhasználásával rekonstruálta a város 1938–1944. közötti időszakra vonatkozó történetét. Az előadó először a demokratikus szabadságjogok korlátozásáról, majd az ipari és mezőgazdasági termelés átszervezéséről beszélt. A referáló szöveg a szlovák nyelvű iskolák működésének korlátozásáról is. Az intézményben őrzött képeslapok digitalizált állományát felhasználva a levéltár tudományos munkatársa bemutatta a Grünwald téglagyár területén működő zsidó gettó működését, s megemlékezett a holocaust 262 áldozatáról is. Az előadásból azt is megtudtuk, hogy Érsekújvár stratégiai jelentősége miatt az amerikai légierő célpontjává vált. A bombázások áldozatainak száma meghaladta a négyezret.

Daniela Tvrdonová, a Szlovák Nemzeti Levéltár munkatársa a szlovák önszervező szervezetek második világháború alatti működését tárgyalta. A téma referense először a szervezetek mozgalom megalakulásának körülményeit ismertette, majd a szervezetek számának alakulását vizsgálta az 1918-as esztendőől kezdve egészen 1944-ig. A mozgalom működését egyrészt a Felvidék déli részének Magyarországhoz csatolása, másrészt a zsidóellenes törvények is megnehezítették. Az előadó hangsúlyozta, hogy a lakosság gazdálkodását és terményeinek értékesítését segítő önszervező szervezetek száma 1919-ben csak 981 volt, ez 1938-ra 2196-ra növekedett.

Csombor Erzsébet, az Esztergomban működő Helischer József Városi Könyvtár munkatársa, a lengyel menekültek Komárom és Esztergom vármegyébe történő befogadásáról tartott előadást. A nemzetközi viszonyok áttekintését követően, a polgári és katonai menekültek elhelyezését irányító hatóságok munkáját ismertette. A referátum további részében megismerkedtünk a lengyel menekültek szálláshelyeivel, majd továbbutazásuk körülményeivel. Csombor Erzsébet hangsúlyozta, hogy lengyel menekültekkel szembeni emberséges bánásmód miatt Magyarország és Németország között feszült volt a viszony.

A Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárából Hegedüs Zoltán és Nagy Róbert kollégámmal vettem részt a Komáromi Levéltár rendezvényén. A konferencia megszervezéséért, valamint a barátságos fogadásért köszönettel tartozunk Olga Kasalová igazgató asszonynak. Az előadók mindegyike elismerést érdemel, komoly szakmai felkészültségéért és széles látásmódjáért.

Aldozó István

MŰHELYBESZÉLGETÉS

„A SZOCIALISTA RENDSZER TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSA, A KORSZAK IRATAI FELTÁRÁSÁNAK ÉS ÉRTÉKELÉSÉNEK PROBLÉMÁI”-RÓL

BUDAPEST, 2015. DECEMBER 1.

Budapest Főváros Levéltára (BFL) 2015-ben indította el a *Problémafelvetés és útkeresés. Diskurzus a levéltárügy akut kérdéseiről* című programsorozatát. Ennek keretében került sor 2015. december 1-jén *A szocialista rendszer történetének kutatása, a korszak iratai feltárásának és értékelésének problémái* című műhelybeszélgetésre. A rendezvény résztvevői arra keresték a választ, hogy az átalakult – tudományos és nem tudományos – kutatói igényekre miként válaszol, illetve a kutatók szerint miként kellene reagálnia a levéltáros szakmának, valamint azt is vizsgálták, hogy a szocialista kori iratok levéltári feldolgozása során alkalmazott prioritások hogyan egyeztethetők össze az új kutatói elvárásokkal.

Kenyeres István, a BFL főigazgatója köszöntőjében kiemelte, hogy a levéltár-tudományi publikációkban méltatlanul kevés írás jelenik meg iratértékelés témakörben, holott az egyik legfontosabb szakmai kérdésről van szó. Még kevesebb példa van arra, hogy valaki történészként próbálja megközelíteni a kérdést, vagy esetleg bírálná a levéltárak munkáját ezzel kapcsolatban. Ezért tartotta a műhelybeszélgetést különösen értékesnek, hiszen nemcsak gyakorló levéltárosok, hanem történészek, a korszak szakértői, egyben kutatók is képviseltetik a rendezvényen magukat. *Kenyeres István* szerint fontos megismerni a kutatói szempontból megfogalmazott elvárásokat az iratértékelések, illetve az iratátvételek esetében, hiszen a levéltáros szakma napjainkban már nem csak a jogi feltételeknek kíván megfelelni. Továbbá hasznos diskurzusnak tartotta a levéltári őrzésben lévő iratok használhatóvá tétele, például segédletkészítés és a digitalizálások során felmerülő kutatói igények megvitatását is.

A rendezvény koordinátora és egyben első előadója *Koltai Gábor*, a BFL II. Főosztályának főosztályvezető-helyettese volt, aki rövid historiográfiai kitekintéssel kezdte előadását, amelyben elmondta, hogy a szocialista kori iratok ideológiától nem korlátozott kutatása csak 1990 után indulhatott el. A '90-es évek ún. levéltári forradalma során készülhettek el a megelőző rendszer korábban nem kutatható iratait feltáró alapkutatások, lehetőség nyílt a korszak történetének új forrásokon nyugvó megírására, amelyek összekapcsolódtak a velük párhuzamosan folyó nagy levéltári segédletkészítési és forráskiadási hullámmal. Ekkor indultak meg ugyanis az alapkutatásokhoz nélkülözhetetlen források kiadásai is, amelyek által a korszak legfontosabb hatalmi tényezőinek jegyzőkönyvei publikálásra kerültek. Ekkor jól összekapcsolódott tehát a levéltárosi és történetész munka; a kutatások elsősorban politikatörténeti jellegűek voltak, a kutatók előszeretettel foglalkoztak az állam és az állampárt legfelsőbb hatalmi szintjeivel. Az elmúlt néhány évtől kezdve azonban már nemcsak politikatörténeti jellegű volt a korszak iránti érdeklődés, megkezdődtek ugyanis a mélyebb, társadalomtörténeti, illetve helytörténeti kutatások. Ezzel egyidejűleg egyre nagyobb számban jelennek meg a levéltárak kutatóterméiben a nem tudományos kutatók is, akik ügyfélszolgálati jellegű megkeresésekkel jelentkeznek, ilyenek például az ingatlan kutatások.

Előadása második részében Koltai Gábor ismertette, hogy milyen típusú tanácsi és pártiratok kerültek a BFL-be, illetve milyen levéltári munkákat végeztek ezeken az iratokon. A szocialista időszakban, illetve a rendszerváltás után a kötelezően átveendő tanácsi iratok egy jelentős része – helyhiány miatt – nem került levéltárba, hanem azok a tanácsoknál, önkormányzatoknál maradtak. Ekkoriban a fővárosi és kerületi tanácsi vezetőtestületek üléseinek anyagát vették át főként, illetve a szakigazgatási szervek iratait az 1950–1963 közötti periódusból. A 2004-ben átadott új levéltári épülettel lehetőség nyílt arra, hogy ne csak a törvényileg kötelezően levéltárba utalt iratokat vegyék át, hanem olyanokat is, amelyek az újabb kutatási trendek szerint érdekesek, maradandó értékűek lehetnek. Jelenleg is folynak olyan iratértékelések, amelyekkel mélyíteni az átveendő iratok körét, így sor került a műszaki-építési iratok, az ipari-kereskedelmi, valamint a gyámügyi iratok értékelésére, valamint tervezik a lakásügyi iratok értékelését is. Kutatói kérésük alapján megfigyelhető, hogy a tanácsi iratok iránt folyamatosan nőtt az elmúlt években az érdeklődés, a pártiratok esetében ugyanakkor hullámszerű figyelhető meg. Ezek erős összefüggésben vannak a levéltári feldolgozásokkal, illetve digitalizálásokkal. Kiemelte, hogy amíg a tanácsi korszak vezető testületeinek iratanyagát ülésenként elkülönítve, könnyen lehet kutatni, addig a szakigazgatási szervek korabeli (iktatószám szerinti) rendezése a tematikusan kereső kutatók munkáját igencsak nehezíti. A 2014–2015-ös év tendenciái alapján azonban mégis az figyelhető meg, hogy a kutatók részéről a szakigazgatási szervek iratanyaga kapta a nagyobb figyelmet, ami szintén jelzi a megváltozott kutatói érdeklődést.

A pártiratok kezelése – bár nem állami levéltárakban őrizték azokat a rendszerváltás előtt – nem különbözött lényegesen a tanácsokétól, azaz elsősorban a vezető testületek, valamint az alájuk tartozó osztályok, illetve az alapszervezetek legfontosabbnak vélt iratai kerültek megőrzésre. Levéltári rendezések, napirendi jegyzékek készítése, mikrofilmezés és digitalizálás, illetve adatbázisokban összegyűjtött archontológiakészítések jellemzik napjainkban a pártiratokkal kapcsolatos levéltári munkát. Jövőbeni terveikről elmondta, hogy a jegyzékek, illetve iratok digitalizálásra helyezik a hangsúlyt. A fővárosi pártszervezet vezető testületi iratanyaga immár 2011 óta elérhető az interneten, e munka folytatásaként kerül sor először a Magyar Dolgozók Pártja kerületi vezető testületi jegyzőkönyveinek digitalizálására. Koltai Gábor ezután arról tájékoztatott, hogy befejeződött a Fővárosi Tanács és Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága jegyzőkönyveinek digitalizálása, amelyeket a Hungaricana portálon elérhetővé tettek. A társadalomtörténeti és helytörténeti kutatásoknak nagyon fontos forrásai lehetnének a fővárosi és kerületi tanácsi osztályok, illetve a pártapparátus iratai, amelyekről elmondta, hogy azok jelenleg még kevésbé kiaknázottak. Ezek feltárását csak rendezett állapotú iratokkal lehet segíteni. Fontosnak tartotta bizonyos időközönként újraértékelni a levéltár iratértékelési és rendezési szempontjait, valamint a lehetőségekhez mérten támogatni az új kutatási igényeket, hiszen a levéltárak irataik rendezésével befolyásolják a jövőbeni tudományos munkákat. Ezzel összefüggésben lényegesnek nevezte azt, hogy ebben a döntési szituációban szoros kapcsolat alakuljon ki a kutatókkal. Véleménye szerint a kommunikáción van még mit javítani, de reményét fejezte ki azért, hogy a rendezvény előrelépést jelent e probléma megoldásában.

A rendezvény következő előadója *Czető Balázs*, a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Fejér Megyei Levéltárának igazgatója volt, aki előadásában először ismertette a megyei levéltárakba került szocialista kori irattípusokat, de egyben a korszakhatárok megállapításának problémájára is felhívta a figyelmet. E tekintetben a tanácsi iratoknál egyszerűnek látta a helyzetet (1950-es korszakhatár), a pártiratok esetében ezt már nehezebbnek ítélte meg. Kiemelte, hogy az ipari vállalatok, az iskolák, valamint a jogszolgáltatási szervek esetében szintén rendkívül kérdéses a korszakhatár megjelölése. A 2014-es év kutatói összlétszámának statisztikája alapján elmondta, hogy a szocialista kori iratok kutatóinak száma kb. 10%-ot tett ki, az ügyfeles kutatások esetén ez a szám már kb. 90%-ot mutatott. Megjegyezte azonban az adatokat árnyalva, hogy a szocialista kori iratanyag a levéltárakban őrzött iratmennyiség kb. 70-75%-át teszi ki. A korszak iratait

kutatók között a Fejér Megyei Levéltárban is a tanácsok és a végrehajtó bizottságok jegyzőkönyvei a legnépszerűbbek, hiszen ezen iratanyagok a döntéshozatal mellett rengeteg olyan intézményről és személyről tartalmaznak információt, amelyeknek iratai nem kerültek levéltárba, ilyenek például a helyi iskolák. Ezek után ismertette, hogy milyen segédletek állnak a kutatók rendelkezésére, első példaként egy raktári jegyzéket hozott, amely kapcsán jelezte, hogy ez a segédlettípus inkább csak a levéltárost segíti az eligazodásban, a kutatók számára nem elég informatív. Az iktató- és mutatókönyvek azok a segédletek, amelyek igazán hasznosak a kutatók számára, ezért ezeknek a digitalizálását tartja megvalósítható és fontos előrelépésnek.

Czetz Balázs ezután a megyei pártarchívum történetének ismertetésével folytatta előadását, amelynek során elmondta, hogy az elmúlt években ezt az irategyüttest sikerült középszinten rendezniük. Ennek legfontosabb segédlete az ún. *őrzési egység leltár*, amelynek rendszerét a pártarchívumban alakították ki, ám az iratkezelés során jelentős veszteségek érték az iratanyagot. Ezeknek a leltáraknak a digitalizálását szintén fontos jövőbeni feladatnak nevezte. Felhívta a figyelmet arra, hogy még rengeteg izgalmas és kiaknázatlan lehetőség rejlik a levéltár ezen iratanyagában, ilyenek például a „munkásmozgalom harcosainak” személyi nyilvántartói, amelyek gazdag adalékokkal szolgálhatnak társadalomtörténeti kutatásokhoz. Továbbá az olyan tematikus gyűjtemények, mint az *ellenforradalommal kapcsolatos ügyek*, valamint a *fegyelmi ügyek* szintén érintetlenek, de a *dolgozói levelek és bejelentések* is szerinte érdekesek lehetnek a kutatók számára. Rendkívül fontosnak tartotta a vezető testületek iratanyagának digitalizálását és interneten történő közzétételét, felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a kutatóknak így sem szabad figyelmen kívül hagyniuk a pártapparátusi, valamint a szakigazgatási szervek levéltárban őrzött iratanyagát. Kiemelte, hogy a feltárások és a segédletek készítéseit megyei szinten összhangban kell hozni, amihez az MNL lehetőséget biztosít. A digitalizálások kapcsán elmondta, hogy ezek a kutatói statisztikákat jelentősen befolyásolják, ezeket megfelelően kell kommunikálni a fenntartók felé. Beszámolt arról, hogy az MNL Fejér Megyei Levéltárában a jogszolgáltatási témában kutatók számára milyen újabban elkészült adatbázisok, segédletek állnak rendelkezésre.

Horváth Sándor, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete (MTA BTK TTI) jelenkor-történeti témacsoport-vezetője tartotta a nap harmadik előadását. Az előadó hangsúlyozta a kutatók és levéltárosok közötti kommunikáció fontosságát, de ugyanakkor figyelmeztetett arra, hogy a levéltárosok többsége egyben kutató is, így a levéltárak munkái és a kutatói igények szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A szocialista korszak „irattengere” véleménye szerint szinte megközelíthetetlen, lévén hogy óriási mennyiségű információról van szó, ezért a kutatási témák kiválasztásánál sokszor a kutató és a levéltáros közötti kommunikáció a legfontosabb tényező. Az új kutatási programok nagyban összefüggnek azzal, hogy milyen irategyütteseket tesz a levéltár online vagy offline elérhetővé. Előadásában ezután kitért a tudományos és nem tudományos kutató megkülönböztetésének problematikájára, amelynek alapját a levéltári törvény adja, mégpedig a levéltáros és kutatói körökben jól ismert *támogatói állásfoglalás* dokumentum az, ami a két típus közötti különbséget adja. Horváth Sándor szerint meggondolandó, hogy szükség van-e egyáltalán erre a dokumentumra. Ezután az újonnan létrehozott emlékezetpolitikai intézményekről értekezett, amelyeknek szerepe az áldozatokról és tettesekről szóló beszédmod fenntartása a feladata. Ezen intézmények létrejötte és kutatóik egyúttal új kihívások elé állították a levéltárakat. Véleménye szerint ezekre a levéltárak összefogással, szolidaritással és gyakoribb szakmai egyeztetéssel válaszolhatnak, segítségül hívva a tudományos szféra képviselőit. Javasolta a levéltárat használók igényeinek felmérését akár kérdőíves formában, továbbá azt, hogy a nagy mennyiségű digitalizált, illetve digitalizálandó iratanyag elérésének felülete értelmezhető legyen a kutatók számára, valamint szorgalmazta a különböző levéltári intézmények egységes online felületének bevezetését. Az iratanyagok digitalizálása és az adathalmazok jól strukturáltságának kialakítása véleménye szerint a hagyományos levéltári segédletek mellőzését jelentheti. Kiemelte az MNL és tagintézményei,

valamint a BFL ügyfél- és kutatószolgálati tevékenységét, rámutatva hogy ezekben az intézményekben lehetőség nyílik a kutatóknak beszélni a referensekkel, így az intenzív kommunikáció hatására használatba kerülhetnek addig ismeretlen, de értékes levéltári források. Az új kutatási igények kapcsán elmondta, hogy ezekre az utóbbi években közzétett online adatbázisok útján már részben megoldották, hiszen a kutatók számára olyan lehetőségeket nyitottak, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak. Javasolta az adatbázisok használoinak pontos felmérését, hiszen ezek nem csak a levéltárak saját fejlődésének szempontjából lehetnek fontosak, hanem a fenntartók számára is jól bizonyíthatják az intézmény kihasználtságát. Horváth Sándor szerint az adatbázis-építések és digitalizálások kapcsán az a fő probléma, hogy mindegyik intézmény külön-külön próbálja meg véghezvinni az ilyen irányú fejlesztéseit, így szétaprózódnak azok a források, amelyeket hatékonyabban is fel lehetne használni. Jó kísérletnek tartotta az egységes levéltári portál kialakítását, ám a kutatók szemszögéből még mindig egyszerűbb az egyes megyei levéltárak PDF-formátumban feltöltött fondjegyzéke alapján tájékozódni. Kutatóként egy olyan levéltári portálról álmodik, ahol úgy lehetne személyekre, intézményekre, témákra rákeresni, hogy az eredmény több megyei levéltár online jegyzékére egyszerre mutatna rá. A kutatói érdeklődés és a levéltári rendezések összehangolásával kapcsolatban elmondta, hogy egy felmérő kutatás a kutatók témaválasztására vonatkozóan célravezető lehetne, illetve a digitalizált anyagban lefuttatott keresési kulcsszavak regisztrálása és elemzése is segítséget nyújthatna.

A műhelybeszélgetés második felvonásában felkért hozzászólók és a közönség tagjai tehettek fel kérdéseiket és fogalmazhatták meg véleményüket az elhangzottakkal kapcsolatban. Először Szabó Csaba – a beszélgetés idején a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1945 utáni kormányzati főosztályának vezetője – szólalt fel. Az első előadással kapcsolatban reagált arra a kijelentésre, hogy napjainkra már elkészültek a korszak alapkutatásai. Szabó Csaba szerint azonban még lappangnak a levéltárakban (vagy levéltárakon kívül) fontos és érintetlen iratok. A szakigazgatási iratok hiánya és rendezetlensége kapcsán elmondta, hogy egy profi kutató megtalálhatja más kapcsolódó iratokban a keresett információt, ezért ő nem látja annyira pesszimistán ezeknek az iratoknak az ügyét. Kiemelte azt, hogy a már elkészült és tervezett archontológiák országos szinten egy adatbázisba való tömörítése óriási lépést jelenthetne a korszak kutatásában. Reagált továbbá Koltai Gábor ama mondatára is, amely szerint a levéltári rendezések befolyásolják a történeti kutatásokat. Szerinte a levéltárak inkább lekövetik ezeket az érdeklődéseket, tehát az igények mentén próbálják meg kiválasztani azokat az iratokat, amelyeket kutathatóvá tesznek. Hozzátette, hogy nem csak a feltárt, rendezett és segédletekkel ellátott iratokat lehet kutatni, hanem lényegében bármit. Czetz Balázs előadására rátérve elmondta, hogy valóban van olyan – helytelen – kutatói elgondolás, amely szerint, ha az MNL OL-ban megtekintették az állampárt központi iratait, akkor már nincs szükség betekinteni a megyei pártszervek iratanyagába. A mennyiség elrettentő hatása kapcsán megemlítette, hogy más történeti korszakok forrásainak szintén vannak nehézségei (idegen nyelv, paleográfiai ismeretek stb.), mégsem retenti el a kutatókat, ebben tehát nem lát különösebb nehézséget. Horváth Sándor előadása kapcsán elmondta, egyetért azzal, hogy a digitalizálási vadhajtasokat érdemes elkerülni, ezekre diskurzusok és viták kezdeményezését ajánlotta, de a források felaprózódását ő is jelentős problémaként fogalmazta meg.

A soron következő felszólaló Orgoványi István, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) Kutatást Előkészítő Osztályának a vezetője volt. Ismertette levéltáruk működési rendszerét, különös tekintettel a támogatói állásfoglalás dokumentumának kérdéskörére, hiszen az említett levéltár esetében különösképp problematikus, hogy milyen személyes adatok megismerésére jogosult ennek birtokában a kutató. Az ún. *különleges (szénzítív) adatok* kezelésében számukra az információs önrendelkezéssről szóló törvény az iránymutató. A tudományos kutató abban érdekelt, hogy az adatok teljes körét megismerhesse, itt azonban két alkotmányos elv ütközik: az egyik a tudományos kutatáshoz való jog, a másik pedig a személyiségi és infor-

mációs önrendelkezéshez való jog. A törvényhozás az utóbbit tartja fontosabbnak. Az ÁBTL-ben azonban túlnyomó részt olyan adatokat kezelnek, amelyek védelme erősen indokolható, ám a levéltár fennállása óta így is csupán két kutatási esetet utasított el. Végül ismertette a levéltár kutatási és digitalizálási statisztikáit, valamint felsorolt néhány jellemző kutatási témátípust.

Apor Péter, az MTA BTK TTI tudományos munkatársa levéltárakkal kapcsolatos fő elvárásait négy szóban fogalmazta meg: *hatékony, jól használható keresőfelület*. A jelenkori történetírás egyik paradoxonja, hogy rendkívüli mennyiségű forrás áll rendelkezésre, amely nem feltétlenül segíti elő, hanem inkább nehezíti a történelmi tudás előállítását. Ugyanakkor a forrásbőség azt eredményezheti, hogy bizonyos történelmi munkákat úgy készítenek el, hogy csak a források egy bizonyos csoportját használják fel, kihagyva más releváns forrásokat, ám összességében az elkészült mű a teljesség képét kelti. A jelenkortörténet-írás számára a digitalizálás lehet az, amely a felvetett problémára megoldást jelenthet, hiszen az online tartalmak segítségével a kutató egyszerre több forrást is használhat. Ugyanez segítheti elő a lehetőségekhez mért legoptimálisabb témaválasztást is. Ilyen értelemben ismét előtérbe került egy olyan keresőrendszer szükségessége, amelyben egyszerre futtatható keresés az MNL OL és tagintézményei fondjegyzékeiben. Véleménye szerint maga a levéltár játszik fontos szerepet abban, hogy a történelmi kutatások súlypontja áthelyeződik a politikatörténelmi leírások felől a társadalomtörténelmi kutatások felé. Ezt kifejtve elmondta, hogy az említett paradigmaváltás a sokféle típusú forrás együttes használatának igényét támasztja, így ez továbbra is arra buzdítja a levéltárakat, hogy olyan keresőfelületeket hozzanak létre, amelyek több forrástípus együttes használatát teszik lehetővé. Következő gondolatmenetében Apor Péter lényegében önmaga ellen beszélt, hiszen arra kérte a levéltárakat, hogy bizonyos értelemben ne feleljenek meg a kutatói igényeknek, hiszen a kutatók által készített tudományos munkák fontossága bizonyítan ezeknek a munkáknak a kezdetén, de még a végén is nehéz eldönteni, hogy mi az, aminek tudományos és társadalmi szempontból haszna van vagy lesz. Ezért a kutatók számára fontos, hogy a levéltáraknak van saját logikájuk, amelynek alapján a kutatóktól függetlenül rendszerezik az iratokat, így fennmarad az a pozitív bizonytalanság, amely rávezetheti a kutatókat az igazán fontos történelmi munkák megírásához.

A rendezvény utolsó felvonásaként kötetlen beszélgetés keretében felmerült annak a kérdése, hogy szükség van-e törvényileg előírt levéltári digitalizálási kötelezettségre, valamint ehhez kapcsolódó egységes koncepcióra, amelyek aztán kiinduló pontot jelentenének egy egységes állami anyagi támogatáshoz. A vitában több lehetőség is felmerült, különböző nyugati példák mentén a már említett egységes finanszírozás, valamint a kutatók által fizetett online tartalomelérés is.

Összességében elmondható, hogy a Budapest Főváros Levéltárában megrendezett műhelybeszélgetés hozzájárult a kutatók és a levéltárosok közötti együttműködés sikeresebbé tételéhez. A levéltáros szakemberek ismertették azokat a körülményeket, szempontokat, amelyek a szocialista kori iratok levéltárba kerülésénél, rendezésénél, valamint digitalizálásánál meghatározzák a munka irányát, kutatói oldalról pedig egyértelműen megfogalmazódtak azok az igények, amelyek hatékonyabbá tennék munkájukat. Mindkét fél érdekelt a kommunikáció folytatásában, így a közös cél elérése érdekében indokolt hasonló rendezvények megrendezése és publikációk megjelentetése.

Mátyás Zoltán

BESZÁMOLÓ A BEDY VINCE EMLÉKKONFERENCIÁRÓL

GYŐR, HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA,
2016. MÁRCIUS 31.

A hazai egyháztörténeti kutatás az elmúlt 25 évben öröndetes módon újra reneszánszát éli. A fellendülés egyik oka, hogy az egyházi levéltárak a rendszerváltozás óta hatalmas fejlődésen mentek keresztül. A felekezeti levéltárak nagy része iratanyaguk rendezése és kutathatóvá tétele mellett kiemelt figyelmet fordít közművelődési és tudományos feladatokra, például konferenciák szervezésére és könyvkiadásra. Nincs ez másképpen a Győri Egyházmegyei Levéltár esetében sem, mely alapítása óta törekszik arra, hogy az 1930-as években virágkorát élő, majd a kommunizmus alatt elsorvadott egyházmegyei történeti kutatások újrainduljanak és új, a hazai tudományos élet számára is fontos eredmények szülessenek. E törekvéseink eddigi fénypontja volt 2016. március 31-e, amikor is Bedy Vince nagyprépost, Győregyházmegye legnagyobb történésze születésének 150. évfordulója alkalmából az Egyházmegyei Levéltár és a Bedy Vince Alapítvány a Győri Hittudományi Főiskola dísztermében emlékkonferenciát rendezett.

A megjelenteket *Lukácsi Zoltán* szemináriumi rektor, a Bedy Vince Alapítvány elnöke köszöntötte. Beszédében reményét fejezte ki, hogy e konferencia révén Bedy Vince méltatlanul elfeledett munkássága minél szélesebb körben ismert lesz. *Pápai Lajos* győri megyéspüspök megnyitójában kiemelte: mindig külön öröm számára, ha egy tudós papra emlékeznek. Rámutatott az egyháznak és kultúrának a kereszténység kezdete óta meglévő kapcsolatára. Sajnálattal fejezte ki, hogy az utóbbi évtizedekben egyre terjedő anti-intellektuális hullám ide is begyűrűzött, holott az egyháznak mindig is a kultúra oldalára kell állnia. *Nemes Gábor*, a Győri Egyházmegyei Levéltár főlevéltárosa ismertette Bedy Vince életét és munkásságát. Egyházi szolgálata, a győri közéletben betöltött meghatározó szerepe és társadalmi szerepvállalása mellett kitért Győr kulturális életének felpozíciójáért tett erőfeszítéseire. Ismertette tudományos munkásságát, történészai módszerét, melyet a széles körű forrásismeret és ma is mintaszerű alaposság jellemzett.

Farkas Zoltán zenetörténész a legnagyobb magyar barokk zeneszerző, *Istvánffy Benedek* győri karnagy tevékenységét és a győri székesegyház kottatárában lévő kottamásolatait mutatta be. Felhívta a figyelmet arra, hogy a kottatár szisztematikus vizsgálata nemcsak *Istvánffy Benedek* életútjához adhat újabb adalékokat, hanem megismerhetjük a 18. század egyik legfontosabb egyházzenei műhelyének kottabeszerezéseit, napi gyakorlatát, zenész-nemzedékek szervesen egymásra épülő munkáját. *Bojtos Anita*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusz hallgatója – akinek előadását sajnálatos távol maradása miatt *Arató György*, a Győri Egyházmegyei Levéltár levéltárosa olvasta fel – a sopronbátfalvi pálosok hitéletéről és lelkiségéről értekezett. A 17. század folyamán újjáéledő pálos kolostor az országgyűlésnek és koronázásnak otthont adó Sopronban és környékén az ott működő, és Nagy Imre fráter által felvirágoztatott noviciátusnak köszönhetően széleskörű pasztorációs tevékenységet fejtett ki, amely a búcsújárástól kezdve a társulati életen át a főbb ünnepekhez kötődő körmenetekig széles skálán mozgott. *Kádár Zsófia*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának tudományos segédmunkatársa a jezsuita rend soproni és győri jelenlétéhez szolgált értékes adalékokkal. Az örökfogadalom előtti harmadik próbáévüket töltő, ún. tercia próbációs jezsuita szerzetesek számára először *Nádasdy Ferenc* kívánt házat alapítani Sopronban, melynek kudarca után végül

Győrben nyílt terciához Széchenyi György püspök jóvoltából. A terciárius atyák jelentős szerepet vállaltak a környék rekatolizálásában: térítettek, gyóntattak és áldoztattak.

László Csaba régész a győri székesegyház építéstörténetét – kiemelten a 20. század első évtizedeiben Csányi Károly által vezetett helyreállítási munkálatok dokumentációit – elemezve ma is közismert két toposzt cáfol meg. Egyrészt helytelen az a vélekedés, mely szerint Győr 1594-es elfoglalása után a törökök az északi mellékhatót földdel feltöltve azt ágyúállásnak használták; ezt sem történeti, sem régészeti adatok nem támasztják alá. Téves feltételezésnek tartja továbbá a sekrestye déli oldali elhelyezését is: hiszen ott a reneszánsz Szent Ferenc kápolna állhatott, míg a feltehetően kétszintes sekrestyének az északi oldalon kellett lennie. *Horváth Richárd*, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa Börcs ismeretlen középkori erődítésével ismertette meg a hallgatóságot. A forrásokban szereplő erősség lokalizálása után az előadó kifejtette, hogy a várat a Szentgyörgyi és Bazini grófok az 1459. évi, Mátyás király elleni németújvári lázadás alkalmával emelhettké Győr megyei birtokaik védelmére és a Mátyás-párti Győr elleni támadások bázisának. A kutatás másik eredménye, hogy korabeli huszita harcmódorhoz is igazodó erődített táborokról – melyről itt is szó van – eddig csak igen kevés adat állott rendelkezésünkre. *Kelemen István* és *Nemes András*, a Soproni Múzeum munkatársai a Széchenyi család fertőszéplaki birtoklástörténetével és a Széchenyi családnak csaknem egy évszázadig otthonául szolgáló felső kastély feltárásának eredményeivel ismertették meg az érdeklődőket. Az előadást a feltárás során készített fotók és a nagyközönség számára eddig ismeretlen felmérési rajzok tették még élvezetesebbé.

Fazekas István, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense Lépes Bálint kalocsai érsek, győri püspök működését vázolta fel. Előadásából kiderült, hogy Lépes Bálint azon magasan képzett hivatalnok-főpap csoport jellegzetes képviselője volt, akik a 16–17. századi magyar állam működtetésében fontos szerephez jutottak. Lépes talán csak abban különbözött a csoport legtöbb tagjától, hogy a megszokottnál erősebb rendi kapcsolatokkal rendelkezett. Az előadó kitért Lépes irodalmi tevékenységére és erőszakos cselekményekbe torkolló hagyatéki ügyére is. *Klestenitz Tibor*, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa az 1893-as soproni katolikus nagygyűlésről, annak háttéréről és a kortárs sajtóban olvasható utóéletéről tartott előadást. A Póda Endre soproni városplébános vezette helyi pártosság által szervezett és a főrendi ellenzék vezetői által támogatott gyűlés a katolikus önszerveződés egyik fontos, országos visszhangot kiváltó regionális eseménye volt. *Petes Róbert*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusz hallgatója a győri egyházmegye Rómába emigrált irodavezetője, Zágony József titkosírási kapcsolattartását mutatta be a győri püspökséggel, melyet Rétháti Katalin, az Isteni Megváltó Leányai szerzetesnővére közreműködésével működtetett. Az 1957 márciusától 1957 szeptemberéig folytatott titkosírási levelezésben az egyházi hivatalok betöltésére gyakorolt állami nyomás, a nyugatról érkező anyagi támogatás, a hitoktatást segítő és a lelkiséget formáló külföldi írások kérése került napirendre.

A konferencia résztvevői az előadásokat követően átvonultak a Káptalandomb 13. szám alatti házhoz, ahol Bedy Vince utolsó éveit töltötte és ahol tevékeny életét befejezte. A emléktáblát Pápai Lajos megyéspüspök és Lukácsi Zoltán rektor leplezték le. Ezt követően püspöki áldás és az emlékezés koszorúinak elhelyezése következett.

Az előadások írott változata 2016 májusa óta – még csaknem két tucat cikkel egyetemben – olvasható a *Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára* c. vaskos kötetben, mely a konferencia és az emléktábla mellett méltó emléket állít Bedy Vince emlékének, „monumentum aere perennius”.

Nemes Gábor

IN MEMORIAM

MÁRFI ÁRPÁD

1953. SZEPTEMBER 15. – PÉCS,
2016. ÁPRILIS 20.

Pályáját a szakmunkásképző iskola elvégzése után bádogosként kezdte. 1971. október 2. és 1983. december 23. között a Mecseki Szénbányáknál, 1984. január 2. és 1989. január 26. között az Épület és Lakásfenntartó Szövetkezetnél dolgozott. 1988 végén súlyos égési sérülést szenvedett, és III. fokozatú rokkantnak nyilvánították.

Munkakedvét a súlyos baleset nem törte meg. 1989. május 2-án állt a Baranya Megyei Levéltár szolgálatába, ahol előbb telefonkezelőként, majd levéltári kezelőként dolgozott. Mintegy 27 évig tevékenykedett a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára Rét utcai részlegében. A megszorítások során, mint rokkantnyugdíjast 2006. április 1-től napi négy órássá minősítették.

Élete a levéltárban új értelmet nyert. Fizikai munkásként sok helyen dolgozott a megyében és Pécs városában. Nagyfokú helyismeretét kiválóan hasznosította a levéltári munkája során. Munkáját a pontosság és megbízhatóság jellemezte, amellyel kivívta a kollégák és a kutatók megbecsülését. Részt vett az alispáni állagok, a községtörténeti lexikoncédulák, az egyesületek és sok más fond rendezésében.

Maradandó teljesítménye az V. fondfőcsoport 1950 előtti községi iratainak rendezése. 1995-től húsz éven át rendezte, dobozolta a baranyai községi iratokat és áttekintő raktári jegyzéket készített hozzájuk. Ő alakította ki a községi iratanyagok raktári rendjét. Az ABC rendben lévő körjegyzőségek iratai rendezésében az Abaligeti Körjegyzőség iratainak rendezésétől az Újpetrei Körjegyzőség iratai endezéséig jutott el. 79 fond mintegy 830 iratfolyóméter rendezett iratanyaga emlékeztet munkásságára.

Érdeklődő és sokat olvasó személyiségként mindenről határozott véleménnyel rendelkezett. Tapasztalatait és ismereteit szívesen megosztotta másokkal. Szeretett mesélni a kollégáknak, élményt jelentett a vele való beszélgetés.

Természetszerető és természetkedvelő ember volt. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Baranya Megyei Csoportja több évtizedes tagságával büszkélkedhetett. A kezdetektől részt vett a fecske felmérésben. A Sumonyi madárátvonuló kutatóállomáson végzett 25 éves madárgyűrűző munkásságáért 2010-ben megkapta a „Sumonyi Öregmadarász” címet.

2016. április 18-án szokása szerint korán reggel bejött a Rét utcai munkahelyére, ahol a kollégái eszméletlenül találták. A kiérkező mentők életre keltették és a Janus Pannonius Klinikai Tömb Sürgősségi Osztályára szállították. Itt hunyt el április 20-án.

Nyugdíjba készült, örömmel tervezgette, hogy mivel tölti majd nyugdíjas éveit.

A Pécsbányatelepi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Emlékét kegyelettel megőrizzük, nyugodjék békében.

Nagy Imre Gábor

BODA LÁSZLÓ

1945–2016

Vannak emberek, akik különösen kirívó, vagy figyelemfelkeltő teljesítmények nélkül is tudnak maradandót alkotni. Életművüket a nap mint nap lelkiismeretesen elvégzett, pontos és alapos munkával építik fel.

A Vas Megyei Levéltár dolgozói és a levéltárban megforduló kutatók 2016 júniusának végén megdöbbenve értesültek a kutató-, és ügyfélszolgálatban évtizedekig helytálló, segítőkész, mindig mosolygó Boda Lászlónak tragikus hirtelenséggű haláláról. Szombathelyi és szelestei felmenőkkel bíró kollégánk a Szombathelyi Nagy Lajos Gimnáziumban tett érettségije után postai kézbesítőként kezdte pályafutását.

1966-ben került a Szombathelyi Állami Levéltár alkalmazásába. A példás szorgalmú levéltári munkaerő kisebb fondok rendezésével tanult bele a levéltár-kezelői munkába. Első mértani pontosságú betűkkel megírt iratfedő lemezeit követendő példaként mutogatták az őt követő generációnak.

Rövid idő alatt megbecsült dolgozója lett a levéltárnak. Az intézmény tanácsi irányítás alá kerülésekor az iratrendezések után a kutató-, és ügyfélszolgálat nagy empátiát igénylő munkája lett fő feladata. Nagy odafigyeléssel igyekezett segíteni és adott esetekben tanári módon tudta kezelni a nem mindig felkészült és a kellő türelem hiányától gyakran szenvedő kutatók viselkedését.

A fénymásoló berendezéseket nem ismerő időszak munkaviszony igazolásainak kiállítása, az írógéppel ezerszámra készítendő másolatok legendás esetei fűződnek nevéhez.

Boda László a levéltár polgári kori, és tanácsrendszerből származó irat-együtteseinek, kiemelten az ipartestületi irattárak ismeretében, különleges jártasságra tett szert. Ez utóbbi sokat kutatott, sokat használt, sokak számára egzisztenciálisan is fontos adatokat tartalmazó anyagnak egyre finomított példás rendjének kialakítása az ő nevéhez fűződik. Hozzáértése ezzel párhuzamosan felülmúlhatatlan volt a reménytelennek látszó építési ügyek aktáinak sokszor detektív munkát igénylő előkerítésében. 1999-ben megkapta a Megyei Önkormányzat Szolgálatáért kitüntetését. A munkát 2005-ben történt nyugállományba vonulása után alkalmazotti minőségben, majd 2012-től önkéntesként is rendületlenül végezte.

Évtizedeken keresztül volt feladata a levéltár tűz-, és munkavédelmi rendjének felügyelete, és ezt a munkát is a töle megszokott precizitással végezte.

Nem szerette a feltűnést és nem szeretett középpontban lenni, de az észrevétlenségben megértő és a munkatársai érzékenységeire mindig figyelő közösségi személyiségként viselkedett. Számon tartotta kollégáinak név-, és születésnapját. Köszönésben, jókívánságban nem lehetett, és sajnos már nem is tudjuk megelőzni. Június 27-én neve napjának megünnepléséről, megköszöntésének módjáról tanakodtunk, amikor a drámai hír megérkezett.

Lelkiismeretes munkájának, szeretetre méltó szíves egyéniségének emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni. Nyugodjék békében!

Feiszt György

INHALT

CSEH, GERGŐ BENDEGÚZ: Bericht über die Arbeit der Fachaufsicht der Archive	5
---	---

QUELLE UND WERT

BALÁZS, GÁBOR: Das Problem der Akten vom verschiedenen Wertes in der Sammelarbeit der staatlichen Archive.....	19
SZIKSZAI, MIHÁLY: Das Quellenwert der Plandokumentation als Aktentyp	28
BOROSS, ISTVÁN: Die Übernahme und die Ordnung der Planmateriale und technischer Dokumente im Komitatsarchiv Veszprém.....	38
ERDÉLYI, SZABOLCS: Das Quellenwert der technischen Akten im Komitatsarchiv Komárom-Esztergom	51
SÁFÁR, GYULA: Die Kontrolle des Quellenwertes in Akten einer Abteilung des Komitatsrates Békés	61

BILANZ

Im Hinterland: Kecskemét zur Zeit des I. Weltkrieges (<i>Bojtos, Gábor</i>)	66
--	----

NACHRICHTEN

Neue Direktore in den Komitatsarchiven:	
WENCZ BALÁZS.....	73
KULT LÁSZLÓ	75
MELEGA MIKLÓS	78
Bericht über die 16. internationale Konferenz der ICARUS (<i>B. Stenge, Csaba</i>).....	80
Konferenz über die Geschichte der Piaristenschule von Mosonmagyaróvár (<i>Tatai, Zsuzsanna</i>)	81
Bericht über den XVIII. Archivtag von Raab – Kisalföld (<i>Nagy, Róbert</i>).....	83
Konferenz über die Unterschrift des 70 ^{sten} Jahrestages des ungarisch- tschechslowakischen Bevölkerungsaustausches (<i>Hegedűs, Zoltán</i>)	85
Fachsymposium im Archiv von Komorn (Slowakei) (<i>Áldozó, István</i>)	87

Werkstattgespräch über die Forschung der Geschichte der sozialistischen Systems und über die Probleme der Erschließung und Bewertung der Akten dieser Zeit (<i>Mátyás, Zoltán</i>)	89
Bericht über die Gedenkkonferenz der Kirchenhistoriker Bedy Vince (<i>Nemes, Gábor</i>).....	94

IN MEMORIAM

MÁRFI ÁRPÁD 1953–2016 (<i>Nagy Imre Gábor</i>).....	97
BODA LÁSZLÓ 1945–2016 (<i>Feisztf, György</i>)	99

CONTENTS

CSEH, GERGŐ BENDEGÚZ: Annual Report of the Archives Inspectorate – 2015.....	5
--	---

SOURCES AND VALUES

BALÁZS, GÁBOR: Problematics of Retention Period Variables in Acquisition Policies of the Public Archives.....	19
SZIKSZAI, MIHÁLY: Appraising Building Plans.....	28
BOROSS, ISTVÁN: Acquiring and Arranging Building Plans and Constructing Documentation in the Veszprém County Archives of the NAH.....	38
ERDÉLYI, SZABOLCS: Appraising Process of Constructing Documentation in the Komárom-Esztergom County Archives of the NAH.....	51
SÁFÁR, GYULA: Assesment for Appraising the Records of the Department of Construction, Transport and Hydro-Constuction of the Békés County Council	61

BALANCE

The Town of Kecskemét in the WWI – A Hinterland (<i>Gábor Bojtos</i>)	66
---	----

NEWS

Appointments:

WENCZ, BALÁZS	73
KULT, LÁSZLÓ.....	75
MELEGA, MIKLÓS.....	78
Report on the 16th International Meeting of the ICARUS (<i>Csaba B. Stenge</i>).....	80
A Conference on the History of the Piarist School of Mosonmagyaróvár (<i>Zsuzsanna Tatai</i>)	81
The 18th Archives Day of Győr and of Its Environs (<i>Róbert Nagy</i>).....	83
A Conference on the 70th Anniversary of the Hungarian-Czechoslovakian Treaty Concerning the Exchange of Population (<i>Zoltán Hegedűs</i>)	85

A Special Symposium of the Komarno Baranch of the Trnava State Archives (<i>István Áldozó</i>)	87
Workshop on the Problems of Research, Uncovering és Evaluation of the History of the Socialist Period (<i>Zoltán Mátyás</i>).....	89
The Memorial Conference on Vince Bedy (<i>Gábor Nemes</i>)	94

IN MEMORIAM

MÁRFI, ÁRPÁD 1953–2016 (<i>Gábor Nagy Imre</i>).....	97
BODA, LÁSZLÓ 1945– 2016 (<i>György Feiszt</i>)	99

